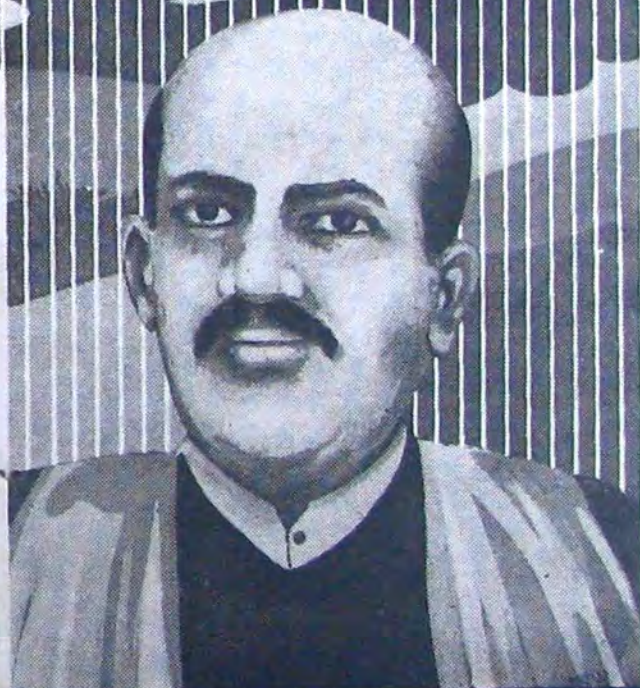

ପଲ୍ଲୀକବି ସୃଷ୍ଟି ପରିଧି

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଲ୍ଲୀକବି ସୃଷ୍ଟିପରିଧି

ସଂପାଦନା :
ଡଃ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମହାନ୍ତି

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

ପଲ୍ଲୀକବି ସୃଷ୍ଟିପରିଧି

ପ୍ରକାଶକ :

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ : ୧୯୯୭

ପ୍ରଚ୍ଛଦ : ବିଦ୍ୟାଧର ମହାରଣା

ମୂଲ୍ୟ : ୪୫ ଟଙ୍କା

(ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଠଶେଷନଙ୍କ ଆଂଶିକ ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ ପ୍ରକାଶିତ)

**PALLIKAVI SRUSTI PARIDHI : Edited by
Dr. Prasanna Kumar Mohanty : Published by
Orissa Sahitya Akademi, Bhubaneswar-751 014
First Edition : 1997
Price : Rs. 45/-
ISBN-81-7586-027-6**

ସୂଚିପତ୍ର

୧. ଅଗ୍ରଲେଖ : ଡଃ ହରପ୍ରସାଦ ପରିଜ୍ଞା ପଟ୍ଟନାୟକ
୨. ମୁଖବନ୍ଧ : ଡଃ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମହାନ୍ତି ୧
୩. 'ଗଛ ଓ କାଠୁରିଆ' ଗୀତ : ଏକ ଅନୁଶୀଳନ : ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ ... ୮
୪. ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର : ଡଃ ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ୱାଜ) ୧୫
୫. ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କର ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର : ଏକ କଳନା : ଡଃ ବାସୁଦେବ ସାହୁ ୧୯
୬. ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କଥାଶିଳ୍ପ : 'କନକଲତା' : ଡଃ ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ ୨୪
୭. ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ ନନ୍ଦକିଶୋର : ଡଃ ହରପ୍ରସାଦ ପରିଜ୍ଞା ପଟ୍ଟନାୟକ ୩୦
୮. ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ଦାର୍ଶନିକ ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ ରବର୍ଟ ପ୍ରୁଷ୍ଟ : ଡଃ ବନମାଳୀ ବାରିକ ୩୭
୯. ଚତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣନ ପରଂପରାରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଚୁମ୍ବକୀୟ ଶକ୍ତି : ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ ୪୧
୧୦. ବର୍ଷା ଓ ବିଷାଦ : କବି ନନ୍ଦକିଶୋର : ଡଃ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ ୪୭
୧୧. ଭକ୍ତ ସମ୍ମିଳନ କବିଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର : ଡଃ ରୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଯେନ ୫୦
୧୨. ନନ୍ଦକିଶୋର : ଏକ ଶ୍ରଦ୍ଧାନିବେଦନ : ଡଃ ସଂଘମିତ୍ରା ମିଶ୍ର ୫୫
୧୩. ନବଯୁଗର ଚାରଣ : ନନ୍ଦକିଶୋର : ଶ୍ରୀ ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶ ୬୦
୧୪. ଭକ୍ତକୀର୍ତ୍ତୀ ନାରୀ ସମାଜ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର : ଡଃ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ୬୮
୧୫. ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ : ଡଃ ଜୈଳାସ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ୮୧
୧୬. ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତିର କବି ନନ୍ଦକିଶୋର : ଡଃ ବସନ୍ତ କୁମାର ପଣ୍ଡା ୮୬
୧୭. 'ନିର୍ଝରିଣୀ'ରେ ଜୀବନାଲୋଚନା : ଡଃ ବିଜୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି ୯୪

୧୮. ମାନବିକ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ : ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ : ଶ୍ରୀ ସୌରାବନ୍ଧୁ କର .. ୧୦୦
 ୧୯. ଉଡ଼ିରଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ : ଡଃ ପ୍ରଦୀପ କୁମାର ଧଳ ୧୦୫
 ୨୦. ପୁଷ୍ପଲେଖ : ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ରାବୀନନ୍ଦ ୧୦୮
 ୨୧. ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟ : ସହାୟକ ସ୍ତବ୍ଧସୂଚି ୧୧୧

ପରିଶିଷ୍ଟ

୨୨. ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ : ବଂଶଲତା ୧୧୩
 ୨୩. ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ : ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜୀବନପଞ୍ଜି ୧୧୫
 ୨୪. ଏହି ସଂକଳନର ଲେଖା ଓ ଲେଖକ ୧୧୯

ଅଗ୍ରଲେଖ

ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ (୧୮୭୫-୧୯୨୮) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ‘ପଲ୍ଲୀକବି’ ଭାବରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ । ପଲ୍ଲୀର ଅସରତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ରୂପ-ବିଭବ ଓ ସରଳ, ମଧୁମୟ ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନକୁ ସେ କାବ୍ୟରୂପ ପ୍ରଦାନ କରି ତାଙ୍କର ଗଭୀର ପଲ୍ଲୀପ୍ରୀତି ଓ ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣତାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକମୁଖର ଭାଷା, କଥା, ସଂଗୀତ, ଜଗଜ୍ଜମାଳି ଆଦି ଲୋକ ସାହିତ୍ୟର ଅମୂଲ୍ୟ ଉପାଦାନକୁ ଉପଯୋଗକରି ନିଜର ଅସାଧାରଣ ସୃଜନଶକ୍ତି ବଳରେ ବିମୁଗ୍ଧ ତଥା ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସେ ଏକ ଅନନ୍ୟ ପ୍ରତିଭା । କାବ୍ୟ-କବିତାର ବିଷୟବସ୍ତୁର ସୁନିର୍ବାଚନ ଓ ଭାଷା-ଭାବର ପ୍ରୟୋଗ କୌଶଳରେ ତାଙ୍କର ସୃଜନଶୀଳତାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଅଙ୍କିତ ।

କ୍ରୀଡ଼ାଚକ୍ର ଶିଶୁର କୋମଳ ମନରେ ମନକୁଆଁ କବିତାର ମଧୁର ଝଙ୍କାର ସୃଷ୍ଟି କରି ନନ୍ଦକିଶୋର ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସାର ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ଲେଖନୀ ନିସ୍ତୁତ ‘ନାନାବାୟାଗୀତ’, ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’, ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’, ‘ବସନ୍ତକୋକିଳ’, ‘ସଂଧ୍ୟାସଂଗୀତ’, ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’ ଆଦି କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଶାଶ୍ୱତ ସଂପଦ । ଏହି ପ୍ରତିଭାଧର ଶିଳ୍ପୀ ଏ ଜାତିର ଚିର ନମସ୍ୟ ।

ଅତି ଆନନ୍ଦର କଥା, ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ପବିତ୍ର ଜୟନ୍ତୀ ପାଳନ ଅବସରରେ କବି ଓ ସମାଲୋଚକ ଅଧ୍ୟାପକ ଡଃ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂପାଦିତ ଏହି ‘ପଲ୍ଲୀକବି ସୃଷ୍ଟି-ପରିଧି’ ଶୀର୍ଷକ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଯାହା ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ସୃଷ୍ଟିର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଉପରେ

ଆଲୋଚିତ କେତେକ ସୁନିର୍ବାଚିତ ଉପାଦେୟ ପ୍ରବନ୍ଧର ଏକ ମନୋଞ୍ଜ ସଂକଳନ, ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଢ଼ଶ୍ରେୟଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରିଛି । ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶନ ଅବସରରେ ସଂପାଦକ ଡଃ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମହାନ୍ତି ଏବଂ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଢ଼ଶ୍ରେୟଙ୍କ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କୁ ସାଧୁବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ଶେଷରେ ଏହି ‘ପଲ୍ଲୀକବି ସୃଷ୍ଟି-ପରିଧି’ ପାଠକର ବିଶ୍ରାନ୍ତ ଓ ବିସ୍ମୃତ ପରିଧିକୁ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ନନ୍ଦକିଶୋର ସୃଷ୍ଟି-ପ୍ରତିଭାକୁ କାଳଜୟୀ କରୁ-ଏହାହିଁ କାମନା । □

ହରପ୍ରସାଦ ପରିଛା ପଟ୍ଟନାୟକ

ସଚିବ

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

ମୁଖବନ୍ଧ

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅନ୍ତିମ ଦଶକରେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାକାଶି କଳାପ ଧରିଲା ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ଆଧୁନିକ ଯୁଗ’ର ଚିତ୍ରିତାପନ ହୋଇସାରିଲାଣି । କବିବର ରାଧାନାଥ ଓ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ସେତେବେଳକୁ ନୂଆ ରୁଚିର ସାହିତ୍ୟ ସର୍ଜନରେ ସକ୍ରିୟ । ପରିଣତ ବୟସରେ ସର୍ଜନଶୀଳ ସାରସ୍ୱତ ପରିଧି ମଧ୍ୟକୁ ପାଦ ବଢ଼ାଇଥିବା ଫକୀରମୋହନ ତଥା ନନ୍ଦକିଶୋର ପ୍ରାୟ ଏକା ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ୱଭାବ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମଧ୍ୟ ନିଜର ସୁକାୟ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ସେତେବେଳକୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଓ ସ୍ୱୀକୃତ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଉଚ୍ଚ ଚାରି ମହାରଥାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବଳୟ ଭେଦି ସେମାନଙ୍କ ସମସାମୟିକ କାଳରେ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ଯେ ଆପଣାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିତ ସାରସ୍ୱତ ଉତ୍କର୍ଷର ଅଟକତା ଜାହିର କରିଥିଲେ, ତାହାହିଁ ସ୍ୱତଃ ତାଙ୍କର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରତିଭା, ଅନନ୍ୟ ମୌଳିକତା, ସୃଜନଶୀଳ ଅସାମାନ୍ୟତା ଓ କମଳାୟ କବିତ୍ୱର ସ୍ୱଷ୍ଟ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରେ ।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଷ୍ଟମ ଦଶକଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଆଧୁନିକତାର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ତାହାର ମୂଳ ଆଧାର ଥିଲା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟାଦର୍ଶ । ବୁଦ୍ଧି, ବିଜ୍ଞାନ, ଶାସନ, କୃତନୀତି, ଯୁଦ୍ଧ, ବାଣିଜ୍ୟ, କୃଷି, କାରିଗରୀ—ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମଠୁ ଅଧିକ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ର ସମୂହ । ଏବଂ ଯାହା ନୂତନ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ତାହାକୁ ‘ଆଧୁନିକ’ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ କେତେକ ନୂତନ ବିଭାବକୁ ନେଇ ଆମ ସାହିତ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଆଧୁନିକତର ବିବେଚିତ ହେଲା । ଅଷ୍ଟମ ଦଶକ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷିତ ଆଧୁନିକ ଯୁବ ସମାଜର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଉ ଦୁଇଶହ ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ରୀତିଯୁକ୍ତ ସାହିତ୍ୟକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ କବିବର ରାଧାନାଥ ଓ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ‘ଆଧୁନିକ’ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ନୂଆ

ଚାହିଦାକୁ ପୂରଣ କଲେ । ମାତ୍ର ରୋଟିଏ ଜାତି ତା'ର ଐତିହ୍ୟ, ପରଂପରା ଓ ସଂସ୍କୃତିର କବର ଉପରେ ନୂଆ ସତ୍ୟତାର ଜମାରତ ଗଢ଼ିପାରେ ନାହିଁ । ଆମ ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରଂପରା ଭିତରେ ହିଁ ଆମର ଅସଲ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଜିର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳ ରହିଥିଲା । ଉତ୍କଳର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରାଣସନ୍ଦନ ଓ ଆତ୍ମିକ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଉନ୍ନୀତ ରହିଥିଲା ପଲ୍ଲୀରେ । ଆମର ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରଂପରା, ଆମ ଜାତିର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଅସଲ ପରିଚୟ ପଲ୍ଲୀର ପରିପୁତ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ହିଁ ଧରି ରଖିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କାବ୍ୟରୂପ ଓ ଭାବଚେତନା ପ୍ରଭାବିତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ପର୍ବରେ 'ପଲ୍ଲୀ'ର ମନୁଷ୍ୟତା ଓ ପ୍ରାଣସ୍ରୋତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା ଅବହେଳିତ ।

ଏହି ସନ୍ଧିକ୍ଷଣରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ । ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତି ଓ ପଲ୍ଲୀଜୀବନକୁ ସେ ଯେପରି ପ୍ରାଣବନ୍ଧ, ମୌଳିକ ତଥା କଳାତ୍ମକ ଭାବରେ ତାଙ୍କ କବିତାବଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ ତାହା ବାସ୍ତବରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରବାହରେ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା । ପୁଣି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭା କେବଳ ପଲ୍ଲୀର ଆୟତନ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହି ନଥିଲା, ତାଙ୍କର ଜାତୀୟଚେତନାର ଗଭୀର ପ୍ରତିବନ୍ଧତା ତଥା ସମାଜ ସଚେତନ, ସଂସ୍କାରବାଦୀ କାବ୍ୟମାନସର ବୈପ୍ଲବିକ ବେସାଲିସ୍ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଆଉ ଏକ ବୃହତ ପରିଧି ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାର ଔଜ୍ଜ୍ୱଳ୍ୟ ପ୍ରକଟିତ କରିଥିଲା ।

ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ କୃତିତ୍ୱର ଆକଳନ ଓ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଜାଣି ଅତୀତରେ ବହୁ ଗବେଷକ ଓ ସାହିତ୍ୟାଲୋଚକ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି ତଥା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସାରସ୍ୱତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଂପାଦନର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ସନ୍ଧିବେଶିତ ଆଲୋଚନା ଗୁଡ଼ିକରେ ସଂପୃକ୍ତ ସମୀକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଗଭୀର ମନନଶୀଳତା ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଅନୁଶୀଳନ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଏଥି ର ଆଲୋଚକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବୀଣ ଗବେଷକ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସାମାଲୋଚକ ମାନଙ୍କ ସହିତ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଯୁବ ସମାଲୋଚକମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ପରିଧିକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୌଳିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଆକଳନ କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ସଂକଳିତ ରଚନା ଗୁଡ଼ିକରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ 'ଗଛ ଓ କାଠୁରିଆ ଗୀତ' ତାଙ୍କର 'ନାନା ବାୟା ଗୀତ' ସଂକଳନର

ପଲ୍ଲୀକବି ସୃଷ୍ଟି ପରିଧି
ଅନ୍ୟତମ କବିତା । ଏହାର ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଗବେଷକ ତଥା
ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟ-କୃତିର ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଆଲୋଚନାର ଯଥାର୍ଥ ଅଗ୍ରଦୂତ ଡଃ ନଟବର
ସାମନ୍ତରାୟ ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନ ଓ ପ୍ରକୃତିକୈନ୍ଦ୍ରିକ ଭାବାବେଗର ଯଥାର୍ଥ ଆକଳନ
କରିପାରିଛନ୍ତି । ଗଛଟି ସହିତ କବିଙ୍କ ପରିବାରର ଏକାଧିକ ପୀଢ଼ିର ରହିଛି ଏକାନ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ
ସମ୍ବନ୍ଧ । ତେଣୁ ସେ ଗଛ ସହିତ ନିଜର ଏକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିନତାବୋଧ କବିଙ୍କ ଆବେଗକୁ
କିଭଳି ଆଛନ୍ନ କରିଛି ତା’ର ଏକ ସଂପ୍ରସାରିତ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି ଡଃ ସାମନ୍ତରାୟ । ବିଶିଷ୍ଟ
କବି ଓ ସମାଜୋଚ୍ଚ ତଃ ଜ୍ଞାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ବାଜ) ପଲ୍ଲୀକବି-ସାହିତ୍ୟଜଗତର
ନିବିଡ଼ ଅନୁଶୀଳନ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀର ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ଓ
ଫକୀରମୋହନଙ୍କ କାବ୍ୟଚେତନାର ଏକ ସୁସମନ୍ୱିତ ଧାରା ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି । ମାନବ ପ୍ରୀତି
ଓ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରୀତି ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ କାବ୍ୟସୃଷ୍ଟିର ମୁଖ୍ୟ ବିଭାବ ବୋଲି ସେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଛନ୍ତି ।
ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧତମ ଗୀତିକବି ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଯଥାର୍ଥରେ
ଆଖ୍ୟାୟିତ କରିଛନ୍ତି ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ କବିତା ସଂକଳନର ଗଭୀର ଅନୁଶୀଳନ କରି
ଡଃ ବାସୁଦେବ ସାହୁ ଏଥିରେ ପଲ୍ଲୀର ଯେଉଁ ବ୍ୟାପକ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଛବି ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି
ତାହାକୁ ଆଧାର କରି ସଂକଳନଟିକୁ ‘ଉତ୍କଳାୟ-ପଲ୍ଲୀ-ବିଶ୍ୱକୋଷ’ର ଆଖ୍ୟା ଦେବାକୁ
ଚାହିଁଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀର ଆତ୍ମା ଓ ଶରୀରକୁ ପଲ୍ଲୀକବି ଯେଉଁଭଳି ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଆପଣା
କବିପ୍ରାଣରେ ଅବତରଣ କରାଇ ପାରିଛନ୍ତି ତାହା ଯେ ବିସ୍ମୟକର, ସେ କଥା ଡଃ ସାହୁ
ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ‘କନକଜତା’ରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କଥାଶିଳ୍ପର
ଉତ୍କର୍ଷ ଆଲୋଚନାକରି ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ରଚନାର ପ୍ରେରଣା ଓ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଡଃ ବିଭୂତି
ପଟ୍ଟନାୟକ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଡଃ ପଟ୍ଟନାୟକ ଯଥାର୍ଥରେ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ‘ରାମାଭୂୟା’
‘ମଳାଜହ୍ନ’ ଓ ‘ମନେମନେ’ ଭଳି ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସମାନ ଲେଖି ଯଥାକ୍ରମେ ଗୋପାଳ ବଲ୍ଲଭ,
ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ଓ ଦୈଷ୍ଠବଚରଣ ଯେଭଳି ସୁରଣୀୟ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏକମାତ୍ର ‘କନକଜତା’
ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ନନ୍ଦକିଶୋର ସେହିଭଳି ଓଡ଼ିଆ କଥା ସାହିତ୍ୟରେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ।

ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଆମେରିକୀୟ କବି ରବର୍ଟ ଫ୍ରଷ୍ଟ ଓ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ଥିଲେ ସମସାମୟିକ । ଜୌରୋଜିକ ଦୂରତାର ବିପ୍ଳବତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏ ଦୁଇ କବିଙ୍କ କବିତାରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ, ଭଗବତ୍ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରେମ ଭାବନା କିଭଳି ନିବିଡ଼ ସାଦୃଶ୍ୟ ବହନ କରିଛି ତାହା ତଃ ବନମାଳୀ ବାରିକ ସଦୃଶତା ନିଜ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତାର ଜୀବନବାଦୀ ଭାବଭୂମି ଓ ଭାବୁକତାପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟାବେଗର ଆକଳନ କରି ତଃ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ ବର୍ଷା ଓ ବିଷାଦର କବି ଭାବରେ ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ଉନ୍ମୋଚିତ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ର ଏକାଧିକ କବିତାର ଆଧାରରେ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ବିଷାଦବୋଧ ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ଆନନ୍ଦର ଅଭାବସା ଓ କଳାତ୍ମକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ସେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରିଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ଲାଗି ଯେଉଁ ଐତିହାସିକ ଜନଜାଗରଣ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମେ ଋଜାମ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ ପରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ମାଧ୍ୟମରେ ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକାର ପୃଷ୍ଠା ଉନ୍ମାଳନ କରିଛନ୍ତି ତଃ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ର । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ (ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ) କବିତାଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାୟ ସବୁଗୁଡ଼ିକ କବିତାରେ ଯେ ଜଣେ ଜାତୀୟତାବାଦୀ ସ୍ୱଦେଶ-ବିଦେଶ କବିଙ୍କର ସ୍ପଷ୍ଟସ୍ପର ଅନୁରଣିତ ହୋଇଛି ତାହା ଉଲ୍ଲେଖକରି ଆଲୋଚକ ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ କବିଙ୍କର ଜାତିପ୍ରାଣତାର ଅନ୍ୟତମ ବଳିଷ୍ଠ ଦିଗଟିକୁ ଆଲୋକିତ କରିଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀର ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର ସହିତ ଜାତିପ୍ରୀତି, ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣତା, ଶୁଷ୍କପ୍ରେମଭାବନା, ଦେହୋତ୍ତର ଚେତନା ତଥା ରୋମାଞ୍ଟିକ୍ ଭାବପ୍ରବଣତା ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ କବିତାକୁ କିଭଳି କାଳଜୟୀ ସୃଜନ ସ୍ୱୀକୃତି ଆଣିଦେଇଛି ତାହାର ମାର୍ମିକ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ତଃ ସଂଘମିତ୍ରୀ ମିଶ୍ର ।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ସଂସ୍କାରରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା କାଳାନ୍ତର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥିଲା ତାହାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ଯେ ସମସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସବୁଠାରୁ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କର କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକରେ କିଭଳି ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ସେକଥା ଅଧ୍ୟାପକ ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶ ତାଙ୍କ ମନନଶୀଳ ଆଲୋଚନାରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଆମର ସାମାଜିକ ପରଂପରାରେ ପୁରୁଷାଧିପତ୍ୟର ଯୁପକାଠରେ ନାରୀର ସମ୍ମାନ,

ସ୍ବାଧୀନତା ଓ ଅଧିକାର ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନିଷ୍ଠୁର ଭାବେ ବଳିପଡ଼ି ଆସିଛି । ଚିରନାଶିତା ଓ ଉତ୍ପାଦିତା ମାତୃଜାତିର ଅକୁହା ମର୍ମବେଦନା ନନ୍ଦକିଶୋର କିଭଳି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀରେ ସେହି ସମ୍ବେଦନାପ୍ରବଣତା କିଭଳି କରୁଣ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଭାବେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି ତାହାର ଗବେଷଣାତ୍ମକ ସଂଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗତ ଡଃ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ।

ଡଃ କୈଳାସ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ନିବନ୍ଧରେ ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ବୃତ୍ତି ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାର ବହୁ ଜଟିଳତା ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା କିପରି ତାଙ୍କର ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ କବିପ୍ରତିଭା ଆପଣାର କମନୀୟ ସୁଷମା ପ୍ରକଟିତ କରିଥିଲା ତା'ର ଚିତ୍ର ଉପଲବ୍ଧ । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତାରେ ବିଭିନ୍ନ ଋତୁର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଯେଉଁ ଅସାଧାରଣ ଚେତନାର ସମନ୍ୱୟ ପାଠକଙ୍କୁ ଆନୋଦିତ କରେ ତାହାର ସତର୍କ ଅନୁସଂଧାନ କରିଛନ୍ତି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ (ଡଃ ଭାବଗ୍ରାହୀ ମିଶ୍ର) । ଉତ୍କଳୀୟ ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଲେଖନୀରେ କିଭଳି ବହୁ ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ୍ତ ଭାବରେ ଉତ୍କର୍ଷ ହୋଇଛି ତାହା ଡଃ ବସନ୍ତ କୁମାର ପଣ୍ଡା ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନାରେ ସଦୃଶତା ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଭାବେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ଆଖ୍ୟାୟିତ କରି ଡଃ ହରପ୍ରସାଦ ପରିଛା ପଟନାୟକ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ଓ ମୁଗ୍ଧ କଲାଭଳି ସମସ୍ତ ଉପାଦାନ ଓ ଆୟତନ କିଭଳି ତାଙ୍କ କବିତାରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି ତାହା ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଖ୍ୟାତନାମା ଇଂରେଜ କବି ଗୋଲ୍ଡସ୍ମିଥଙ୍କ ସହ ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କୁ ସେ ଯଥାର୍ଥ ଭାବେ ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି ଏବଂ କବିଙ୍କୁ ପଲ୍ଲୀଚେତନାମୟ ଭାବୁକ, ଦୂରଦ୍ରଷ୍ଟା ଓ କଳ୍ପନାବିଜାୟୀ ଭାବେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କାବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି କିଭଳି ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତି ଓ ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଦିଗନ୍ତର ସଂଧାନ ଦେଇଥିଲା ଏବଂ ପଲ୍ଲୀଜୀବନାଲେଖ୍ୟର ଏକ ବିସ୍ତୃତ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲା ତାହା ଡଃ ବିଜୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି 'ନିର୍ଝରଣୀ'ର ନିବିଡ଼ ଅନୁଶୀଳନ ଆଧାରରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତାରୁ ମାନବିକତାର ଗଭୀର ଓ ଅକୃତ୍ରିମ ସ୍ୱରର ସନ୍ଧାନ କରିଛନ୍ତି ଶ୍ରୀ ସୌରାବହୁ କର । କବିଙ୍କର ମୁକ୍ତିକାମୀ ତଥା ପ୍ରଗତିପିପାସୁ ମାନବିକ ଚେତନା କିଭଳି ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଏକ ସାମାଜିକ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନର ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୁଳ୍ଲ କରିଛି ଆଲୋଚକ ସେହି ପରିଧି ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ପଲ୍ଲୀଚେତନାରେ ଆତ୍ମୀୟପଣକୁ ଏକ

ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ରୀତିରେ ସଂଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି ତଃ ପ୍ରତୀପ କୁମାର ଧନ । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସୁପରିଚିତ ଲୋକଗୀତି ଆଧାରିତ ପଲ୍ଲୀକବିତା “ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ି ଦେଇ ପର...”କୁ ଆଧାର କରି ଏକ କବିତାଯିତ ଆଙ୍ଗିକରେ ପରିବେଷିତ ହୋଇଛି ତଃ ଧଳଙ୍କ ଆଲୋଖ୍ୟ ।

ସଂକଳିତ ଆଲୋଚନା ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ୧୯୯୨ ମସିହାରୁ ୧୯୯୬ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ପଲ୍ଲୀକବି ଜୟନ୍ତୀ ଅବସରରେ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ‘ପ୍ରଗତିବାଦୀ’ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ରୋଡ଼ପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଗୋଟିଏ ଆଲୋଚନା ସମ୍ବଳପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶିତ ‘ସପ୍ତର୍ଷି’ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାରୁ ଗୃହୀତ । ତାରୋଟି ଆଲୋଚନା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଏହି ସଂକଳନ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସେ ସବୁର ସୂଚନା ‘ପରିଶିଷ୍ଟ’ରେ ଯଥାରୀତି ସୂଚିତ ହୋଇଛି । ସଂପୃକ୍ତ ସମସ୍ତ ଆଲୋଚକ ତଥା ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଟି ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ଅବସରରେ ମୋର କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି ।

ସଂପାଦକୀୟ ଆଦର୍ଶ ଆଚରଣ ବିଧି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେତେ ନୁହେଁ, ସଂକଳନଟିର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କଳେବରଗତ ସାମାଜିକନୀତି ଆଶଂକା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟ ଆଧାରିତ ମୋ ନିଜର କୌଣସି ରଚନା ଏହି ସଂକଳନରେ ମୁଁ ସ୍ଥାନିତ କରି ନାହିଁ । ଏବଂ ଏକ ଦୀର୍ଘ ମୁଖବ୍ୟଂସ ରଚନାରୁ ମୋର ନିବୃତ୍ତ ରହିବା ମୂଳରେ ମଧ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିସ୍ଥିତି ଏକତମ କାରଣ ଅଟେ । ତାହାର ଅନ୍ୟ କାରଣଟି ହେଉଛି ଏହି ଯେ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ କୃତି ଓ କୃତିତ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାବକୁ ନେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆଲୋଚକମାନଙ୍କର ବାସ୍ତାଭିତ୍ତିକ ବହୁଲୋକାର ଏକ ସଂକଳନରେ ମୁଖବ୍ୟଂସ ନାମରେ ଆହୁରି ଏକ ମୂଲ୍ୟାୟନମୂଳକ ଦୀର୍ଘ ଲେଖା ନିଷ୍ପନ୍ନ ଅନାବଶ୍ୟକ । କବିତା ବା ଗଳ୍ପ ସଂକଳନ ପରି ସର୍ଜନଶୀଳ ରଚନାର ଏକ ସଂଗ୍ରହର ମୁଖବ୍ୟଂସରେ ହୁଏତ ସେଗୁଡ଼ିକର ଆକଳନ ମୂଳକ ଏକ ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ୱହଣୀୟ ହୁଏ । ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ସଂକଳନର କଳେବରଗତ ସୀମିତତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସଂକଳିତ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧର ଆକାରଗତ କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଏକ ଆଶିର୍ବାଦ ସ୍ୱରୂପ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଛି । କାରଣ ତା’ଦ୍ୱାରା ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକଟିରେ ଏତେ ଗୁଡ଼ିଏ ସଂରକ୍ଷଣୀୟ ରଚନା ଏକତ୍ରିତ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରିଛି ।

ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ବିପୁଳ ସୃଜନ ପରିଧିର ଯଥାର୍ଥ ଆକଳନ ଏକ ଆୟାସସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ।

ଏହି ସଂକଳନରେ ସ୍ଥାନିତ ରଚନା ସମୂହର ଲେଖକଗଣ ଗଭୀର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ଉତ୍ସର୍ଗାକୃତତାର ସହ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଦିଗ୍‌ବିଜୟର ପ୍ରମୁଖ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନର ପ୍ରୟାସ ଯେ କରିଛନ୍ତି ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଓ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଠଶ୍ରେୟର୍ ଏହି ସଂକଳନର ସଂପାଦନା ପରି ଏକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସାରସ୍ୱତ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପନ୍ନ କରିବାକୁ ମୋତେ ସୁଯୋଗ ଦେଇଥିବାରୁ ମୁଁ ଉଭୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ । ନିବନ୍ଧ ରୁଡ଼ିକର ଲେଖକଗଣ ସେମାନଙ୍କର ଲେଖାକୁ ଏହି ସଂକଳନରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ଲାଗି ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରି ମୋତେ ଅନୁଗୃହୀତ କରିଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ସଂକଳନର ପ୍ରସ୍ତୁତିପର୍ବ ସମାପିତ ହୋଇଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ସାମିତତାର ସମ୍ପାଦନାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିହେବ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଓ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଠଶ୍ରେୟସନ ଏଭଳି ଏକ ସଂକଳନର ପ୍ରକାଶନ ଲାଗି ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି ଏକ ମହାର୍ଦ୍ଦ ଓ ପ୍ରଶଂସାର୍ହ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ କରିଛନ୍ତି ତାହାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅନାବଶ୍ୟକ । ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଠଶ୍ରେୟସନର ସଭାପତି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ (ଡଃ ଭାବଗ୍ରାହୀ ମିଶ୍ର), ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସଚିବ ଡଃ ହରପ୍ରସାଦ ପରିଜା ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ସୁଯୋଗ୍ୟ ଦାୟାଦ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କିଶୋର ବଳ ଓ ଗବେଷକ ଅଧ୍ୟାପକ ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶ ଏହି ସଂକଳନର ପ୍ରସ୍ତୁତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋତେ ଯେଉଁ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସହଯୋଗର ସୌଜନ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି ତାହା କେବଳ ରଣ ସ୍ୱୀକାରର ସାମଗ୍ରୀ ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ସେସବୁ ସହାୟତା ବିନା ମୋର ଯଥାସମୟରେ ଦାୟିତ୍ୱ ସଂପାଦନ ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ।

ଏହି ସଂକଳନଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଛାତ୍ର, ଅଧ୍ୟାପକ, ଗବେଷକ, ସମାଲୋଚକ ଓ ପାଠକଙ୍କ ଲାଗି ସଂରକ୍ଷଣୀୟ ବିବେଚିତ ହେଲେ ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବାର ଆହ୍ୱାନ ମିଳିବ । □

□ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମହାନ୍ତି

‘ଗଛ ଓ କାଠୁରିଆ’ ଗୀତ : ଏକ ଅନୁଶୀଳନ

□ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳଙ୍କ ‘ନାନାବାୟା ଗୀତ’ ବା ଶିଶୁରଂଜନ ପୁସ୍ତକ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକା ୧୯ ଭାଗ ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୧୫ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ) ‘ସାହିତ୍ୟ ସମାଦ’ରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ । ଉକ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକଟି ତଦାନିନ୍ତନ ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗ ସ୍କୁଲ ସମୂହର ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଡବ୍ଲ୍ୟୁ ଭି. ଡିଉକ୍ସ(W.V. Duke) ଉତ୍ସର୍ଗ କରାଯାଇଥିଲା; ଯେଉଁଥିରେ କବି ଲେଖିଥିଲେ -In token of the author's respect and esteem for him for his devotion to duty and sympathy for the Oriya Literature. ଏହି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ଗୀତ ‘କୁଜି କାଉଁ’ରେ ଅଛି- “ପାର୍ବତୀ ଦେଇ ଗୋ ପାର୍ବତୀ ଦେଇ । ବାରତା ଦିଅରେ ସଉଜୁ ନେଇ ।” ଫଳରେ ପାର୍ବତୀ ଦେଇ (ଜନ୍ମ ୧୯୦୬ ମସିହା) କହୁଛନ୍ତି, “ମୋ ବାପା ଅଛନ୍ତି ବହୁତ ଦୂରେ । ଉଡ଼ିଯାଅ କାଉଁ ସମ୍ବଲପୁରେ ।” ପାର୍ବତୀ ଦେଇ ହେଉଛନ୍ତି କବିଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ଓ ବଳ କବି ୧୯୧୧ରେ ସମ୍ବଲପୁରେ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ । ପୁନର୍ବାର ସେହି ପୁସ୍ତକର ‘କକଛୁଆ’ ଗୀତରେ ଅଛି, “ତୁନି ହୋଇ କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ମାତାକୁ କକଛୁଆ କି କରିବ ।” ଏଠାରେ କୃଷ୍ଣ ହେଉଛନ୍ତି କବିଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣକିଶୋର ବଳ (ଜନ୍ମ ୧୯୦୯) ଓ ମାତା କୋକିଳ ଦେବୀ । ପୁନଶ୍ଚ ଏ ପୁସ୍ତକର ‘ନିଦ ମାଉସୀ’ ଗୀତରେ ଅଛି - “ନିଦ ମାଉସୀ ନିଦ ମାଉସୀ ହେମ ଘରକୁ ତୁ ଆ ଆ ।” ଏଠାରେ ହେମ ହେଉଛନ୍ତି କବିଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ହେମନ୍ତ କିଶୋର ବଳ (ଜନ୍ମ ୧୯୧୨ ମସିହା) । ଏସବୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ‘ନାନା ବାୟା ଗୀତ’ ୧୯୧୫ ବେଳକୁ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ବଳ କବିଙ୍କ ୪୦ ବର୍ଷ ବୟସ । କାରଣ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ସମୟ ହେଉଛି ୨୨ ତାରିଖ ଡିସେମ୍ବର ୧୮୭୫ ମସିହା । ‘ଗଛ ଓ କାଠୁରିଆ’ ଗୀତ ହେଉଛି ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ନାନା ବାୟା ଗୀତ’ ର

ଅନ୍ୟତମ ରୀତି, ଯାହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଅବବୋଧ ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଅଛି ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ଗୀତର ଆତ୍ମିକ ସ୍ୱରୂପ ଉପଲବ୍ଧି ପାଇଁ ୧୯୦୮ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ କବିଙ୍କ ଲିଖିତ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ (ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ)ରୁ ନିମ୍ନ ଉଦ୍ଧୃତିଟି ଅନୁଧ୍ୟାନ କରନ୍ତୁ :

‘କିନ୍ତୁ ଦୟାବହି କଳ୍ପନା ସୁନ୍ଦରୀ ଦେଇଛନ୍ତି ମୋତେ ବର

ସୁନ୍ଦର ଶୈଶବ ଛବିରାଜି ଦୂରୁ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦରତର ।

ଅଜ୍ଞାତେ ଭୁଞ୍ଜିଲି ସେ ସୁଖ ଶୈଶବେ ଏବେ ଏ ଯୌବନେ ତାହା

ଦୂରଗିରି ପ୍ରାୟ କଳ୍ପନା ନୟନେ କିବା ମନୋରମ ଆହା ।’

ଅର୍ଥାତ୍ ଶୈଶବ ବା ପିଲାଦିନେ କବିଙ୍କୁ ଯାହା ସବୁ ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଥିଲା, ଏବେ ଯୌବନ କାଳରେ ସେସବୁ କଳ୍ପନା-ନେତ୍ରରେ ସୁନ୍ଦରତର ଅଥବା ମନୋରମ ରୂପେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।

ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶୈଶବର ଅର୍ଥ ଅଜ୍ଞାନ ଅପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ ଆଠ ବର୍ଷରୁ କମ୍ ଶିଶୁକୁ ବୁଝାଯାଏ । ଯୌବନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ୧୬ ବର୍ଷରୁ । (ଅଖୋଡ଼ଶାତ୍ ଭବେ ବାଳ ଓରୁଣ ଓତ ଉଚ୍ୟତେ) । ଅର୍ଥାତ୍ ଯୌବନର ପୂର୍ବକୁ ବାଳ ବା ବାଲ୍ୟକାଳ କୁହାଯାଏ । ତା’ପରେ ଆମେ ତରୁଣ ବା ଯୌବନ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତିର ସମୟ ୧୯୦୮ ଜୁଲାଇ ହେଲେ, ସେତେବେଳେ ବଳ କବିଙ୍କୁ ହୋଇଥିବ ୩୨/୩୩ ବର୍ଷ (୧୯୦୮ ଜୁଲାଇ - ୧୮୭୫ ଡିସେମ୍ବର) । ତେଣୁ ତାହାଙ୍କ ବାଲ୍ୟକାଳର ଶେଷ ସମୟ ହେଉଛି ୧୮୯୨ ମସିହା । ଫଳତଃ ଜନ୍ମଠାରୁ ୧୮୯୨ ଭିତରେ ସେ ଯାହାସବୁ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ, ୧୯୦୮ ମସିହା ବେଳକୁ ସେସବୁ ତାହାଙ୍କ କଳ୍ପନା- ନେତ୍ରରେ ସୁନ୍ଦରତର ହୋଇ ଦେଖାଯାଉଛି । ଏହା ହେଉଛି ପୂର୍ବ ଉଦ୍ଧୃତିର ସାରମର୍ମ । ବାଲ୍ୟକାଳ ସାଧାରଣତଃ ଶୈଶବ ଓ କୈଶୋର (ଯାହା ୧୦ ବର୍ଷରୁ ୧୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଏଇପରି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଶୈଶବ ଖେଳ ଦୌଡ଼ରେ କଟିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ କୈଶୋରରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । କବି ନନ୍ଦକୈଶୋରଙ୍କ ୧୮୯୨ର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ୧୮୮୯ରେ ସେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ; ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ହୋଇଥିଲା ୧୩ ବର୍ଷ ବୟସ । ବସ୍ତୁତଃ ଖେଳ, ଦୌଡ଼ ଓ

ବିଦ୍ୟାଧର, ବାଲ୍ୟକାଳର ଏ ଦୁଇଟି ସ୍ମୃତନ୍ତ ବିଭାଗ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଗଛ ଓ କାଠୁରିଆ’ ଗୀତରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଅଛି; ଯାହା ଯଥାସ୍ଥାନରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ଗୀତଟି ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ବିଭାଗରେ ଅଛି ୫ଟି ଲେଖାଏଁ ପଦ ଓ ଶେଷ ଭାଗରେ ୬ଟି ପଦ । ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅଛି । ନିଜ ବାଢ଼ିର ଗଛକୁ ନ ହାଣିବା ପାଇଁ କବିକର କାଠୁରିଆକୁ ଅନୁରୋଧ (ପ୍ରଥମ ଭାଗ), ଏପରି ନ ହାଣିବାର କାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ (ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ) ଓ ଏ ଉଭୟ ଭାଗର ନବୀକରଣ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଏ ‘ଗୀତ’ର ଯଥାର୍ଥ ମୌଳିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ତଥା କବିକ ଜୀବନଦର୍ଶନରେ ଥିବା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗାର ପରିବେଷଣ ।

ଏହାର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ଏଇପରି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । “ରହ ଆରେ କାଠୁରିଆ ନ ପକାଅ ହାଣି / ଶୁଣ କାନଡେରି ଏ ଗଛ କାହାଣୀ ॥” ଠିକ୍ ଏଇ ପଦଟିଏ ଭାଗର ଶେଷରେ ପୁନରୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗର ଆରମ୍ଭ : “କାଠୁରିଆ ନ ହାଣ ସେ ଗଛ ରହ ରହ / ତାହାକୁ ଲଗାଇ ଗଲେ ପିତୃ ପିତାମହ ॥ କେତେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ସେ ଯେ ଦେଖୁଛି ଆମର / କେତେ ନୂଆ ପୁଅ, କେତେ ଯାତ ବିଭାଘର ॥” ଏହାହିଁ ଗଛ ନହାଣିବାର କାରଣ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ଏଥିରେ ଥିବା ପ୍ରଥମ ପଦ ସାମାନ୍ୟ ଶବ୍ଦଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହ ଏ ବିଭାଗର ଶେଷରେ ମଧ୍ୟ ପୁନରୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ବିଷୟବସ୍ତୁର ଏପରି ଉପସ୍ଥାପନା ଭିତରେ ଦୁଇଟି ଲକ୍ଷଣ ଥିବାର ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା : ପ୍ରଥମ, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗର ଗୁଚ୍ଚନ କୌଶଳ ଯାହା ଏହି ପ୍ରଥମ ପଦଦ୍ୱୟର ପୁନରୁକ୍ତି ଭିତରେ ଅତିଶୟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ପୁନଶ୍ଚ ଏ ଦୁଇଟି ବିଭାଗ କାର୍ଯ୍ୟ (ଗଛ ନ ହାଣିବା) ଓ କାରଣ (ପତୃ ପିତାମହଙ୍କ ଅବଦାନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା, ଇତ୍ୟାଦି) ନୀତିରେ ପରସ୍ପର ନିବିଡ଼ ଭାବେ ସମ୍ପୃକ୍ତ, ଯାହା ତୃତୀୟ ବିଭାଗର ଶୀର୍ଷବିନ୍ଦୁରେ ଉପନୀତ ହୋଇଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ, ଏପରି ପଦର ପୁନରୁକ୍ତି ହେତୁ ଗୀତଟି ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥାଏ ଓ ସେମାନେ ଏହାକୁ ସହଜରେ ମନେ ରଖିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏ କୌଶଳ ‘ନାନାବାୟା ଗୀତ’ର ଏକ ମୌଳିକ ଓ ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଗୀତ’ରେ ଦୁଇଟି ଦୁର୍ବଳତା ତଥା ଉତ୍ତମତା ଥିବାର ଅନୁମିତ ହେଉଥିଲେ

ହେଁ ସେପରି ଅନୁମାନର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ଯଥା : ପ୍ରଥମ-ଏଥରେ ଥିବା ‘ଏ ଗଛ’ ଓ ‘ସେ ଗଛ’ର ପ୍ରୟୋଗ । ଗଛଟିକୁ ହାତ ଦେଖାଇ କହିଲେ, ‘ଏ ଗଛ’ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅତୀତ ବିଷୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ‘ସେ ଗଛ’, ଏଇପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ଯେପରି ‘ଶୁଣ କାନଡେରି ଥରେ ଏ ଗଛ କାହାଣୀ’ ଓ ‘କାଠୁରିଆ ନ ହାଣ ସେ ଗଛ ରହ ରହ’ ହେଉଛି ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରୟୋଗର ଉଦାହରଣ । ଏ ଉଭୟଥରେ ଅଭିନୟର ଉପାଦାନ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୂର୍ବଳତା ନିମ୍ନ ଦୁଇଟି ପଦକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଅତୀତ ବିଭ୍ରାନ୍ତକର ବୋଲି ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ସେ ଦୁଇଟି ପଦ ହେଉଛି -

‘ମନେପଡ଼େ ପିଲାଦିନେ ଏହାରି ମୂଳରେ
ଖେଳୁଥିଲି ମୁଁ ଖେଳ ସାଥୀ ଗଛରେ
ଏବେ ବାଲ୍ୟକାଳେ ପୋଥି ଧରି ଛାଇତଳେ
ବସିଣ ପଡ଼େ ମୁଁ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ନିଶ୍ଚଳେ ।’

ଏଥରେ ଥିବା ପ୍ରଥମ ପଦର ଅର୍ଥ ଅତି ସହଜ । ପିଲାଦିନେ ନିଜ ସାଙ୍ଗ ସାଥୀଙ୍କ ସହ ଏଇ ଗଛ ମୂଳରେ ମୁଁ ଖେଳୁଥିଲି । ଏହା ଲେଖିଲାବେଳେ (ଯାହା ୧୯୧୫ ସାଲ ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି) କବିଙ୍କ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଘଟଣା ମନେ ପଡ଼ିବା ଏକାନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଅତୀତର ଅନୁଭୂତିକୁ ଏପରି ମନେ ପକେଇବା ହେଉଛି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀର ପ୍ରତୀକ; ଯାହା କବିଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କବିଙ୍କ “ମେଘ ବରଷିଲା ଚପର ଚପର” (୧୮୯୭ ନଭେମ୍ବର) କବିତାରେ ଅଛି - “ଚିତା କରୁଁ କରୁଁ ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ ବାଲ୍ୟକାଳ ସୁଖ ଭୋଗ” ଓ “ମେଘୁଆ ପାଗରେ ଜଳନା କାଖରେ କାଖହୋଇଥିଲି ଯେବେ / ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଗୀତ ଗାଇଥିଲି ମନେପଡ଼େ ତାହା ଏବେ ॥” ଏ ତିନିଟି ଉଦାହରଣରେ କବିଙ୍କ ରଚନାର ସମୟ ସହିତ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ଘଟଣା ଓ କାଳର କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ ଓ ରଚନାର ସମୟ ଏକ ବୋଲି ଭାବିବା ଏକାନ୍ତ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ଅପରପକ୍ଷରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି - ଏବେ ବାଲ୍ୟକାଳରେ (ପିଲାଦିନେ ନୁହେଁ) ପୋଥିଧରି ଏ ଗଛର ଛାଇରେ ସକାଳ ଓ ସଂଧ୍ୟାରେ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ମୁଁ ଅଧ୍ୟୟନ କରେ । ଏଠାରେ ‘ଏବେ’ ଶବ୍ଦ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ

କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ ହେତୁ କବିଙ୍କ ରଚନା କାଳକୁ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଅଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ ପୋଥିଧରି ପଢ଼ିବାର ସମୟ ହେଉଛି ୧୯୧୫ ମସିହା । ଏପରି ଅର୍ଥ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସଙ୍ଗତ । କାରଣ କବିଙ୍କ ଯୌବନ କାଳ ଓ ବାଲ୍ୟକାଳକୁ ଏକ ବୋଲି କହିବା ପରସ୍ପର-ବିରୁଦ୍ଧ ଧାରଣା । ଏ ପଦର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ‘ଏବେ ବାଲ୍ୟକାଳ’ ଓ ‘ପଢ଼େ’ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଛି । ‘ଏବେ’ ଏକ ସମୟସୂଚକ ଶବ୍ଦ ଯାହାର ଅର୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନକ୍ଷେତ୍ରରେ ବାଲ୍ୟକାଳ ସହିତ ସମାନ । ପୁନଶ୍ଚ ‘ପଢ଼େ’ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କ୍ରିୟା ଅତୀତ କାଳର ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି, ଯାହାର ନିଦର୍ଶନ ଏହିପଦର ପରେ ପରେ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଯଥା :

“ପରମ ଆକାଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାଉଥାଏ ବୁଡ଼ି

ଏହି ବସାଗଛେ ପକ୍ଷୀ ଆସୁଥାନ୍ତି ଉଡ଼ି ।

ପୂରୁବ ଆକାଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦେ ପ୍ରଭାତରେ

ଉଡ଼ନ୍ତି ପକ୍ଷୀଏ ରାତି ଏହାରି ତାଳରେ ।”

ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ‘ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ି ଯାଉଥାଏ’, ‘ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ୁଥାନ୍ତି’, ‘ପ୍ରଭାତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦେ ଅର୍ଥାତ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି’ ଓ ‘ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ନ୍ତି’ - ଏ ସମସ୍ତ ଅତୀତ କାଳ ଅର୍ଥରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ଉଦାହରଣ । କବିଙ୍କ ରଚନା କାଳ ୧୯୧୫ ମସିହା ସହିତ ଏଗୁଡ଼ିକର କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ସଂଧ୍ୟା ସମୟ ଓ ପ୍ରାତଃକାଳ ପୂର୍ବକଥୃତ ‘ବସିଣ ପଢ଼େ ମୁଁ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ’ର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ମାତ୍ର । ‘ଏବେ ବାଲ୍ୟକାଳେ’ର ଅର୍ଥବୋଧ ପାଇଁ ଏଠାରେ କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ‘ଚିଲିକା’ କାବ୍ୟର ନିମ୍ନ ଉଦ୍ଧୃତଟି ବିଚାର କରନ୍ତୁ ।

‘ପାରିଲେଣି ଏବେ ଦେବ ବିକର୍ତ୍ତନ

ଭାଲେରୀ ଶିଖରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନ ।’

ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଦେବ ବିକର୍ତ୍ତନ) ଭାଲେରୀ ପର୍ବତର ଉପରି ଭାଗରେ ନିଜର ସୁନାବର୍ଣ୍ଣ ଆସନ ପକାଇଲେଣି (ପାରିଲେଣି), ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ (ଏବେ) ସଂଧ୍ୟା ହୋଇ ଆସିଲାଣି । କବିବର ରାଧାନାଥ ନିଜର କବ୍ଧନା-ନେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ସଂଧ୍ୟାକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ତାହା କ’ଣ ଚିଲିକା କାବ୍ୟ ରଚନା ସମୟ (୧୮୯୧ ମସିହା) ନା, ଚିଲିକା ହ୍ରଦ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ

ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ସଂଧ୍ୟା ସମୟ ? ଯଥାର୍ଥତଃ ଏଥିରୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଭିମତ ହିଁ କେବଳ ସତ୍ୟ । ଚିଲିକା ଦର୍ଶନର ବହୁଦିନ ପରେ ସେ ଘରେ ବସି ଚିଲିକା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାବେଳେ ଅତୀତରେ ସ୍ଵଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ହଠାତ୍ ତାହାଙ୍କ ମାନସପତ୍ରରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଏଇ ଅର୍ଥଟି ‘ଏବେ’ ପରି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସୂଚକ ଶବ୍ଦ ହେତୁ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଅଛି । କାରଣ, ରାଧାନାଥ କାବ୍ୟଟି କେଉଁ ବର୍ଷ, କେଉଁ ମାସର କେଉଁ ଦିନ ଓ ତାର କେଉଁ ସମୟରେ ଲେଖିଥିଲେ, ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତ । ଠିକ ଅନୁରୂପ ଭାବେ ନନ୍ଦକିଶୋର ୧୮୮୯ ମସିହା (ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ କରିଥିବା ସମୟ) ପୂର୍ବର ସମୟକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ‘ଏବେ ବାଲ୍ୟକାଳେ ପୋଥିଧରି’ ସମୟର କଥା ଯାହା କହିଅଛନ୍ତି ସେ ସମୟର ‘ଗୀତ’ ରଚନା ସମୟ ୧୯୧୫ ମସିହା ସହିତ କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ କଥାରେ କହିଲେ ଶୈଶବ ବା ପିଲାଦିନେ ଗଛମୂଳରେ ଖେଳିବା ଓ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ପୋଥିଧରି ପଢ଼ିବା - ଏ ଉଭୟ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ବାସ୍ତବ ଘଟଣା ଯାହା ସେ ୪୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସ୍ମରଣ କରିଥିଲେ ମାତ୍ର ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ଗୀତର ତିନିଟି ଚରିତ୍ର ହେଉଛି କାଠୁରିଆ, ଗଛ ଓ ନିଜେ କବି । ଏଇ ମାନଙ୍କୁ ନେଇ ତାର ତିନୋଟି ଭାଗ ଗଠିତ । ଏଥିରୁ ଗଛ ଓ କବିଙ୍କ ଭୂମିକା ଅର୍ଥାତ ଏ ଉଭୟର ପାରସ୍ପରିକ ବକ୍ତିଷ୍ଟ ସମ୍ପର୍କ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ତଥାପି ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ଯେ ଏ ସମ୍ପର୍କର ଭିତ୍ତି ହେଉଛି କାଠୁରିଆ ଓ ତାର କାର୍ଯ୍ୟ । କବିଙ୍କ ମତରେ ଏ ଗଛରେ ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ଫୁଟି ନ ପାରେ, କୋକିଳର କୁହୁ ତାନରେ ଏ ଗଛ ମୁଖରିତ ନ ହୋଇ ପାରେ, ପରିଶେଷରେ ଏଥିରେ ମିଠା ଫଳ ଫଳି ନ ପାରେ, ତଥାପି ଏହା ସତ ଯେ, ଖରାଦିନେ ବାଟୋଇ ଏହାତଳେ ବସି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଖର ତାପରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିଥାଏ । ପୁନଶ୍ଚ କବିଙ୍କ ମତରେ ତାହାଙ୍କ ପିତୃ ପିତାମହଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଏ ଗଛ ତାଙ୍କ ପରିବାରର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ, ସେମାନଙ୍କ ବିବାହର ସହ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯାନିଯାତ୍ରାର ହେଉଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାକ୍ଷୀ । ଏଇ ଗଛ ମାଧ୍ୟମରେ କବି ନିଜର ପିତୃ ପିତାମହଙ୍କୁ ତଥା ନିଜର ଶୈଶବ ଓ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ମଧୁର ଅନୁଭୂତିକୁ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ : “ଦେଖୁ ତାକୁ କେତେ କଥା ହୁଏ ମୋ ସ୍ମରଣ । ତା’ ସଂଗେ ଜଡ଼ିତ ମୋର ବିଗତ ଜୀବନ ।” ତେଣୁ ସେ ବଞ୍ଚୁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏହାକୁ ହାଣିବାକୁ କାଠୁରିଆକୁ

ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ‘ରଖିବି ଏ ଗଛ ମୁହିଁ ସତ୍ୟ ମୋର ବାଣୀ ।’ ଓ ‘ମୁଁ ଆଉଁ ଏ ହଣା ହେବ ନ ସହିବ ପ୍ରାଣ’ ।

ଯଥାର୍ଥତଃ ଗଛର ମୃତ୍ୟୁ ଅର୍ଥ କବିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହେଲେ ଗଛକୁ ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ । ଏହା ହିଁ ଏ ‘ଗୀତ’ର ଅନ୍ତର୍ଧ୍ୟନି । ଗଛର ଏଇ ଭୂମିକା ହେଉଛି ଏକ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟିକ ପରିକଳ୍ପନା । ପୁନର୍ବାର ଗଛ ଓ କବିଙ୍କ ଏଇ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିନତା ଭିତରେ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନର ଏକ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଚିନ୍ତା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇ ଉଠୁଅଛି । ଗଛ ପ୍ରକୃତିର ଏକ ପ୍ରତୀକ ମାତ୍ର । ଗଛର ଏଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ଭୂମିକା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କ ପ୍ରକୃତିପ୍ରିୟତା ଓ ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣତା ଏକ ସାର୍ଥକ ରୂପ ବିଭବରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥିବାର ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । □

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର

□ ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ଵାଜ)

ପଲ୍ଲୀକବି ଭାବେ ସୁବିଦିତ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କାବ୍ୟ ସାଧନାର କାଳ ସୁଦୀର୍ଘ ନୁହେଁ, ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ଏହା ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ବର୍ଷ : ୧୮୯୬-୯୭ରୁ ୧୯୨୫-୨୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଏଇ ସମୟଟି ଥିଲା ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ଓ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନୂତନ କାବ୍ୟ ଓ ଗୀତି କାବ୍ୟର ଯୁଗ । ବିଶେଷତଃ ରାଧାନାଥ ଓ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ନବପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କାବ୍ୟ କବିତାର ରୀତି ସେ ଯୁଗରେ ଲେଖକଙ୍କୁ ବିପୁଳ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିଲା । ମାତ୍ର ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରଭାବର ସୁନିଶ୍ଚିତ ପରିଣାମ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ସେ ଥିଲେ ସ୍ଵକୀୟ ମହିମାରେ ସେ ଯୁଗର ସମ୍ବୃଦ୍ଧ ଅନ୍ୟତମ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିଭା । ପରନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କୁ ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ଓ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଦାୟାଦ ଓ ସୁଯୋଗ୍ୟ ଉତ୍ତରସାଧକ କୁହାଯାଇପାରେ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ରୂପପ୍ରୀତି, ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଧର୍ମାନୁରକ୍ତି ଓ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସାରଙ୍ଗ୍ୟ ତଥା ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରାଙ୍କନର ସୁସମନ୍ବିତ ତାହାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଏକାଧାରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଉପନ୍ୟାସ, ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନାରେ କୃତିତ୍ଵ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ହେଁ କାବ୍ୟ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାଙ୍କ ମୌଳିକତାର ସ୍ଵର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । କାବ୍ୟ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପେକ୍ଷିତ, ଅବହେଳିତ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତି ଓ ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ ଆଦ୍ୟ ଓ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୂପକାର । ଶିଶୁଉପଯୋଗୀ କବିତା ରଚୟିତା ଭାବେ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ଵନାମଧନ୍ୟ । ସେ ଥିଲେ ଯେପରି ପରମ୍ପରାବାଦୀ, ସେହିପରି ପ୍ରଗତି ଶୀଳ, ବାସ୍ତବତାସଚେତନ ଓ ଆଦର୍ଶନିଷ୍ଠ । ତାହାଙ୍କ କବିତାରେ ରୋମାଞ୍ଚିକ୍ ଭାବ ପ୍ରବଣତା ଓ ସୁସଂହତ ମନନଶୀଳତାର ସୁସମାବେଶ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହା ହିଁ ଥିଲା ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତ୍ଵ ତଥା ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ମାନବପ୍ରୀତି ଓ ପ୍ରକୃତିପ୍ରୀତିର କମନୀୟ ଆଲେଖ୍ୟ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟସୃଷ୍ଟିର ମୁଖ୍ୟ ବିଭାବ । ବିଶେଷତଃ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରୀତି ଉଦ୍‌ବେଳ ହୃଦୟର ସରସ

ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ପ୍ରଣୟର ନିବିଡ଼ତମ ଆନନ୍ଦ-ବେଦନାର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନରେ ତାହାଙ୍କ କୃତିତ୍ୱ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ପ୍ରକୃତିର ବହୁବିଧ ଶୋଭା କବିଙ୍କୁ ବିମୋହିତ କରିଛି । ମାତ୍ର ତରୁଣୀର ତନୁଶୋଭା ଯେ ତା’ଠାରୁ ଅଧିକ ମନୋହର ଓ ଆକର୍ଷଣୀୟ, ଏହା କବି ଅକପଟ ଭାବେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

‘ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦର କିନ୍ତୁ ତରୁଣୀ ତନୁ

ବାରେ ନିରେଖିଲେ ଆହା ନ ପାଶୋରେ ମନୁ ।

× × ×

ଅଛି ରୂପ ଅପରୟ ନାହିଁ ତା’ କାହାର

ତଥାପି ତରୁଣୀ ଶୋଭା ସଂସାରେ ସୁସାର ।’

ମାତ୍ର କବିଙ୍କର ପ୍ରେମଚିତ୍ର ସର୍ବତ୍ର ସଂଯତ, ଶାଳୀନ ଓ ରମ୍ୟବୋଧର ପରିଚାୟକ । ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ସେ ସ୍ନେହପ୍ରୀତି-ମମତାସ୍ମିରୁ ମାନବ ଗୃହକୁ ଅଧିକ ବରଣୀୟ ମନେ କରିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ - “ବିଚାରିଲି ଏ ପ୍ରକୃତି ହେଲେ ହେଁ ସୁନ୍ଦର/ନୁହେଁ କି ମାନବଗୃହ ମନୋହରତର ।”

ସୁଦୂରର ମୋହ, ଅତୀତର ଆକର୍ଷଣ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପ୍ରବଣତା, ସ୍ୱପ୍ନବାଦିତା, କଷ୍ଟନା-ପ୍ରବଣତା ପ୍ରଭୃତି ରୋମାଞ୍ଚିକ ଭାବାବର୍ଣ୍ଣର ଗୁଣାବଳୀ ତାହାଙ୍କ କବିତାବଳୀରେ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତି ଓ ସମାଜର ମଧୁର ରସଧାରାରେ ସେ ଆପଣାକୁ ହଜାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । କବିଙ୍କର ଏଇ ରୂପତୃଷ୍ଣା ଓ ଭାବାବେଶର ମଧୁର ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତି ତଳେ କାରୁଣ୍ୟର ଏକ କ୍ଷୀଣ ଧାରା ନକ୍ଷ୍ୟ କରିହୁଏ । ମାତ୍ର କବି ବିଷାଦବାଦୀ ନହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତିକ ଦୁଃଖକୁ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିଁ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ଏହା କବିଙ୍କ ବକିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପରିଚାୟକ । କବିତାରେ ଆଶାର ସଂଗୀତ ଶୁଣାଇବାକୁ ସେ ଅଭିଜାଷୀ ହୋଇଛନ୍ତି -

‘ବିଷାଦ ସଙ୍ଗୀତ କିମ୍ବା ଗୀତ ତେବେ କବି

ଶୁଣାଅ ଆଶାର ଗୀତ ଚିତ୍ର କର୍ମିଛବି ।’

ଗାହିଁଷ୍ୟ ଜୀବନାନୁରୂପି ସମ୍ବନ୍ଧିତ କବିତା ରଚୟିତା ଭାବେ ମଧ୍ୟ କବି ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଘଟଣା ପ୍ରବାହରେ କବିର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । କବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଘଟିଥିଲା । ପରିଣତ ବୟସରେ ରୋମାଞ୍ଚିକ ଆବେଗ ପ୍ରବଣତା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଂଧାନୀ ମନୋବୃତ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଅଧିକାର କରିଥିଲା ଏକ ଶାନ୍ତ ସମାହିତ ଧାର୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗା । ‘ନିର୍ମାଲ୍ୟ’, ‘ସଂଧ୍ୟା ସଂଗୀତ’, ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ’ କବିତା ସଂକଳନରୁ ଏହା ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । କବି ଓ କଳାକାରର ଜୀବନ ଅପେକ୍ଷା ସାଧୁର ଜୀବନକୁ କବି ମହରର ବିବେଚନା କରିଛନ୍ତି । ଆନନ୍ଦ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ନୀତି ଓ ପବିତ୍ରତାକୁ ଆଦର୍ଶ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଅଳସ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନବାଦିତା ପରିବର୍ତ୍ତେ କଠୋର କର୍ମପ୍ରବଣତା ହୋଇଛି କବିଙ୍କର ଧ୍ୟେୟ । ଏହି ସମୟରେ କବି ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବହୁ ଜାତୀୟବାଦୀ ଆହ୍ୱାନଧର୍ମୀ କବିତା । ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଈର୍ଷ୍ୟାକର ନୀତି ବିରୋଧରେ ପ୍ରତିବାଦମୂଳକ କବିତା ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

କବି ବହୁ ସରସ ରାଧାକବିତା, ଚତୁର୍ଦ୍ଧଶପଦୀ କବିତା, ଶୋକ ଗୀତିକା ଓ ସଂବୋଧନ-ଗୀତିକା ପ୍ରଭୃତି ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ଗୀତି ସାହିତ୍ୟକୁ ଯେପରି ବିବିଧ ବିଭାବରେ ସମୃଦ୍ଧ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହାର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆରେ ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀ କବିତାର ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରି କବି ପରିଣତ ବୟସରେ ରଚନା କରିଥିଲେ ‘ନାନାବାୟା ଗୀତ’ (ପ୍ର.ପ୍ର ୧୯୧୫) । ଶୈଶବର ସ୍ମୃତି ଥିଲା କବିଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅତୀତ ସ୍ୱାଦ୍ୟ, ପରମ ରମଣୀୟ । ‘ନିର୍ମାଲ୍ୟ’ ର ଉତ୍ତର ପତ୍ରରେ କବି ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରି ଲେଖିଥିଲେ - ‘ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ ମୁଁ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିଅଛି, ତହିଁରେ ଶୈଶବ ସ୍ମୃତି ଜଡ଼ିତ ରହିଅଛି । ମୁଁ ଅତୀତର ଗନ୍ତ । ସେହି ଅତୀତ ସହିତ ଆଜି ତାହା ପ୍ରକାଶ କରି ଆମ୍ଭ-ପ୍ରସାଦ ଲାଭ କରୁଅଛି।’ କବି ଶୈଶବର ଜୟଗାନ କରିଥିଲେ ହେଁ ଏହା ଇଂରେଜ ରୋମାଞ୍ଚିକ କବି ଷ୍ଟାନ୍‌ସ୍‌ସ୍‌ପାର୍ଥକ ରହସ୍ୟବାଦିତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୈଶବର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଭିଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଶୈଶବ ବାସ୍ତବ, ସହଜ, ସରଳ, ଅନାବିଜ୍ଞ ଓ ତତ୍ତ୍ୱନିରପେକ୍ଷ ।

କବି ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜୀ କାବ୍ୟରୂପକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ ଛନ୍ଦରେ ଥିଲେ ଏକାନ୍ତ ଅନୁରାଗୀ । ତାହାଙ୍କ ଗୀତି ରଚନାବଳୀରେ ସେ ପ୍ରାୟ ୨୫ ଗୋଟି

ପାରମ୍ପରିକ ଛାନ୍ଦ ବୃତ୍ତକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବୃତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଗୁଞ୍ଜରୀ, ମୁଖାରୀ, କେଦାର ଚକ୍ରକେଳି, କଳହଂସକେଦାର, ଚିନ୍ତାଦେଶାକ୍ଷ, ଆଶାବରୀ, ରାମକେରୀ, କୁମ୍ଭକାମୋଦୀ, ବଙ୍ଗକାଶ୍ରୀ, ଦୀର୍ଘତ୍ରିପଦୀ, ବିଭାସ ଗୁଞ୍ଜରୀ, ମାଳିନୀ, ଶଙ୍କରାଭୟଶ, ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ, ରସକୁଳ୍ୟା, ଧନାଶ୍ରୀ, ଚୋଖୀ, କାମୋଦୀ, କଲ୍ୟାଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଭୃତି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବି ଏତେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ପ୍ରାଚୀନ ଛନ୍ଦବୃତ୍ତକୁ ଅନୁସରଣ କରି କବିତା ରଚନା କରିଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ । ଏହି ଗୀତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ‘ତାମରା କାଉରେ ତାମରା କାଉ’, ‘ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ପର’, ‘ତମ୍ବା ପୁଲଟିଏ ପାଇଲି ବନ ହଳଦୀ ପ୍ରାୟେ’, ‘ଆସ ଆସ ପାରାଯୋଡ଼ିକ ମୋ ପିଣ୍ଡାରେ ବସ ’ ପ୍ରଭୃତି ଲୋକଗୀତ ଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଯଥାକ୍ରମେ ଚକ୍ରକେଳି, ମଙ୍ଗଳ, ରାମକେରୀ, ଚଳନ୍ଦ୍ରବିକେଦାର ବା ଜୟଜୟନ୍ତୀ ବୃତ୍ତର ମୂଳଭାସ, ଏହା ଆମେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ରଚନାରୁ ହିଁ ଅବଗତ ହେଉ ।

ନନ୍ଦକିଶୋର କାବ୍ୟ, କଥା ସାହିତ୍ୟ ଓ ଆଲୋଚନାଦି ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ ହେଁ ଆଧୁନିକ ଗୀତି-କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଦାନ ସର୍ବାଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାହାକୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧତମ ଗୀତି କବି ଭାବରେ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିତ୍ରକର ଭାବରେ ଆମେ ଗଭୀର ଭକ୍ତି ଓ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇଥାଉ । ପ୍ରକୃତି ଓ ଜୀବନର ମନୋଜ୍ଞ ଆଲେଖ୍ୟ ରଚନାକରି ତାହାଙ୍କ ତୃକିକା ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଏହି ମୌଳିକତା ତତ୍କାଳୀନ ବହୁ ପ୍ରଥିତଯଶା କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସସମ୍ମାନେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଭକ୍ତି ଆଜି ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବିକ ଯଥାର୍ଥ ମନେହୁଏ- “ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଭାବମାଧୁରୀ ସ୍ନିହ, ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଶତ ବାନ୍ୟସୁତି ପବିତ୍ରିତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଅକୃତ୍ରିମ ଜାନପଦ ଭାବୋନ୍ମାଦ ସମ୍ବଳିତ ଏପରି ମଧୁମୟ, ମର୍ମସର୍ଗୀ ଓ ବିଚିତ୍ର କଳସଂଗୀତ ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟକୁଳରେ ଇତିପୂର୍ବେ କୃତ୍ରିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ” □

ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କର ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ : ଏକ କଳନା

□ ବାସ୍ତବେବ ସାହୁ

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳଙ୍କର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ରହିଛି । ଏହି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛି ଉତ୍କଳୀୟ ପଲ୍ଲୀର ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଓ ବହିରଙ୍ଗର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପରିଚୟ ପାଇଁ । ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କର ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା, ଅନୁଭୂତି, ଅଭିଜ୍ଞତା, କ୍ରିୟା-ପ୍ରତିକ୍ରିୟା, ସୁଖ-ସମସ୍ୟା, ଆଶା-ବିତର୍କନା, ସଫଳତା-ବିଫଳତା, ସୁସ୍ଥ ପରମ୍ପରା ଓ ବିଷମୟ କୁସଂସ୍କାର, ଚରିତ୍ରବରା ଓ ଚରିତ୍ରହୀନତା, ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର କୌଳିକ କର୍ମ, ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ଓଷାବ୍ରତ, ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ବୈଷୟିକ, ବାଣିଜ୍ୟ, ଶୈକ୍ଷିକ ବିଭାବର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର, ରତ୍ନଚିତ୍ର, ସକାଳ, ସଂଧ୍ୟା, ମଧ୍ୟାହ୍ନକାଳୀନ ଦୃଶ୍ୟ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାକୃତିକ ଚିତ୍ର, ପଶୁପକ୍ଷୀ, କୀଟପତଙ୍ଗ ଓ ଜଳର ଜୀବ, ବୃକ୍ଷଲତାଦି ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଗୀତି କବିତାରୁତିକୁ ପ୍ରାମାଣିକ ଆଧାର ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ତିନୋଟି କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’ ଓ ‘ସୀତା ବନବାସ’ ପୌରାଣିକ କାବ୍ୟ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଗୌରବାଦ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି, ଚରିତ୍ରବରା, ନୈତିକ ଆଦର୍ଶାଦି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ‘କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ’ ଐତିହାସିକ କାବ୍ୟଟି ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରୀତି, ନିଷ୍ଠାପର ଜାତୀୟତାବୋଧ, ବଳିଷ୍ଠ ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାବୋଧ, ବୀରତ୍ୱ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି କାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ସୀମିତ । ଅପରପକ୍ଷରେ ସେ ତାଙ୍କର ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ (୧୮୯୮), ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ (୧୯୦୦), ‘ବସନ୍ତକୋକିଳ’ (୧୯୦୧), ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’ (୧୯୦୨), ‘ନିର୍ମାଳ୍ୟ’ (୧୯୦୩) ମଧ୍ୟରେ ଏହିସବୁ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ଉତ୍କଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରାଶି ରଖିଯାଇଛନ୍ତି ।

ତତ୍କାଳୀନ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକାର ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷ ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟାରେ ଓ ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ ଓ ‘ବସନ୍ତ କୋକିଳ’ର ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସା କରାଯାଇ ଏ

ଦୁଇଟିରେ କବିଙ୍କର ଶକ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ତେବେ ‘ବସନ୍ତ କୋକିଳ’ ସମ୍ପର୍କରେ ମତବ୍ୟର ଶେଷ ଅଂଶଟି “ଖଣ୍ଡକବିତାରେ କବି ବେଶ୍ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ନୂତନ ଗଳ୍ପିବାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଅନୁରୋଧ” ସୂଚାଇଦିଏ ଯେ, ‘ବସନ୍ତ କୋକିଳ’ ରେ ପାଠକ କିଛି ଅଭାବ ଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି । ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’ ସମ୍ପର୍କରେ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ସ୍ତମ୍ଭ ବର୍ଷ ସ୍ତମ୍ଭ ସଂଖ୍ୟାର ମତବ୍ୟ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ - “ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ କବିତାରେ କବି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଲୋକଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି ।” ସଂପାଦକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଓ ତାର ଚିରିଭୁମି ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଠାରୁ ଆଶା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପତ୍ରିକାର ସପ୍ତମ ବର୍ଷ ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟାରେ ‘ନିର୍ମାଳ୍ୟ’ ସମ୍ପର୍କରେ ମତବ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି - “ଯେଉଁ ବିଶେଷତ୍ୱ ଘେନି ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ କବିଶ୍ରେଣୀରେ ଆସନ ପାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କର ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ଓ ‘ନିର୍ଦ୍ଦେଶିଣୀ’ରେ ଏବଂ ‘ବସନ୍ତକୋକିଳ’ର ଅଧିକାଂଶ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଏଣିକି ତାହାର ଅଭାବ ଦେଖୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଃଖିତ ।” ଏସବୁ ମତବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ଯୌକ୍ତିକତା ଓ ଯଥାର୍ଥତା ଏଠାରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ନୁହେଁ । ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ସୃଷ୍ଟିକାଳରୁ ତାଙ୍କୁ ‘ପଲ୍ଲୀକବି’ ଭାବରେ ହିଁ ପାଠକମାନେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିବାରୁ ଓ ପଲ୍ଲୀର ବିଭିନ୍ନ ବିଭବର ଚିତ୍ରଣରେ ସେ ଅସାମାନ୍ୟ ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଏହା ଆହୁରି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଆଶା କରିଛନ୍ତି ଓ ଯେଉଁଠି ଏହି ବିଭାବଗୁଡ଼ିକର ପରିମାଣ ହ୍ରାସ ପାଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ଅଭିମାନ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ମୃତିତଃ ଗୀତି କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ପଲ୍ଲୀକବି ଭାବରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶକାଳକୁ ୧୮୯୮ରୁ ୧୯୦୩ ଏହି ୬ ବର୍ଷ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧିରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅବହେଳିତ ଦରିଦ୍ର ଅଥଚ ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜ-ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରତି ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଉଦ୍ୟରେ ଫକୀରମୋହନ (ଛ’ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ) ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ (ବାଇ ମାହାନ୍ତି ପାଞ୍ଜି, ଭାଗବତ ଗୁଙ୍ଗାରେ ସଂଧ୍ୟା) ଓ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ (ଉତ୍କଳର ରତ୍ନଚିତ୍ର) ପଲ୍ଲୀଜୀବନ, ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତି ଉପସ୍ଥାପନା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କଲେ । ପଦ୍ୟରେ ନନ୍ଦକିଶୋର

ବଳ (ପଲ୍ଲୀ ଚିତ୍ର, ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ, ବସନ୍ତ କୋକିଳ, ଚାରୁଚିତ୍ର, ନିର୍ମାଲ୍ୟ, ନାନାବାୟା ଗୀତ) ଓ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ(ଧୋ'ରେ ବାୟା ଧୋ) ପଲ୍ଲୀର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କଲେ । ପଲ୍ଲୀବାସୀର ଅକୃତ୍ରିମ, ଅବିକଳ, ସରଳ, ନିରାତ୍ମକ, ସ୍ବାଭାବିକ ଭାଷା, ପ୍ରବଚନ, ଢଗଢମାଳି ଓ ସଂଗୀତ ଛନ୍ଦ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି କାବ୍ୟ ସଂସାରରେ ଅପାଂଶ୍ରେୟ ଥିବା ପଲ୍ଲୀର ଅତୁଳ ଜୀବନ ସ୍ରୋତକୁ ଏପରି ସଫଳ ଭାବରେ ପ୍ରବାହିତ କଲେ ଯେ, ତାହା ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର ଓ ସର୍ବସ୍ବ ହୋଇ ଅନ୍ତର ଭିତରେ ସାଇତା ହୋଇ ରହିଗଲା ।

ଏହି ମହାନ ବିଶେଷତ୍ବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିଫଳନ ଘଟିଛି 'ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର'ରେ । ଏହା ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ବିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ଭାଗ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ବିତୀୟ ଭାଗରେ ଏକ ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବନା ସଂଯୋଜିତ ।

ପ୍ରଥମ ଭାଗର 'ପ୍ରସ୍ତାବନା'ରେ କବି ନଗର ଅପେକ୍ଷା ପଲ୍ଲୀକୁ ଶାନ୍ତିମୟ ଓ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମଣିଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀର ଚିତ୍ର ଚିରନ୍ତନ ଓ ସର୍ବସୁରାତନ । କବି ନିଜେ ଜଣେ 'ନବ ଚିତ୍ରକର' । ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ପାଇଁ ସେ କ'ଣ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରିବେ ବୋଲି କହି ନମ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଭାଗର ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟରେ ରହିଛି 'ପଲ୍ଲୀବାସୀ' କବିତା । ଏଥିରେ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ଓ ପଲ୍ଲୀବାସିନୀ ମାନଙ୍କର ବନ୍ଧ ବିଶ୍ବାସ (ପ୍ରବାସୀ ପ୍ରିୟଜନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା ପାଇଁ କାଳ ଆଗରେ ତିନିଭାଗ ତଣ୍ଡୁଳ ବାଢ଼ିବା), ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିବା ପଥକ ଦର୍ଶନରେ ମାନବିକତାର ଉଦୟ, ବାଳକମାନଙ୍କର ଶୁଆ-ଶାରୀ କ୍ରୀଡ଼ା, ନାଥଯୋଗୀର କେନ୍ଦରା ବାଦନ, କେଳାକେଳୁଣୀଙ୍କ ନାରିଧୁତୁଳି ବାଦନ ପୂର୍ବକ ନୃତ୍ୟ, ଗାଁ ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ଗ୍ରାମ ସାମନ୍ତନାମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଓ କଥୋପକଥନ, ଗଉଡୁଣୀର ଦୁଧଦହି ବିକ୍ରୟ, ମସଲାବାଜୀ, ଗୁଡ଼ିଆଣୀ, କେଉଟୁଣୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର କୌଳିକ ବ୍ୟବସାୟ, ଗାଁ ଭାଗବତ ଘରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଗୀତା, ଭାଗବତ, ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ପାଠ ଏବଂ ଆଲୋଚନା, ଗ୍ରାମ ଜମିଦାର, ମହାଜନ, ସାଆନ୍ତାଣୀ, ଗୃହବଧୂ, କୁମାରୀ କନ୍ୟା, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଖଣ୍ଡାୟତ, କରଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଚକଣି, ଆଖଡ଼ା ଘରେ କୁଣ୍ଡି କସରତ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅଭ୍ୟାସ, ବୈଷ୍ଣବ ମଠରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅଧ୍ୟାପନ, ଓଡ଼, ତେଲୀ, ଗୁଡ଼ିଆ, ବଣିଆ, ଭଣ୍ଡାରୀ, ଗଉଡ଼, କାଆଁଳ ଗଉଡ଼, ଚମାର, ମୋଟି, କମାର,

କୁମ୍ଭାର, ବଢ଼େଇ, ମାଙ୍କୀ, ଅଟାରି, ପାଟରା, ଚନ୍ଦ୍ରୀ, ଶୁଧ, କେଉଟ, ଚାମିଳା, ଶଙ୍ଖାରୀ, କଣ୍ଡରା, ହାଡ଼ି, ପାଣ, ଧୋବା, କାକିନ୍ଦୀ ବୈଷ୍ଣବ, ଗୋଖା, ବାରୁତି, ତିଅର ଡମ୍, ଚୁହାଡ଼, ଶଅର, ଛତ୍ରଖୁଆ, ଶୁଣୀ, କେଳା ପ୍ରଭୃତି ଜାତିମାନଙ୍କର ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ, ଆଖଡ଼ା ଘରେ ଭାରତ ଲାଜା, କୃଷ୍ଣକାଜା, ରାମକାଜା ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷା, ଗୋଗୋଷ ଚରାଇବାବେଳେ ଗୋପାଳ ବାଳକର ବଂଶୀବାଦନ ପ୍ରଭୃତି ଚିତ୍ର ଜୀବନ୍ତ ଭାବରେ ରୂପନାଭ କରିଛି । ‘ଦ୍ଵିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ’ ଠାରୁ ‘ଅଷ୍ଟମ ଦୃଶ୍ୟ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି ଯଥାକ୍ରମେ ପଲ୍ଲୀର ମୁଖ୍ୟ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାର କେନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରାମଖଳା, ଗ୍ରାମ ଚାଟଶାଳା, ଗ୍ରାମତୋଟା, ଗ୍ରାମଦେବତା (ଅଧିଷ୍ଠାନ), ଗ୍ରାମ-ମହାଦେବ (ମନ୍ଦିର), ଗ୍ରାମ ଶୁଣାନ ଓ ଗ୍ରାମ ହାଟ ।

‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ର ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗରେ କବି ନିଜ ଜନ୍ମ ପଲ୍ଲୀ ଠାରୁ ଦୂରରେ ଥାଇ ଶୈଶବ ସ୍ମୃତି ଚାରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ବିଭିନ୍ନ ରତ୍ନରେ ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରକୃତିକୁ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି । ଇଅ ରତ୍ନ ପାଇଁ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଇଅଟି କବିତା - ‘ଗ୍ରୀଷ୍ମ’, ‘ବର୍ଷା’, ‘ଶରତ’, ‘ହେମନ୍ତ’, ‘ଶୀତ’ ଓ ‘ବସନ୍ତ’ । ଏହି ରତ୍ନ ମାନଙ୍କରେ ପାଳିତ ଉତ୍କଳୀୟ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ଯାନିଯାତ୍ରା, ସଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତେଣୁ ଏଥିରେ ଘଟିଛି ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହ ଜୀବନସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମଧୁର ମିଳନ । ଏହା ସହିତ ଗଣଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଜୀବନ ଜଞ୍ଜାଳ ଓ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଘଟୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ର ତୃତୀୟ ଭାଗରେ ରହିଛି ‘ଉତ୍କଳ ଶିଳ୍ପୀ’, ‘ଉତ୍କଳ କୃଷକ’, ‘ଉତ୍କଳ ଲଙ୍କା’, ‘ବାଲ୍ୟ ବିଧବା’, ‘ପଲ୍ଲୀର କ୍ଷୁଦ୍ରତା’, ‘ପଲ୍ଲୀର କୁସଂସ୍କାର’, ‘ପଲ୍ଲୀର ବିଜାସା ଯୁବକ’, ‘ପଲ୍ଲୀବାସୀ ଖଣ୍ଡାୟତ’, ‘ପଲ୍ଲୀବାସୀ କରଣ’, ‘ପଲ୍ଲୀର ସମର୍ଥ ଭିକ୍ଷୁକ’, ‘ପଲ୍ଲୀବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ’ କବିତା । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କର ପାରମ୍ପରିକ ବିଶ୍ଵାସ, ସଂସ୍କାରର ଅଭାବ, ଜଡ଼ତା, କ୍ଷୁଦ୍ର ମନୋଭାବ, ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ପରି କୁପ୍ରଥାର ଉଦ୍ଧାର ପରିଣାମ, ନିମ୍ବବର୍ଣ୍ଣ ଉପରେ ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣର ଅତ୍ୟାଚାର, କୃଷକର ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ, ନାରୀ ଜାତି ପ୍ରତି ଅବିଚାର ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ଚିତ୍ରିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କବିଙ୍କର ସଂସ୍କାର ମନୋବୃତ୍ତି, ବୈପ୍ଳବିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଓ ନୀତିବୋଧ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ, ବିଭିନ୍ନ ସଂସ୍କୃତିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ସାମାଜିକ, ଶୈଷ୍ଟିକ, ବାଣିଜ୍ୟିକ, ବୈଷୟିକ କେନ୍ଦ୍ରର ପରିଚୟ, ସୁନ୍ଦରତା, ଦୁର୍ଘଟଣା, ଆନନ୍ଦ, ବିଷାଦ, ସମସ୍ୟା, କୁସଂସ୍କାର, ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା ଓ ନୀଚ ଚିନ୍ତାର ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ପଲ୍ଲୀର ସକଳ ବିଭାବ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଉତ୍କଳୀୟ ପଲ୍ଲୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ‘ଉତ୍କଳୀୟ-ପଲ୍ଲୀ-ବିଶ୍ୱ କୋଷ’ ଭାବରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇପାରେ । ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ ଅବହେଳିତ ଜୀବନ ଧାରାକୁ ସାହିତ୍ୟର ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ଏକ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ଜାତିର ପ୍ରାଣରେ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବାରୁ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳଙ୍କର ଅବଦାନକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ବାଧ୍ୟ । □

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କଥାଶିଳ୍ପ : ‘କନକଲତା’

□ ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ

କଟକ ଜିଲ୍ଲା ମାହାଙ୍ଗା ଥାନା କୁସୁପୁର ଗ୍ରାମ । କାଳ- ୧୮୭୫ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର, ୨୨ ତାରିଖ, କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଏକାଦଶୀ ତିଥିରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ ରସାନନ୍ଦ ଜେନା- ଅନ୍ୟତ୍ର ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ହୋଇଯିବା ପରେ ଯାହାଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ - ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀକବି ଭାବରେ ଯେ ଆମର ସୁପରିଚିତ ।

ନନ୍ଦକିଶୋର ଯେଉଁ ସମୟରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ସେ ସମୟ ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୈତିକ ଜୀବନରେ ଯେପରି ଏକ କ୍ରାନ୍ତିକାଳ; ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏକ ଘଡ଼ିସନ୍ଧି ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ନୃତ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ମଧ୍ୟବିର ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଶ୍ରେଣୀର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୋଇଥିଲା, ନନ୍ଦକିଶୋର ଥିଲେ ସେହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ମଧ୍ୟମଣି । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଅବସାନ ପରେ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ରାଧାନାଥ-ମଧୁସୂଦନ-ଫକୀରମୋହନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ନୃତ୍ୟ ଯୁଗର ଶିଳ୍ପନାୟକ କରି ସାରିଥିଲେ ନାଟ୍ୟକାର ଜଗନ୍ନାଥ, ଔପନ୍ୟାସିକ ରାମଶଂକର, ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ର, ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ, କବି ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ପ୍ରମୁଖ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ବିଶ୍ଵକର୍ମୀମାନେ ସମସ୍ତେ ଥିଲେ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷିତ । ଫକୀରମୋହନ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବଂକିମ-ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ସଂପଦର ଝରକାବାଟେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ରୂପରେଖ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ସାହିତ୍ୟ ସର୍ଜନା ପାଇଁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜୀବନ ଦୃଷ୍ଟି ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଭାବିତ ହେବା ସ୍ଵାଭାବିକ ଘଟଣା ଥିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋର ୧୮୯୭ ସାଲରେ ଏଫ.ଏ. ଏବଂ ୧୮୯୯ ସାଲରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରୁ ବି.ଏ. ପାସ କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସେହି ନବଯୁଗର ନିର୍ମାତା, ଶିକ୍ଷିତ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଶ୍ରେଣୀର

ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ବୃତ୍ତିରେ ସେ ରାଧାନାଥ-ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଭଳି ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ପ୍ରଶାସକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟାବର୍ଣ୍ଣରେ ଥିଲେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ । ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀଜୀବନ, ପଲ୍ଲୀର ନୈସର୍ଗିକ ଶୋଭା, ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କ ସମସ୍ୟା - କଣ୍ଠକିତ ଜୀବନଗାଥା ଥିଲା ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ-ସାମଗ୍ରୀ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କୁହାଯାଏ “ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପଲ୍ଲୀ ଉତ୍କଳର କାବ୍ୟାତ୍ମା । ”

ନିଃସନ୍ଦେହରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଭାର ସୁରଭିତ ଉଦ୍ୟାନ ଓ ଉପବନ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ରାତିକବିତା ଏବଂ କାବ୍ୟ ସମ୍ଭାର । କଥାକାର ଭାବରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଛ ଏବଂ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ସୀମାବଦ୍ଧ । ୧୯୧୩ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ‘ମୁକୁର’ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଗଳ୍ପ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ଏବଂ ସେହି ବର୍ଷ ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପୃଷ୍ଠାରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉପନ୍ୟାସ ‘କନକଲତା’ ରଚନା ପଛରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । “ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ମାମୁଁ ଭଣଜା କାହାଣୀ ଶୁଣି ଫକୀର ମୋହନ ‘ମାଧ୍ୟମାହାତିକ କନ୍ୟା ସୁନା’ ଗଳ୍ପ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ନନ୍ଦ କିଶୋର ସୁଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପକୁ ‘କନକଲତା’ ଉପନ୍ୟାସରେ ରୂପାୟିତ କରିଥିଲେ । ” ‘ଜୀବନୀ ଓ ଜୀବନ’ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଙ୍କୁ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ଏହି ମନ୍ତବ୍ୟରୁ ଫକୀରମୋହନ ଓ ନନ୍ଦ କିଶୋରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସାହିତ୍ୟିକ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଏବଂ ଭାବ ବିନିମୟର ଘନିଷ୍ଠତା ବେଶ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ।

‘ଭୀମା ଭୂୟାଁ’ର ଲେଖକ ଗୋପାଳ ବଲ୍ଲଭ, ‘ମହାଜହ୍ନ’ର ଲେଖକ ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ଏବଂ ‘ମନେ ମନେ’ର ଔପନ୍ୟାସିକ ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣଙ୍କ ଭଳି ନନ୍ଦ କିଶୋର ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ‘କନକଲତା’ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ କଥା ସାହିତ୍ୟରେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇରହିଛନ୍ତି ।

‘କନକଲତା’ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଥମେ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପୃଷ୍ଠାରେ ୧୯୧୩ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ମାସ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସେହି ବର୍ଷ ନଭେମ୍ବର ସଂଖ୍ୟାରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ସାତୋଟି ପରିଚ୍ଛେଦ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ପରେ ନନ୍ଦ କିଶୋର କୌଣସି କାରଣରୁ ଆଉ ସେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖାରେ ମନ ଦେଇନଥିଲେ । ବାରବର୍ଷ

ପରେ ପାଠକମାନଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ଓ ଅନୁରୋଧ ଫଳରେ ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଲେଖି ୧୯୨୫ ମସିହାରେ ‘କନକଲତା’ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ୧୯୧୩ ମସିହା ଏପ୍ରିଲରୁ ନଭେମ୍ବର ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଲିଖିତ ପ୍ରଥମାଂଶ ଓ ତାର ବାରବର୍ଷ ପରେ ଲିଖିତ ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶର କାହାଣୀ ବିନ୍ୟାସ, ଭାଷା ଓ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସର ଉପଭୋଗ ସହିତ ଶିଳ୍ପ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରିଛି ବୋଲି ସମାଲୋଚକମାନେ ପ୍ରାୟ ଏକମତ । ଏହା ଆଦୌ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ । ବାର ବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ଯୁଗ । ବାରବର୍ଷ ତଳର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରେରଣା, ଅନୁଭୂତି, ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବାରବର୍ଷ ପରେ ଭିନ୍ନ ରୂପ, ଅନ୍ୟପଥ ଅନୁସରଣ କରିବା ବରଂ ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ତଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟଙ୍କ ଭାଷାରେ - “ଗଛର ପ୍ରଥମାଂଶରେ ନାୟିକା କନକଲତା ଓ ନାୟକ ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କର ଆଖଣ୍ଡଳମଣି ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାରେ ଦେଖାଯାକ୍ଷାତ, ଉଭୟ ପିତାମାତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବର ଉତ୍ତାପନ; ବରପକ୍ଷରୁ ଏକ ନିନ୍ଦନୀୟ ଯୌତୁକ ଦାବାର ଅବତାରଣାରେ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବର ବାଧାପ୍ରାପ୍ତି; ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ବିଷାଦ-ଜର୍ଜର ହୃଦୟର ବେଦନାରୁ ପରିପ୍ରକାଶ ଉପନ୍ୟାସସ୍ଥିତ ଏଇ ଅଂଶଟି ରକ୍ତ ସୁଲଭ ଶିଳ୍ପସଂପଦରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ଏ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶ । ଏଥିରେ ପଲ୍ଲୀର ଭାଷା ଓ ପରିବେଶ, ବିଶେଷତଃ ଗୋଟିଏ ଖାଣ୍ଡି ଓଡ଼ିଆ ପରିବାରର ବାସ୍ତବ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ଜୀବନ-ଇତିହାସ ସ୍ରଷ୍ଟାର ସୃଷ୍ଟି-ନିବିଷ୍ଟ-ଚିରତା ହେତୁ ସାର୍ଥକ କଳାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।” ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ରଷ୍ଟା ନୁହନ୍ତି, ଜଣେ ସଂସ୍କାରକ ଭାବରେ କଳାମ ଧରିଛନ୍ତି । ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା, ବାଲ୍ୟବିବାହ ବିରୋଧରେ ଏବଂ ବିଧବା ବିବାହ ସପକ୍ଷରେ ନିଜର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସମାଜ ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରଭାବିତ ସଂସ୍କାରବାଦୀ ମନର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଯୁବକ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ମୁହଁରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଉପନ୍ୟାସର କଳାତ୍ମକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନେକାଂଶରେ ବିକୃତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାମାଜିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି । ପାଠକର ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ କାହାଣୀ ଶୁଣାଇବା ପାଇଁ ସେ ‘କନକଲତା’ ଲେଖି ନଥିଲେ; ଏକ ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ସମୟର ପ୍ରେକ୍ଷାପକ୍ଷରେ ସମକାଳୀନ ସମାଜର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ରୂପ ପାଠକ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ଥିଲା ଲେଖକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ହାରାଖଣ୍ଡପୁରର ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଖଣ୍ଡାୟତ ପରିବାରର କନ୍ୟା କନକଲତା । ତାର ଜନ୍ମଦିନରେ ଆଖଣ୍ଡଳମଣିକ ପାଖରେ ପୂଜା ଦେବାପାଇଁ ବାପା ବକ୍ରଧର ହରିଚନ୍ଦନ ଓ ମା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ସହ ସେ ଦେବଦର୍ଶନରେ ଆସିଥିଲା । ସେହିଦିନ ମଧ୍ୟ ସେଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ମୋତିଝରର ପାଇକରାୟ ପରିବାର । ସେହି ମନ୍ଦିରରେ ହିଁ ନାୟକ ଧନଞ୍ଜୟ ପାଇକରାୟଙ୍କ ସହିତ କନକଲତାର ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟି ବିନିମୟ । ପ୍ରଥମ ଦେଖାରେ ହିଁ ପ୍ରେମ । ସେହି ପ୍ରେମକୁ ସାର୍ଥକ କରିବା ପାଇଁ କନକଲତାର ମାଆ ପଦ୍ମାବତୀ, ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ ମାଆ ଅଳପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ପାଖରେ ସେ ଦୁହେଁଙ୍କ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉଚ୍ଛାପନ କରନ୍ତି । କନ୍ୟା ଦେଖା ପରେ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବରପକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ରାଜି ହୋଇଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବଡ଼ ମାପର ଯୌତୁକ ଦାବା ଫଳରେ ବିବାହରେ ଅନିଶ୍ଚିତତା ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ଚତୁର୍ଥପୁତ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ର କନକଲତା ପାଇଁ ନିଜ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଂଶ ଯୌତୁକ ରୂପେ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ସମ୍ମତ ହେଲା ପରେ ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ ସହିତ କନକଲତାର ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ପରେ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଧନଞ୍ଜୟ ପାଇକରାୟଙ୍କ ବିଧବା ଭଗିନୀ ଉମାକୁ ଦେଖି ତାକୁ ବିବାହ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତାବ ଦିଏ । କିନ୍ତୁ ବିଧବା ବିବାହ ଆଇନ ଅନେକ ବର୍ଷ ଆଗରୁ ପାଶ୍ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ତା ବିରୋଧରେ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଆଦର୍ଶବାଦୀ, ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ସାମାଜିକ ନୀତି ନିୟମକୁ ଭ୍ରଷ୍ଟେପ ନକରି ବିଧବା ଉମାକୁ ବିବାହ କରିବା ଆଗରୁ ଆକର୍ଷିକ ଭାବରେ ବିପ୍ଳବିକାରେ ପ୍ରାଣ ହରାଏ ଉମା । ଉତ୍ତ-ମନୋରଥ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଏ ଦୁଃସମାଦ ପାଇ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯାଏ ।

ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ‘କନକଲତା’ ଉପନ୍ୟାସରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କାହାଣୀ ।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ଓ ବିଧବା ବିବାହ ସପକ୍ଷରେ, ବାଲ୍ୟବିବାହ ବିରୋଧରେ ସାରା ଦେଶରେ ଯେଉଁ ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଥିଲା ; ତାର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବମାନସକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ୧୮୫୬ ମସିହାରେ ବିଧବା ବିବାହ ଆଇନ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଯୋଗୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନ ସମାଜରେ ବିଧବା ବିବାହ ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । ଅକାଳବୈଧବ୍ୟ ଭୋଗ କରୁଥିବା ଅବକା ନାରୀମାନଙ୍କର ଆଖିର ଅଶ୍ରୁରେ ଏବଂ ହୃଦୟର ହାହାକାରରେ ଆମର ସମାଜ ଜୀବନ

ଅଭିଶପ୍ତ ଓ ଅଶୁଭିକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଏହି ଅମାନୁଷିକ, ମାନବିକତାବିହୀନ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିରୋଧରେ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ ତା'ଙ୍କ 'ବିବାସିନୀ', ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର 'ମଳାଜହ୍ନ'ରେ ଏବଂ ନନ୍ଦ କିଶୋର ତା'ଙ୍କ 'କନକଜତା' ଉପନ୍ୟାସରେ ନିଜର ସ୍ୱର ଉଠାଇବା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେହି ନିଜ ଉପନ୍ୟାସରେ ବିଧବା ବିବାହ ସଂପର୍କ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । 'ବିବାସିନୀ'ର ନାୟିକା ବିଧବା କଳାବତୀକୁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ହୋଇଛି । 'ମଳାଜହ୍ନ'ରେ ଉପେନ୍ଦ୍ରକିଶୋର ତା'ଙ୍କର ବିଧବା ନାୟିକା ସତୀକୁ ନାଥ ଭାଇନା'ଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ନ ଦେଇ ଆ'ରୁଠି ଠାରି ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି - “ ଆଗରେ ନର ....” । ନନ୍ଦ କିଶୋର ତା'ଙ୍କର ବିଧବା ଉମାକୁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ନ କରି ଆକର୍ଷକ ମୃତ୍ୟୁ ଆଡ଼କୁ ଠେଲିଦେଇ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ରାମଶଙ୍କର , ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ନିଜ ଉପନ୍ୟାସରେ ଯାହା କରି ପାରି ନଥିଲେ; କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ସାବତ ତା'ଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପନ୍ୟାସ 'କାଳିବୋହୂ'ରେ ବାଲ୍ୟ ବିଧବା ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ସହିତ ବିବାହ ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ବିଧବା ବିବାହର ନୂତନ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ରାମଶଙ୍କର, ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ଲକ୍ଷ୍ମଣଗାର ଡେଇଁ ଯାହା କରି ପାରି ନଥିଲେ, ତାହା କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା, ତାର କାରଣ ସେ ଥିଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ପରିବାରର କନ୍ୟା । ତେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମ ଧର୍ମ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜର ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଉପରେ ଆଘାତ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଦ୍ୱିଧା ନ ଥିଲା ।

ନନ୍ଦ କିଶୋର ମୁଖ୍ୟତଃ ଥିଲେ କବି । କାବ୍ୟ ସାଧନାରେ ତା'ଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରତିଭା ଉତ୍ତରୀକୃତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଗଦ୍ୟ ରଚନାରେ ତା'ଙ୍କର ଯେ ଦକ୍ଷତାର ଅଭାବ ନ ଥିଲା, ସେ କଥା 'କନକଜତା'ର ଗଦ୍ୟଶୈଳୀ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । କବିତା ରଚନାରେ ସେ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ 'କନକଜତା' ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କଲାବେଳେ ସେ ନିଜସ୍ୱ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗଦ୍ୟଶୈଳୀ ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି । ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଥମ ସାତୋଟି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଏହି ସରଳ, ସାବଜୀବ, କାବ୍ୟମୟ ଭାଷାର ଲାଳିତ୍ୟ ପାଠକ ହୃଦୟକୁ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଗଦ୍ୟ ଭାଗ ଅନେକାଂଶରେ ରୀତିଯୁଗୀୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ କୃତ୍ରିମତାର କଷ୍ଟକାରୀ ।

‘କନକଲତା’ ଉପନ୍ୟାସର ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ମଧ୍ୟ ନନ୍ଦ କିଶୋର ନିଜର ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ସେଥିପାଇଁ ତା’ଙ୍କ ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଧକପଟ ଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଯାଇଛନ୍ତି- “ନାୟିକା କନକଲତା ଆମ ଆଗରେ ପଲ୍ଲୀ ପୁଷ୍ପରିଣୀର ନିର୍ମଳ ସଜିବରେ ଏକ ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପର ପରି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଫୁଟି ଉଠିଛି ।”

ଆଜି ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣବିଭାରେ ଭରାସିତ । କିନ୍ତୁ ୧୯୨୫ ମସିହାରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ‘କନକଲତା’ ଲେଖିଲାବେଳେ ସ୍ୱାର୍ଥକ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ମୁଷ୍ଟିମେୟ । ସେଥିପାଇଁ ‘କନକଲତା’ର ପ୍ରକାଶନ ପାଠକ ଓ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅପୂର୍ବ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ‘କନକଲତା’କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକ ସେତେବେଳେ ମନ୍ତବ୍ୟ କରିଥିଲେ - “ଅତି ସୁନିପୁଣ ହସ୍ତରେ ବିଚକ୍ଷଣ ଭାବରେ ଲେଖକ ସୁକୋମଳ ଚୂଳିକା ଚଳାଇ ତା’ଙ୍କର ଚରିତ୍ରରୁଚିକ ଅଂକନ କରିଛନ୍ତି - ଅତି ତୁଚ୍ଛ ନରଣ୍ୟ ଚରିତ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳ ରୂପେ ଫୁଟିଅଛି । X X X ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ପରେ ଖାଣ୍ଡି ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ଏହି ପ୍ରଥମ ପାଠ କଲୁ - ଅଧିକନ୍ତୁ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ସୁରୁଚିର ଆଦର୍ଶ ।” □

ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ ନନ୍ଦକିଶୋର

□ ହରପ୍ରସାଦ ପରିଚ୍ଛା ପଟ୍ଟନାୟକ

ଆଜି ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଜୟନ୍ତୀ ଓଡ଼ିଶାର ପୁର ପଲ୍ଲୀରେ ସର୍ବତ୍ର ପାଳିତ ହେଉଛି । ଏହି ଅବସରରେ ସେହି ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକଙ୍କ ଅମ୍ଳାନ ସ୍ମୃତି ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାସୁମନ ଅର୍ପଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ମହାର୍ଜି ଅବଦାନର ସାମାନ୍ୟତମ ଆକଳନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଛି ମାତ୍ର ।

ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ ଜନ-କବିତାର ପ୍ରସ୍ତା ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ୧୮୭୫ ମସିହା ଡ଼ିସେମ୍ବର ୨୨ ତାରିଖରେ ବିରୂପାନଦୀ କୂଳବର୍ତ୍ତୀ କୁସୁପୁର ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହାର ଅନତି ଦୂରରେ ନଦୀର ଉତ୍ତରକୂଳରେ ରଘୁଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରି ପର୍ବତ ମାଳା, ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ନଦୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତରୁରାଜିଶୋଭିତ ଲଳିତଗିରି । ଦକ୍ଷିଣରେ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତୃତ ଶସ୍ୟଶାମଳା କ୍ଷେତ୍ର । କୁସୁପୁରର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥିତି ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଦୃଶ୍ୟରାଜି ତାଙ୍କ କବିତ୍ୱ ଉନ୍ନେଷର ଅନୁକୂଳ, ଏଥିରେ ସଂଦେହ ନାହିଁ ।

ବାଲ୍ୟ ଓ କୈଶୋର ଜୀବନର ଭାବାବେଶ ଓ ଭାବୋହ୍ୱାସର କଳାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଘଟିଥିଲା ତାଙ୍କ କଲେଜ ଜୀବନରୁ । କଲେଜରେ ତୃତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ‘ଉତ୍କଳ ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନ’ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ସେ ଲାଭ କରିଥିଲେ ‘ତାଳଚେର ପଦକ’ । ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ସେ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ (ପ୍ରଥମ ଭାଗ) ଶୀର୍ଷକରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଥିଲେ । ଏହି ପୁସ୍ତକ ତାଙ୍କୁ ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତିର ଉପାସକ ଭାବରେ ସର୍ବତ୍ର ପରିଚିତ କରାଇ ପାରିଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ସେ ‘ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକାରେ କବିତା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ଭାବରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇସାରିଥିଲେ । ୧୯୦୦ ସାଲରେ ପୁସ୍ତକାକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ଉପରେ ‘ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ’ର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସଂପାଦକ ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ

ଅଭିମତ ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ :

‘ନବୀନ କବି ଶ୍ରୀମାନ ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ୱଳ୍ପ ଜାଳ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳର ସାହିତ୍ୟ -
ରସିକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ ସେବାରେ ତାଙ୍କର ଗଙ୍ଗାର ଅନୁରାଗ
ଓ ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ଦେଖି ଆମେମାନେ ମୋହିତ ହୋଇଅଛୁ ।..... ନିର୍ଦ୍ଦେଶମାଧୁରୀର ଅନୁଭବ
ଓ ଚିତ୍ରଣ ବିଷୟରେ କବିଙ୍କ ଅସାଧାରଣ କ୍ଷମତା ଦେଖି ଆମେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତି ଲାଭ
କରିଅଛୁ । ବିଭିନ୍ନ ଜାତି, ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟର ଚିତ୍ରମାନ ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ହୋଇଅଛି । ଆମମାନଙ୍କର
ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ, ଏହା ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ସାହିତ୍ୟ ରସିକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ
ହେବ ।’ ପଲ୍ଲୀର ଅତି ନଗଣ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଏଡ଼ାଇ ପାରିନାହିଁ କି ତାଙ୍କ ଲେଖନାରୁ
ବାଦ୍ ପଡ଼ିନାହିଁ । ତାଙ୍କର ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣତା ଓ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରୀତି କେତେ ନିବିଡ଼ ଓ ଗଭୀର ତାହା ସେ
‘ପଲ୍ଲୀ-ଚିତ୍ର’ ପ୍ରଥମ ଭାଗର ପ୍ରକାଶନରେ ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି :

ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରେ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମ

ମଧୁରିମାମୟ ତୋର ନାମ ।

ନଗରୀର ରାଜ-ସୁଖ

ମୋହ ପକ୍ଷେ ଘୋର ଦୁଃଖ ।

ଆରୋ ପ୍ରିୟ ପଲ୍ଲୀ : ତୋ ପଲ୍ଲବମୟ ଅଂକ

ଛାୟାତଳ ଆଶ୍ରିବାକୁ ମୁହଁ ସଦା ରଂକ ।

‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ଉତ୍କଳର ରତ୍ନ ଚିତ୍ର ଅତି ନିଖୁଣ ଭାବରେ ସେ ପ୍ରଦାନ
କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବ ପର୍ବାଣୀର ଅବତାରଣା କରି
ନବସତ୍ୟ ଯୁବ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ବିତସ୍ତବ୍ଧ ନହେବାକୁ ସେ ପରୋକ୍ଷରେ ଆହ୍ୱାନ
ଦେଇଛନ୍ତି । ‘ଗ୍ରୀଷ୍ମ’ର ବର୍ଷନାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି :

ବୈଶାଖ ମାସରେ ପଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତି

ହୁଅଇ ପଣା ଛତୁଆ,

କାଠ-ଗୋଡ଼ ପିନ୍ଧି ମଙ୍ଗଳା ମୁଣ୍ଡାଇ

ନାଚନ୍ତି ଘଣ୍ଟପାଟୁଆ ।

ପୁଣି ଶରତ ଋତୁର ବର୍ଷନାରେ ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷା କଥା ମନେପକାଇ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି :

ଭାଦ୍ରମାସେ ପଡ଼େ ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷା

ମାସେ ପାଞ୍ଚପାଳି ହୁଏ,

ପୁଟିଖେଳ ଖେଳି ତଅପୋଇ ବୋଲି

ଓଷା କରୁଥାନ୍ତି ଝୁଏ ।

‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ଗନ୍ଧ ଭାଗରେ ‘ପଲ୍ଲୀର କ୍ଷୁଦ୍ରତା’, ‘ପଲ୍ଲୀର କୁସଂସ୍କାର’, ‘ବାଲ୍ୟବିଧବା’, ‘ଉତ୍କଳ ଲଳନା’ ଆଦି କବିତା ଲେଖି ନନ୍ଦକିଶୋର ନିଜର ସଂସ୍କାରବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ରେ କବିଙ୍କର କାବ୍ୟ-ଶକ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ବଳତର ଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ । ରଚନାର ଲାଳିତ୍ୟ ତଥା ଭାବଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟର ଏହା ଏକ ଅଭିନବ ସୃଷ୍ଟି । ତତ୍ପ୍ରଧ୍ୟରୁ ‘ନବବର୍ଷା ଭାବନା’, ‘ଅଦିନ ମେଘ’, ‘ବର୍ଷା ମଙ୍ଗଳ’, ‘କାକବାରତା’, ‘ତାଆଣିଆ ଖରା’ ପ୍ରଭୃତି କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଅତୀବ ଜନପ୍ରିୟ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । କବିତାର ସ୍ରୋତ ଅପ୍ରତିହତ ଭାବରେ ଗତି କରି ଏହାର ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ ନାମକୁ ସାର୍ଥକ କରିଛି ।

ନନ୍ଦକିଶୋର ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ରଚନାରେ ଅଦ୍ବିତୀୟ ଓ ଅନତିକ୍ରାନ୍ତ । ଇଂରାଜୀରେ ଯାହାକୁ ନର୍ସରୀ ରାଇମ୍ସ୍ କହନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆରେ ସେହିପରି ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ନଥିଲା । ମା’ କୋକରେ ପିଲାକୁ ଶୁଆଇବାର, ଶାଢ଼ି କରିବାର ଗୀତ ସବୁଠି ଅଛି । ନନ୍ଦକିଶୋର ଏହାର ନାମ ରଖିଛନ୍ତି ‘ନାନା ବାୟା ଗୀତ’ । କବି ଶିକ୍ଷକ-ଜୀବନରେ ଛାତ୍ର ସମାଜ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତାର ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିବାରୁ ଶିଶୁ ମାନଙ୍କର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ବ ଜାଣିବାରେ ବିଶେଷ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ୧୯୧୫ ମସିହାରେ ସ୍ବୟଂ କବି ଯେଉଁ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ପ୍ରଶିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ : “ଶିଶୁ ସ୍ବଭାବତଃ ଯେଉଁ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଓ ବିଷୟ ଦେଖିବା, ଶୁଣିବା, ସ୍ପର୍ଶକରିବା, ଆତ୍ମାଶ ଓ ଆତ୍ମାଦନ କରିବାରେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରେ, ସେହିସବୁ ପଦାର୍ଥ ଓ ବିଷୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହାକୁ ଜ୍ଞାନ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର

କରାଇବାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଛା XXX ଶିଶୁ ମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଗୃହ ପାଳିତ ପଶୁପକ୍ଷୀ, ବୃକ୍ଷ ଲତା, ଆକାଶ, ଶୁଷ୍କ, ନଦୀ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁସବୁ ପ୍ରାଣୀ, ଦୃଶ୍ୟ ଓ ପଦାର୍ଥ ଚାରିଆଡ଼େ ଦେଖନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ସ୍ନେହ, ସହାନୁଭୂତି, କୌତୂହଳ ଜାଗ୍ରତ, ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ । XXX ଶିଶୁ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ୱଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୀତ ଉପସ୍ଥାପିତ ନକଲେ ସେ ମନ୍ଦଗୀତ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଚୂଷାର ଉପଶମ କରାଇବ ।” ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଶିଶୁ-ସାହିତ୍ୟ କିପରି ଶିଶୁ-ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତାହା ସହଜରେ ତାଙ୍କର ଅଜସ୍ର କବିତାରୁ ଅତି ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ସେ ‘ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ’ କବିତା-ଗ୍ରନ୍ଥର ‘ଅଦିନମେଘ’ କବିତାରେ :

‘ଡିବିଡିବି ବାଜେ ଯୋଡ଼ିନାଗରା ହୋ

କାଉ ଡାକେ କାଆ କାଆ

ଖରା କରୁଅଛି ମେଘ ବରଷୁଛି

ବିଲୁଆ ପୁଅର ବାହା ।’

‘କାକା ବାରତା’ରେ :

‘ଡାମରା କାଉରେ ଡାମରା କାଉ

ଉଚ୍ଚ ପରବତେ ବୋବାଉଥାଉ

ଉଠ ପରବତ ଘୁଞ୍ଚୁ ଘୁଞ୍ଚୁକା

ତହିଁରେ ବସିଛି ତିନିମଞ୍ଜିକା ।’

ନବବର୍ଷା ଭାବନାରେ :

‘ମେଘ ବରଷିଲା ଟପର ଟପର କେଶୁର ମାଇଲା ରଜା

କେଉଁ ରାଜଜରେ ରହିଲେ ମୋ ରଜା ତେଲିଂଗି ବାଇଦ ବଜା ।’

‘ଗ୍ରୀଷ୍ମ’ କବିତାରେ :

‘କେଶୋ ଭାସିଯାଉ ଆରେ ଜହ୍ନମାମୁଁ

ମୋ ଧନ ଘରକୁ ଆ’ ଆ’

ପାଟ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ମୋ ଧନ ସଙ୍ଗରେ

ଖୁସିପିଠା ଖାଇଯାଆ ।’

ନନ୍ଦକିଶୋର ନିଜର ସରଳ, ତରଳ, ଶିଶୁ ସୁଲଭ ଭାଷା ଓ ଭାବରେ ଏହିପରି ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀ ରଚନା ସୃଷ୍ଟି କରି ସେମାନଙ୍କର ଅତି ନିକଟତର ହୋଇପାରିଛନ୍ତି ।

ନନ୍ଦକିଶୋର ଜାତୀୟ ଭାବରେ ଉତ୍ତୁବୁଷି ହୋଇ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶାତ୍ମବୋଧକ କବିତା ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ତାଙ୍କର ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ଥାନିତ । ଛିନମସ୍ତା, ପଦହୀନା, ଲାଞ୍ଛିତା ଉତ୍କଳଜନନୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବୟବ ଗଠନ ଗୌରବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଗରେ ସେ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ‘ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳମାତାର ଗୁହାରି’ ଶିରୋନାମାରେ ଲିଖିତ ସେ ଲେଖା ଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟ ସଂପଦ ରୂପେ ଚିରଦିନ ଚାସୁର ହୋଇରହିଥିବ ।

ନନ୍ଦକିଶୋର ଉଭୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନୁରୂପ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସକୁ ସୁସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ‘କନକଲତା’ (ଉପନ୍ୟାସ), ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ (ଗଳ୍ପ) ସହିତ ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’, ‘କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ’, ‘ସୀତାବନବାସ’ କାବ୍ୟ, ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’, ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’, ‘ବସନ୍ତକୋକିଳ’, ‘ନାନାବାୟା ରୀତ’, ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ’, ‘ଜନ୍ମଭୂମି’, ‘ନିର୍ମାଲ୍ୟ’, ‘ତରଂଗିଣୀ’ ପ୍ରଭୃତି ଗୀତି କବିତା, ଛାନ୍ଦମାଳା (ସମାଲୋଚନା) ଏବଂ ଉତ୍କଳର ବିଶିଷ୍ଟ ବାଣୀ ସାଧକଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ କୃତି ସଂବଳିତ ଓ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ବିଷୟକ ପ୍ରବଂଧାବଳୀ ରଚନା କରି ଉତ୍କଳ ବାଣୀ ଉଦ୍ଧାରକୁ ଋଷିମତ କରିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ସ୍ୱରଣ ରଖିବା କଥା ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସମୟରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ସଂପ୍ରଦାୟ ପଲ୍ଲୀପ୍ରତି ବୀରଶ୍ରବ୍ଧ ହେଉଥିଲେ, ସହରାଭିମୁଖୀ ହୋଇ କୃତ୍ରିମ ସହରୀ ଚାକଚକ୍ୟରେ ପ୍ରଲୋଭିତ ହେଉଥିଲେ । ଯେପରି ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପ-ଉପନ୍ୟାସରେ ଇଂରାଜୀ ପଢୁଆ ତଥାକଥିତ ନବସତ୍ୟ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ନାନା ଚରିତ ମାଧ୍ୟମରେ ବିରୁପକରି ସମାଜ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ସେହିପରି ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାବ ଚିତ୍ରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ପଲ୍ଲୀର ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକଟିତ କରି ଜନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସତ୍ୟତାପ୍ରେମୀ ଓ

ଶିକ୍ଷାଭିମାନୀ ଯୁବକ ସଂପ୍ରଦାୟର ଦୃଷ୍ଟି ପଲ୍ଲୀପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ କବି ଗୋଲ୍ଡସ୍ମିଥଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକ୍ସେକ୍ସରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ । ଗୋଲ୍ଡସ୍ମିଥ ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ସରଳତା, ଆତ୍ମମରହାନତା, ସ୍ୱାଭାବିକତା ପ୍ରତିପାଦନ କରି ସତ୍ୟତାର ଜ୍ଵଳନ୍ତବିକାଶରେ ସମସ୍ତ ନୈସର୍ଗିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କିପରି ନାନା ପରିବର୍ତ୍ତନର ମଧ୍ୟଦେଇ ବିକୃତ ହୋଇଯାଇଛି ତାହା ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ସେହିପରି ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଅକୃତ୍ରିମ ଓ ଅନାବିନ ସମ୍ପର୍କ ତଥା ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ତାଙ୍କର କବ୍ୟ-କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ପ୍ରସାବନାରେ :

‘ଜାଣଇଁ ତୁ ନୋହୁଁ ନିଷଙ୍ଗକ

ଏ ଜଗତେ କିଏ ଅକଳଂକ ?

ତଥାପି ନରର ପାପ   ବିଭୀଷିକା ଦୁଃଖ ତାପ

ତୁଳନାରେ ତୋ କୁଟାର ଅଟେ ଶାନ୍ତିମୟ

ପଲ୍ଲୀ-ସରଳତା-ଶାନ୍ତି ରଖ କୃପାମୟ ।’

ଏଣୁ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ କଳ୍ପନାବିଳାସୀ ବୋଲି ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇପାରେ, ଜଣେ ଦୂରଦ୍ରଷ୍ଟା ଭାବୁକ ଓ ପଲ୍ଲୀ ଦର୍ଶନର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାରୂପେ ସେହିପରିମାଣରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ତେଣୁ ଭାଷାର ବିଚାରରେ, ଭାବର ସରଳତାରେ, ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗାର ସ୍ୱାଭାବିକତାରେ, ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସମ୍ବେଦନଶୀଳତାରେ, ପଲ୍ଲୀର ବିମଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚିତ୍ରଣରେ, ପଲ୍ଲୀପ୍ରାପ୍ତି ଓ ଅନୁରାଗରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଅନନ୍ୟ ଓ ଅନତିକ୍ରାନ୍ତ । ସେ ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରକୃତିକୁ ମାନବାୟିତ ଏବଂ ମାନବକୁ ନିସର୍ଗାୟିତ କରିଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀର ନିଜ୍ଜକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପାସକ ଏହି ସାଧକ ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ଓ ସାର୍ଥକତା ପାଇଁ ଯଥାର୍ଥରେ ‘ପଲ୍ଲୀକବି’ ଭାବରେ ବନ୍ଦନୀୟ । □

ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ଦାର୍ଶନିକ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ ରବର୍ଟ ଫ୍ରଷ୍ଟ

□ ବନମାଳୀ ବାରିକ

ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦ କିଶୋର (୧୮୭୪) ଓ ଆମେରିକାର ପ୍ରମୁଖ କବି ରବର୍ଟ ଫ୍ରଷ୍ଟ (୧୮୭୪)ଙ୍କ ଜନ୍ମ ପ୍ରାୟ ଏକ ସମୟରେ । ଜଣେ ପ୍ରାଚ୍ୟଜଗତର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତରେ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ କାବ୍ୟଚେତନା କିନ୍ତୁ ଏକପ୍ରକାର । ଦୁହେଁ ନିଜର ଅଂଚଳକୁ, ନଦୀକୁ, ଝରଣାକୁ, ଅରଣ୍ୟକୁ, ଲୋକଜୀବନକୁ, ଲୋକଚଳଣିକୁ ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭାବରେ ଭଲ ପାଇଛନ୍ତି । ନନ୍ଦ କିଶୋର ଓ ଫ୍ରଷ୍ଟ ଦୁହେଁ ସୁନା ଶିକ୍ଷକତାକୁ ଜୀବନର ପାଥେୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର କବିତା ରଚନା ପ୍ରତି ଦୁହେଁଙ୍କର ଦୂରୀର ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । (ଅବଶ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଫ୍ରଷ୍ଟ ମିଲ୍ ର ବବିନ ବୟ(bobbins boy), ଜୋତାକଳର ଶ୍ରମିକ, ସଂବାଦପତ୍ରର ସଂବାଦକ, କୃଷକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ବିବିଧ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି) ।

ଦୁଇ କବିଙ୍କ କବିତାରେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ନିଉ ଇଂଲଣ୍ଡର (ଆମେରିକାର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ) ମଣିଷ ଓ ପ୍ରକୃତି ଅତି ଜୀବନ୍ତଭାବରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି ।

ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ସେହି ସମୟର ବାସ୍ତବଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’, ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’, ‘ବସନ୍ତ କେଳି’ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ । ରଘୁ ଓ କୁସଂସ୍କାରଗ୍ରସ୍ତ ସମାଜର ଦୁର୍ବଳ ଦିଗକୁ ସେ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମଟାଳ ଶ୍ୟାମଳ ପଲ୍ଲୀର ପରମ ବିଭୂତିକୁ ସେ ବିଶ୍ୱସ୍ତ କଳାକାର ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ନନ୍ଦକିଶୋର ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ ଭଳି କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନର ମହିମା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ସହ ଏକ ଆଶାବାଦୀ ମନନେଇ ନବୀନ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଫ୍ରଷ୍ଟ ଆମେରିକାର

ଏକ ବିଶେଷ ଅଂଚଳ ଯଥା ନିଉହାମ୍ପସାୟାର (New Hampshire) ଅଂଚଳର ପ୍ରକୃତି ଓ ମଣିଷର ଅନୁରକ୍ତ କବିରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ଜଣେ ସମାଲୋଚକ କହିଛନ୍ତି- 'Although Robert Frost is now acknowledged to be the world poet, he is primarily a poet of the rural world, chiefly concerned with his native place New Hampshire.' ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଗ୍ରାମର କୃଷକ, କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର, ଫଳ ବଗିଚା, ଝରଣା--ମୋଟ ଉପରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ଅନାବିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟି ଉଠିଛି । ସେ ପ୍ରକୃତିର କବି; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାର୍ଥସ୍ୱାର୍ଥକ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ସ୍ୱାର୍ଥସ୍ୱାର୍ଥକ ଜଗତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ରୋମାଞ୍ଚିକ୍, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଞ୍ଚ ନିଜ କବିତାରେ ତାଙ୍କ ପରିଚିତ ଅଂଚଳର ଜୀବନଯାତ୍ରା, ରାତିନାତି, ବାଲୁଙ୍ଗା, ଶବ ବିଭବକୁ ଏପରି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ସୁଷମାଦ୍ୱିତ କରିଯାଇଛନ୍ତି ଯାହା ରୋମାଞ୍ଚିକ୍ କାବ୍ୟାଦର୍ଶର ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇବ ନାହିଁ । 'Blue Berries,' 'Birches After Apple Picking' ଭଳି କବିତାରେ ସାଧାରଣ ଦୃଶ୍ୟକୁ ସେ ଅସାଧାରଣ ମହିମା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅରଣ୍ୟାୟିତ ଉପତ୍ୟକା ଓ ପର୍ବତମାଳା, ରସବେରୀ ବଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ଅତି ଜୀବନ୍ତ । ସମାଲୋଚକ Granville Hicksଙ୍କ ଭାଷାରେ "He is a poet of fields and brooks. His subject is the region laying to the north of Boston and from that too he choose rural areas of farms and villages."

ରୋମାଞ୍ଚିକ୍ କବିମାନଙ୍କ ପଳାୟନ ଦୃଷ୍ଟି (Escapism) ପ୍ରଞ୍ଚକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିନାହିଁ । ସେ ବରଂ ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରେମ ଓ ଆନନ୍ଦର ନିକୟ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ କିଛି କାଳ ପାଇଁ ହୁଏତ ମଣିଷ ମାଟିକୁ ଭୁଲି ଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ଯିବା ଏକ ବିଦୃମ୍ବିତ ଭାବନା । ତେଣୁ ସେ କହିଛନ୍ତି-

"Earth is the right place for love. I don't know where it is likely to go better." ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କାଳର ପରାଧୀନ ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀଜୀବନ ସୁଖ-ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-କୁସଂସ୍କାର ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଏହି ବାସ୍ତବତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି କବି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ:

ତଥାପି ତୁ ନୋହୁ ନିଷ୍ପତ୍ତକ

ଏ ଜଗତେ କିଏ ଅକଳକ ?

ତଥାପି ନଗର ପାପ ବିଭାଷିକା ଦୁଃଖ ତାପ

ତୁଳନାରେ ତୋ କୁଟୀର ଅଟେ ଶାନ୍ତିମୟ

ପଲ୍ଲୀ ସରଳତା-ଶାନ୍ତି ରଖ କୃପାମୟ ।

(ପଲ୍ଲୀ ଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତାବନା)

ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଦୁଇ କବିଙ୍କର ଜୀବନ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା ଅଭିନ୍ନ--କିନ୍ତୁ ପରିବେଶ ଥିଲା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀର ଯେଉଁ ମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ (ଖଣ୍ଡାୟତ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭିକ୍ଷୁକ, ବିକାସୀ ଯୁବକ, କୃଷକ ପ୍ରଭୃତି) ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଥିଲେ ଆକସ୍ୟ ପରାୟଣ, ଅସ୍ଥ, କର୍ମକୃଷ୍ଣ । ସୁତରାଂ ଏମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁଦୟ କରି କଳ୍ପନାରେ ଥିଲା ସୁଦୂର ପରାହତ ।

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଥିଲେ : ଗ୍ରାମ ଗୁଡ଼ିକର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୀଣ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ସହରର ମାୟା ମଣିଷକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛି । କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ସବୁ ପଡ଼ିଆ ଜମିରେ ପରିଣତ ହେଉଛି ।

ଏହି ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ବିଶୃଙ୍ଖଳା କବିଙ୍କୁ ଗଭୀର ମର୍ମାହତ କରିଥିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋର ମଧ୍ୟ ଏହି ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ଦୁଇ କବି ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ସହଜ ସମାଧାନ-ସୂତ୍ର ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନେକ ସମ୍ଭାବନାର ସୂଚନା ଦୁହିଁଙ୍କ କବିତାରେ ଉପଲବ୍ଧ ।

ଉତ୍ତରାବଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଏବଂ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚିନ୍ତାଧାରା ଥିଲା ପ୍ରାୟତଃ ଏକ ପ୍ରକାର । ଦୁଇ ପ୍ରାନ୍ତରେ ହେତୁବାଦୀ ବିଚାର (Rational Faculty) ବିକଶିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥିଲା । ମଣିଷ କାଳକ୍ରମେ ଉତ୍ତରାୟ ସରା ଠାରୁ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲା ।

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଯୁକ୍ତିତର୍କ-ଗ୍ରନ୍ଥ ମଣିଷକୁ 'The Bear' କବିତାରେ ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ ଭାବୁ ସହିତ ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ଜୀବନକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ଉତ୍ତରାୟ ଆଶୀର୍ବାଦର ପାତ୍ର କରି ରହିବ । ଏହି ମର୍ମରେ ନନ୍ଦକିଶୋର କହିଛନ୍ତି :

‘ବିଶ୍ୱାସ ଅଟଇ ଧର୍ମମୂଳ ଭିତ୍ତି

ପ୍ରୀତି ସ୍ୱଧର୍ମ ସାଧନା ।’ (ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର)

ମଣିଷର ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅଗ୍ରଗତିର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ପ୍ରେମର ଭୂମିକା ଅତୀବ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ଦ୍ୱିବିଧ : ଗୋଟିଏ ଉଦାର ପ୍ରେମ ଓ ଅନ୍ୟଟି ସାଂସାରିକ ପ୍ରେମ (ନାରୀ-ପୁରୁଷର) । ଉଦାର ପ୍ରେମରେ ମଣିଷର ବିଶ୍ୱ ସହିତ, ପ୍ରକୃତି ସହିତ, ଶରୀରକ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଜଡ଼ିତ । ପ୍ରସ୍ତ ସେଥିପାଇଁ କହିଛି- ‘We love the things, We love for what they are.’ କିନ୍ତୁ ସାଂସାରିକ ପ୍ରେମ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ବିସ୍ମୃତ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଭାବ ପ୍ରବଣତା ନାହିଁ । ଜୀବନ ପ୍ରତି ବାସ୍ତବ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ କବି ସବୁ କଥା ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ‘West Running Brook’ କବିତାରେ ସେ ଏକ ଯୁବ ଦମ୍ପତିର ପ୍ରୀତି ଓ ଘୃଣା ସମ୍ପର୍କରେ (Love - hate relationship) ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଛନ୍ତି ।

ସୁଖମୟ ବୈବାହିକ ଜୀବନରେ ଏହାର ଏକ ସୁସ୍ଥ ଭୂମିକା ନିହିତ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା । ‘The Subverted Flower’ କବିତାରେ ଝିଅଟିଏ ନିଜ ପ୍ରେମିକର ନିବିଡ଼ ଆକର୍ଷଣ ଓ ଦେହଜ କାମନାକୁ ପଶୁଭାବନା ବୋଲି କହିଛି । ପରିଶେଷରେ ସେ ନିଜେ ଜୀବନର ଜାତବ, (Animalistic) ଦିଗ ପ୍ରତି ସବୁଜ ସଂକେତ ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ଏହିଭଳି ବହୁ କବିତାରେ ପ୍ରସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରେମ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ନନ୍ଦକିଶୋର ମଧ୍ୟ ବହୁସ୍ଥଳରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମର ମଧୁର ସ୍ମୃତିବାରଣ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମର ବାସ୍ତବ ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ଅଂଗୁଳି ନର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ଯଥା :

ସଂସାରର ପ୍ରେମ ଆବିଜ୍ଞ ଭାଇ

ନିର୍ମଳ ପ୍ରେମ ଏ ଜଗତେ ନାହିଁ । XXX

ସଂଶୟ କଷ୍ଟକ ପ୍ରେମ ସୁମନ

କରିଅଛି ଘନ ଭାବେ ଆଛନ୍ନ । (କାକ ବାରତା)

ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ ପ୍ରସ୍ତଙ୍କ କବିତାର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଆମେରିକାର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ, ଭଗବତ୍ ବିଶ୍ୱାସ, ପ୍ରେମ ଭାବନା ଭଳି ବହୁ ପ୍ରସଂଗ ଆମକୁ

ପ୍ରଚ୍ଛଦ କରିବ ।

ଏଠାରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରୟାସ ମାତ୍ର । ଦୁଇ କବିଙ୍କ ଜୀବନ ଓ କାବ୍ୟ ସାଧନା ହଜାର ହଜାର ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟବଧାନରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ହେଁ ପାରିବେଶିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜିନିଷ ସବେ ଦୁଇଙ୍କ କାବ୍ୟାଦର୍ଶ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଗଭୀର ସାଦୃଶ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । □

ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣନ ପରମ୍ପରାରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ତୁଲ୍ୟକୀୟ ଶକ୍ତି

□ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ

୧୪୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭାଷ୍ୟୋଦ୍ଧାରଣାମା ପୂର୍ବ ସହିତ ଯୁରୋପର ସଂଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ସାମୁଦ୍ରିକ ପଥରେ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାୟ କାଳରେ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସକମାନେ ଭାରତୀୟ ମହାଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଜାହିର କଲେ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ବେଳକୁ ଭାରତରେ “ଇଂରେଜ ମତେଲ”ର ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇସାରିଥିଲା । ତେଣୁ ସେ କାଳର ଭାରତବର୍ଷ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭାଷୀ ଅଂଚଳରେ ମଧ୍ୟବିର ବା ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟବିର ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଯେ କେବଳ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ - ଚିନ୍ତନ, ବିଶ୍ୱାସ ଓ କର୍ମ ପ୍ରେରଣାରେ ‘ଇଂରେଜୀ’ ଭାବଧାରୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନିଜର କରି ନେଇଥିଲେ । ପଶ୍ଚିମ ଭୂଖଣ୍ଡରୁ ଆସୁଥିବା ଭାବଧାରୀ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ମାଡ଼ି ଆସୁଥିବା ବେଳେ ସ୍ଥାନୀୟ ସଂସ୍କୃତି, ବିଶ୍ୱାସ, ଧର୍ମଧାରଣା, ଚିନ୍ତନ ଓ ସାହିତ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କେତେ ପରିମାଣରେ ଆତ୍ମସାତ୍ କରିଥିବା ବେଳେ, ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ତେଣୁ ପାରଂପରିକ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶମାନେ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ (୧୯୪୭ରେ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା, ୧୯୩୭ରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲା) ଭିତରେ ତାଙ୍କର ରଚନାବଳୀ କେତେ ପରିମାଣରେ ‘ପଶ୍ଚିମ ଭାବଧାରୀ’ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ବା କେତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରାତ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ତାହା ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ହିଁ ସେ କାଳର ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କର ‘ଭାବାବେଗ’କୁ ଧରିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଏହି ଧରଣର ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଆମେ ‘ସୃଷ୍ଟିଧର୍ମୀ’ ବା ‘ସର୍ଜନାତ୍ମକ ପ୍ରତିଭା’ର ଅଧିକାରୀ ବୋଲି କହିଥାଉ, ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସେମାନଙ୍କର ଭାବାବେଗ ଏପରି ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରନ୍ତି, ଯାହା ଅନ୍ୟମାନେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତା’ର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି

ପ୍ରଦାନ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ‘ସୃଷ୍ଟିଧର୍ମୀ ପ୍ରତିଭା’ ସାଧାରଣତଃ ଅଧ୍ୟୟନ ବା ଶିକ୍ଷାରୁ ହୋଇ ନଥାଏ; ବରଂ ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିର ‘ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି’ରୁ ହିଁ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ସମୀକ୍ଷା କରୁଥିବା ଲେଖକମାନେ ତେଣୁ କବିକର ଶୈଳୀ, କବିତାର ଉପାଦାନ ଓ ତା’ର ‘ରୂପକାୟ ଶକ୍ତି’ (ଚାରିସମେଟିକ୍ ପାଞ୍ଜୀର)କୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ‘ରାଜନୀତିସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି’ଙ୍କର ଅନୁଶୀଳନରେ ଏହି ‘ରୂପକାୟ ଶକ୍ତି’ ସମ୍ପର୍କରେ ସମୀକ୍ଷକମାନେ ବିଚାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ‘କବିକୃତି’ ବା ସୃଷ୍ଟିଧର୍ମୀ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ କେହି ଏହି ‘ରୂପକାୟ ଶକ୍ତି’ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥିବା କଥା ମୋ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିନାହିଁ । ‘ରୂପକାୟ ପ୍ରତିଭା’ (ଚାରିସମେଟିକ୍ କ୍ୱାଲିଟି) ଯେ କବିକୃତିରେ ଆବିଷ୍କାର କରିହେବ ଏଥିରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଜନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗରୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦଶକ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ‘ସୃଷ୍ଟିଧର୍ମୀ ରଚନା’ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଛି, ସେହି ଉପାଦାନକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ମନେ ହୁଏ ରାଜନୀତି, ସମାଜ ନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଖୁବର, ମାର୍କ୍ସ, ଡରକ୍‌ହାଏମ୍ ଓ ଆଡାମ୍ ସ୍ମିଥ୍ ଯେଉଁ ‘ଆଧୁନିକତା’ର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ ସେ ‘ଆଧୁନିକତା’ ଭାଷୋଦ୍ଭାସାମାଙ୍କ ସମୟରୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦଶକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁମାନଙ୍କ କରିଆରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆସିଛି, ତା’ର କଳ୍ପନା କଲେ, ମନେହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ସେହିଭଳି ‘ରୂପକାୟ ଶକ୍ତି’ର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ ।

ଏଠାରେ ସେହି ‘ଶକ୍ତି’ ଓ ‘ପ୍ରତିଭା’ର ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଛ’ଟି ମାତ୍ର ରଚନା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ଏହାର ମୋଟାମୋଟି କାଳ ହେଉଛି ଜନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଓ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଥିବା ତିନୋଟି ବର୍ଷ । ଏଠାରେ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ ଭାରତବର୍ଷର ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ‘ରୀତି କାବ୍ୟ’ ବା ‘ଜଂଜାୟପରମ୍ପରା’ର କବିକୃତିରେ ‘ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣନ’ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ “ଶୈଳୀ, ଉପାଦାନ ଓ ରୂପକାୟ ଶକ୍ତି” ରହିଛି, ତାହାଠାରୁ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ମାର୍ଗରେ ଯାଇଛି । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇଂରାଜୀ ପରମ୍ପରାରେ ଏହି ଶୈଳୀ କ୍ଳିଷ୍ଟ ଓ ବ୍ୟାକରଣାଭିମୁଖୀ ଓ ଉପାଦାନ ସାଧାରଣତଃ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷାନୁରକ୍ତ, ଅଭିଜାତ ସଂପ୍ରଦାୟର “ପ୍ରେମ, ବିରହ” ଓ “ନୈସର୍ଗିକ” ପ୍ରକୃତି

ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମୁଖର । ଅନ୍ୟଭାଷାରେ କହିଲେ ଏହା ‘ପ୍ରକୃତିର ଉପାସନା’ ଓ ‘କାମସୂତ୍ର’ ପରମ୍ପରାର ଦାୟାଦ । ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ (ସେ କାଳରେ) ଯେଉଁ “ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣନ” ପର୍ଯ୍ୟାୟର କବିତା ସବୁ ରଚନା କରାଯାଇଛି (ଏ ସଂପର୍କରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟାପକ ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିପାରନ୍ତି) ତାହାର ଶୈଳୀ, ଉପାଦାନ ଓ ତୁଳ୍ୟତା ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ସରଳ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର, ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ଓ ପ୍ରକୃତିର ‘ସ୍ୱାଭାବିକ’ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଭାବଧାରା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତେଣୁ ଇଣ୍ଡୋ-ଆଧୁନିକ ‘ନନ୍ଦକିଶୋର’ ଏହି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଧାରାର ସମାବେଶ ପ୍ରତିଭା । ଓଡ଼ିଆସାହିତ୍ୟରେ କିନ୍ତୁ ସେ ଧାରାର ନନ୍ଦକିଶୋର ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ତଥା ଅନନ୍ୟ ।

ଏହି ଛ’ଟି ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣନର କବିତାରେ ତେଣୁ କବି ତାଙ୍କର ସମୟ ଓ ପରିବେଶ କିପରି ତାଙ୍କ ଚିନ୍ତା, ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଧର୍ମ ପ୍ରେରଣା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଛି, ତା’ର ସ୍ୱତଃସ୍ପର୍ଶ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏଠି ‘କାମସୂତ୍ର’ର ପରମ୍ପରା ନାହିଁ, କିମ୍ବା ‘ରାତିବାଦ’ର ଅହମିକା ନାହିଁ ବା ଭକ୍ତି-ବିହ୍ୱଳ ପ୍ରକୃତିର ଉପାସନା ନାହିଁ, ଅଛି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନରେ ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣନାର ପ୍ରଭାବ : ଯାହା କବିଙ୍କୁ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇଛି ଓ ତୁଳ୍ୟତା ପ୍ରତିଭା ଜରିଆରେ ସେ ସେହି ପ୍ରତିଭାର ‘ଶକ୍ତି’କୁ ଉନ୍ମୋଚିତ କରିଛନ୍ତି । ‘ଗ୍ରୀଷ୍ମ’ଠାରୁ ‘ବସନ୍ତ’ : ଏହି ଛ’ଟି କବିତାରେ ସେ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପାଠକ/ପାଠିକାଙ୍କ ମନରେ ଏକ ‘ବିରାଟ ପୃଥ୍ବୀ’ର ଚିତ୍ରକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରିଥାଏ । ନିମ୍ନୋକ୍ତ କେତୋଟି ପଦ୍ଧତି ଜରିଆରେ ତାଙ୍କର ସେହି ‘ତୁଳ୍ୟତା ଶକ୍ତି’ର ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ :

ଏହିପରି କେତେ ଆର୍ଦ୍ରାଳି, ଜଜ୍ଜାଳ

ସହଇ କୃଷକ ଭାଇ,

କଳା କୁଡ଼ିଆ ଯେ କଳକ କୁଡ଼ିଆ

କହିଲେ ସରଇ ନାହିଁ । X X X

ରାତି ପାହାଡ଼ାରୁ ଦୁଃଖୀ ପଲ୍ଲୀବସୀ
ଆମ ସାଉଁଚନ୍ତି ଯାଇ,
କିଂଚିତ୍ରେ ତୁଣ୍ଡେ ସୁଆଦ ପାଆନ୍ତି
କିଣିବାକୁ ଧନ କାହିଁ ?

ବର୍ଷା :

ଏହିପରି ସିନା ଏକ ରକ୍ତ, ମାଂସ
ଅସ୍ଥିରେ ଗଠିତ ଜନ,
କେହି କେହି ସାଧୁ ସୁଜନ ହୁଅନ୍ତି
କେହି ବା ପାପୀ ଦୁର୍ଜନ ।
X   X   X   X   X
ନିଶୀଥର ବାତ ବହିଆଣେ ଗୀତ
ଶୁଭେ ନିଶା ଗରଜନ,
ଗାଆଁ ତଳ ଦଣ୍ଡା ଆଡୁ ଶୁଭୁଥାଏ
ବିକଟ ଭେରେଣ୍ଡା ସ୍ବନ ।

ଶରତ :

ଯାଏ ଯେଉଁ ବୀରେ ନିଜ ଭୁଜବଳେ
ଉକୁକେଶୀ ପଦ ତଳେ,
ନତ କରାଇଲେ ଆଜି ସେ ଜାତିର
କି ପତନ କାଳବଳେ ।
କାଂଚି, ସେତୁବନ୍ଧେ ରାମେଶ୍ବରେ ପୁଣି
ଗଙ୍ଗାକୁଳେ ଗୌଡ଼ ଦେଶେ,

ପ୍ରୋଥୁତ କଲେ ଯେ ବିଜୟ ନିଶାଣ

ହେଲେ କିବା ଅବଶେଷେ ।

X   X   X   X   X

ସତ୍ୟ ଦେଶେ ପରା ଗୃହସ୍ତ ଗୃହିଣୀ

ଅତିଥିଙ୍କ ରାଜରାଣୀ,

ଏ ଦେଶେ ନିମିତ୍ତେ ନିମନ୍ତ୍ରଣକାରୀ

କରଇ କାକୁଟି ବାଣୀ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଏହି କେତୋଟି ଉଦ୍ଦତାଂଶରେ ‘ରତ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନ’ରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ରୂପକାୟ ଶକ୍ତି ‘ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଜନିତ ଅସହାୟତା’ କୁ ପ୍ରଧାନ ‘ଉପାଦାନ’ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସରଳ ଭାଷାରେ (କଥୋପକଥନର ଭାଷା) ଏକ ବିଷ୍ଣୁତ ଚିତ୍ରପଟ (କ୍ୟାନଭାସ) ଭିତରେ ପ୍ରକୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନ୍ତରାଳରେ ‘ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଜନିତ ଅସହାୟତା’ ତାଙ୍କ ରୂପକାୟ ପ୍ରତିଭା, ଯାହା କବି ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତିରୁ ଜାତ ।

ସେହିପରିଭାବରେ ହେମନ୍ତ, ଶୀତ, ବସନ୍ତ କବିତାରୁ କେତୋଟି ପଦ୍ଧତି ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇଛି ।

ହେମନ୍ତ :

ଦେଶ ହିତ ଅର୍ଥେ ଏସବୁ ଭିଆଣ

ହୋଇଥିଲା ପୁରା କାଳେ,

ଏ ଦେହ ଆତ୍ମାର ପୂତ ବାସଗୃହ

ବିସ୍ମୃତ ହେଲା ତା ତଳେ । X X X

ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟେ ଭେଦ ବିଚାରିଲେ

ଏହି ପରି ହୁଏ ଦଣ୍ଡ,

ଜାତି ଭେଦ ଯୋଗୁଁ ଏ ଭାରତ ଦେଶ
ପରାଧୀନ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।

ଶୀତ :

ଦିନରେ ଚଢ଼େଇ, ରାତ୍ରେ ବଣ ପଶୁ
ଖାଆନ୍ତି ପାତିଳା କ୍ଷେତ,
କ୍ଷେତ ନୁହେଁ ଦୁଃଖୀ କୃଷକ କୁଟୁମ୍ବ
ଜୀବନ-ନୀତିକା ସେ ତ ।

ବସନ୍ତ :

ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମେ ଯୋରାତମ ଜୟୀ
ହୁଏ ସିନା ଏହିପରି,
ଜଡ଼-ଭରିଦରେ, ପ୍ରାଣୀଜଗତରେ
ଶକ୍ତିହୀନ ଯାଏ ସରି । XXX
ବଜ୍ର ଦେଶବାସୀ ଏହି ଗୋପାଳକୁ
ଦେଖୁଣ ଭାବନ୍ତି ମନେ :
'ଓଡ଼ିଆ ବେହେରା ମାନକର ଦେଶ
ଭଦ୍ରଲୋକ ନାହିଁ ଜଣେ ।'

ତେଣୁ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ 'ରତ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନ' ଉଭୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପରଂପରାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଜନଜୀବନର 'ଅସହାୟତା'କୁ ଉପାଦାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣକରି ମୁଖ୍ୟତଃ 'କୁସୁପୁର' ଗ୍ରାମ/ଅଞ୍ଚଳରୁ ଯେଉଁ ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିଛି, ତାକୁ ଗିରିକରି ଛ'ଟି ରତ୍ନର ପ୍ରତିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ନିଜସ୍ବ ମହିମାରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ କେତୋଟି କବିତା । ରତ୍ନ ଗୁଡ଼ିକ ଏଠାରେ ପରିବେଶ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୁଡ଼ିକ ଜନଜୀବନର 'ପାଠ' । କବିଙ୍କର ରୂମ୍ବକୀୟ ଶକ୍ତି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଓଡ଼ିଶାର ସାର୍ବଜନୀନ ଜୀବନଧାରରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ରତ୍ନ ଗୁଡ଼ିକର ଏପରି ଅଭିନବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ । □

ବର୍ଷା ଓ ବିଷାଦ : କବି ନନ୍ଦକିଶୋର

□ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ

କବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ୭/୮ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସଂରଚିତ । ଯଥାର୍ଥରେ ଆଲୋଚକ ଗବେଷକ ତଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ କହନ୍ତି, “ସୂକ୍ଷ୍ମତଃ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶକାଳ କେବଳ ୫ଟି ବର୍ଷ (୧୮୯୮-୧୯୦୩) ମାତ୍ର ।” (ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ / ପୃ: ୫୯୦) । ୧୮୯୮ ରେ ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ । ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ (୧୯୦୦), ‘ବସନ୍ତ-କୋକିଳ’ (୧୯୦୧), ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’ (୧୯୦୨)ରେ ପ୍ରକାଶିତ ‘ଜହ୍ନୁଗୁମ୍ଫା’, ‘ସଂଧ୍ୟା ସଂଗୀତ’, ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ’, ‘ନିର୍ମାଲ୍ୟ’ ଓ ‘କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ’ ୧୮୯୮ ରେ ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ’ ଓ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ଏକ ସପକ କବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଫେରିଛି ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତି ଦିଗକୁ । ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନଧାରା ସହ, ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିରୀକ୍ଷଣ ଭିତରେ ବର୍ଷା ହିଁ ତାଙ୍କ ମାନସକୁ ଆବୋରି ବସିଛି । ବର୍ଷା ଯଦିଓ କବିପ୍ରାଣରେ ବିଷାଦ ଉଦ୍ରେକ କରିବାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ, ତଥାପି ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟ ଓ କାଳଭେଦରେ ସୃତଃ ବିଷାଦ ତାଙ୍କୁ କବଳିତ କରିଛି । ଜଣେ ଜୀବନବାଦୀ କବି ଭାବରେ ଜୀବନର ଅନ୍ଧକାର, ନିଃସଂଗତା ଓ ବ୍ୟାକୁଳତା ତାଙ୍କୁ ଗଭୀରଭାବେ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଛି । ଏହି ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତିର ମନନୋତ୍ତା ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଆବେଗ-ସଂଚାରୀ ଭାବମଧ୍ୟରେ କବି ସର୍ବତ୍ର ବର୍ଷାଗତୁ, ବାରିଧାରା ଆଦିକୁ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏପରିକି ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ ତାଙ୍କ କବିତା ପୁସ୍ତକର ଶୀର୍ଷକ । ‘ବର୍ଷା’, ‘ନବବର୍ଷା ଭାବନା’, ‘ଅଦିନ ମେଘ’ ଆଦି ତାଙ୍କର କବିତାର ଶୀର୍ଷକ । ମେଘକୁ ନେଇ ତାଙ୍କର ଲୋକଗୀତର ସଂଯୋଜନା - “ମେଘ ବରଷିଲା ଟପର ଟପର କେଶୁର ମାଲିନୀ ଗଜା” ଠାରୁ “ହୁଙ୍କା ବାରି ବିନେ ଫୁଟି ଉଠେ ଛତୁ, ଘନଘୋର ନୀର ପାଇ”, “ଛୋଦୁଅ ମାସର ଜହ୍ନିଫୁଲ ଗୀତ” ଠାରୁ “ଖରା କରୁଅଛି, ମେଘ

ବରଷୁଛି/ ବିଲୁଆ ପୁଅର ବାହା’’, କେଉଁଠି ଶିଶୁ ମାନେ ଧୂଳି ଖେଳ ଛାଡ଼ି ମେଘ ଦେଖୁ ଘରକୁ ଧାଇଁଗଲା ବେଳକୁ ବର୍ଷା ତାକୁ ଅଧ ବାଟରେ ଚପି ଯାଇଛି--ଏ ସବୁର ମନୋଞ୍ଜ ଚିତ୍ର ତାଙ୍କ କବିତାର ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ପ୍ରକଟିତ । ନଈ, ପୋଖରୀ, ପାଟ, ଜୋର, ଆମ୍ବ ତୋଟା ଓ କ୍ଷେତ ମାନ ଘେରି ବୃକ୍ଷବନ୍ଧୁ ବର୍ଷା ଯେତେବେଳେ ଉଦ୍ୟାନ ନୃତ୍ୟ କରେ, ଭାବୁକ କବିଙ୍କ ହୃଦୟ ଆବେଗ ଓ ଆକୂଳତାରେ ଭାରି ହୋଇଥାଏ । ଜୀବନର ଚଳାପଥରେ ଯାହା ମିଳିନାହିଁ, ହଜି ଯାଇଛି ବା ଦୂରରେ ଅଛି, ତାହା ପାଇଁ କବି ଅନ୍ତର କାନ୍ଦିଉଠେ, ସ୍ମୃତି ହୋଇ ଉଠେ ଜୀବନ୍ତ ।

ଜୀବନର ସକଳ ବିଭାବକୁ କେନ୍ଦ୍ରୀୟିତ କରି କବି ଦୃଷ୍ଟିରେ ପୁଟି ଉଠେ ବିଷାଦର ଚିତ୍ରପଟ । ମେଘକୁ ସମ୍ପର୍କିତ କରି କବିଙ୍କ ବିଷାଦବାଦୀ କାବ୍ୟମାନସର ଚିତ୍ର ପୁଣି ‘ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ’ରେ ସର୍ବଦା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ । ଯଦିଓ ତାଙ୍କ ବିଷାଦ ଦୃଷ୍ଟି ସକଳ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରକଟିତ ତଥାପି ବର୍ଷା ସହ ଏହି ବିଷାଦର ନିବିଡ଼ ଯୋଗାଯୋଗ ବହୁଳ ଭାବେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହେବ । ‘କାଳ ବାରତା’ରେ କବିଙ୍କ ସଂସାର ବିରାଗୀ ଚିର ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସେଠାରେ ପ୍ରେମ, ଜ୍ଞାନ, ଯୌବନ, ଏପରିକି ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ଶୋଭା ମଧ୍ୟରେ ବି ବିଷୟତା ରୂପ ପରିଗ୍ରହଣ କରି ଠିଆ ହୋଇଯାଏ । ଋତୁଚକ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତନରେ ପ୍ରକୃତିରେ ଏତେ ଶୋଭାସମାର, ମାତ୍ର କବିଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରେ ବର୍ଷା ରାତି । ହୁଏତ ବର୍ଷା ରାତିରେ ଆକାଶ କାନ୍ଦେ, ପୃଥିବୀ ଲୁହରେ ଲୁହୁବୁହୁ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ବର୍ଷା ସବୁବେଳେ ବିଷାଦର କାରଣ ହୁଏ । ବର୍ଷାର ଘନଘୋର ନିନାଦ ଓ ଛକଛକ ଛନ୍ଦ ଅତୀତକୁ ସ୍ମୃତିପଟରେ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରେ, କବି ବିଷାଦରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ବର୍ଷା ଘୋଟି ଥାଏ । ବଜ୍ର ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଗର୍ଜି ଉଠେ, ନାଚିଯାଏ । ଖଳ ଖଳ ବାରିଧାର ଖସିପଡ଼େ । ଆକାଶ ଆକାଶ ବର୍ଷାଜଳ । କୃତ୍ରି ବା କୁଆପଥର ଅଜାଡ଼ି ପଡ଼େ । ଜିପରି ଏକ ପୁଲକ ସଂଜାତ ହୁଏ ଶରୀର ଓ ମନ ମଧ୍ୟରେ । କବିଙ୍କ ସ୍ନେହ ପାଗଳ ହୃଦୟ ବର୍ଷାରେ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହୋଇଉଠେ । ସେ ଗାଆନ୍ତି -

‘ନାଚଇ ବସନ୍ତ ପୁଣି ହସଇ ଶରତ

ବରଷା ବିଷାଦେ କିନ୍ତୁ ମୋ ହୃଦୟରତ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ବାସନ୍ତୀ ଉଷା, ଶରଦ ଯାମିନୀଭୂଷା

ବରଷା ନିଶୀଥ କିନ୍ତୁ ମୋ ହୃଦୟ ନିଧି

ହୁଅଇ ଉଦ୍‌ବେକ ଯେବେ ବିଷାଦ ବାରିଧି ।’

(‘ପ୍ରଭାତ ଅବକାଶ’-ନିର୍ଦ୍ଦେଶିଣୀ)

ଜୀବନର ଅଜ୍ଞାକତା, ଯୌବନର କ୍ଷଣସ୍ଥାୟିତ୍ୱ, ପ୍ରେମର ଅସଫଳ ପରିଣତି ଦେଖି କେଉଁ କବି ବା ବିଷାଦଗ୍ରସ୍ତ ନ ହେବ ? ଏହି ବିଷାଦଭାବ ଜୀବନବାଦୀ କବିର ମାନସପଟରେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ଥିବା ଅଭାସକୁ ହିଁ ସୂଚିତ କରେ । ସେହି ଅଭାସର ପଥରେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସମ୍ମୁଖରେ ନେବାକୁ ସେ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ତେଣୁ କବିଚେତନା ବିଷାଦ-ନିର୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ । କେଉଁ ବିଶିଷ୍ଟ କବି ନିଜର କାବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିକୁ ବିଷାଦମୁକ୍ତ କରିପାରିଛି ? କାରଣ ଏ ବିଷାଦ ମାଧ୍ୟମରେ କବି ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ଏକ ଆନନ୍ଦମୟ ମାନସିକତାକୁ ମନାସିବାରେ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଥାଏ । □

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ କବିଗୋଷ୍ଠୀ ଓ

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର

□ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ୧୯୦୩ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ବ୍ରିଟିଶମାନଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଓଡ଼ିଶା ଯିବାର ଏକଶତ ବର୍ଷପରେ । ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପ୍ରାଣରେ ସନ୍ଦେହ ସୃଷ୍ଟି କରେ ଦୁଇଟି ଘଟଣା : ଗୋଟିଏ ‘ନଅକ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ’ ଓ ଅନ୍ୟଟି ‘ଉଡ଼ିଆ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଭାଷା ନହେ’ ସ୍ଲୋଗାନ୍ । ଉଭୟ ମନୁଷ୍ୟକୃତ । ସୁପ୍ତ ସିଂହ ଶିଶୁ ଜାଗି ଉଠିଲା । ବୀର ପ୍ରସବିନୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ଏହି ସମୟକୁ ଜନ୍ମ ଦେଲା କେତୋଟି ପୁରୁଷ ସିଂହ । ସେମାନେ ହେଲେ : ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି, ରାଧାନାଥ ରାୟ, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ, ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ, ରଜାଧର ମେହେର, ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟ ପ୍ରଭୃତି । ଏମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଚେତନା ବିଜଡ଼ିତ ଥିଲା ଆବାଜ୍ୟରୁ ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଓ ମାତୃଭୂମି ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ସୁରକ୍ଷା ବିଧାନ ସହ । ତେଣୁ ଏମାନେଥିଲେ କବି-ସାହିତ୍ୟିକ-ସଂପାଦକ-ସାହିତ୍ୟ ସଂଗଠକ-ଶିକ୍ଷକ.... ଆଉ କ’ଣ ବା ନୁହନ୍ତି ?

ଏମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ଥିଲା ଜାତୀୟବାଦୀ ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀ : ସମକାଳୀନ ଓଡ଼ିଆକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବାପାଇଁ, ଯେଉଁମାନେ ବିଛାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଥିଲେ ବେଙ୍ଗଲ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି, ମାଡ୍ରାସ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ଓ ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ ପ୍ରଭିତ୍ତିରେ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ । ଏମାନଙ୍କର ଜାତୀୟତା ଓ ଏକତାର ଏକମାତ୍ର ସୂତ୍ରଥିଲା ଭାଷା : ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଉତ୍କଳୀୟ ସଂସ୍କୃତି : ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି, ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ବିବର୍ଣ୍ଣିତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଗୌରବୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଇତିହାସ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ ।

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରକୃତି-ସଂପଦରେ ଭରପୂର, ପଲ୍ଲୀବହୁଳ । ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଓ ସାହିତ୍ୟ,

ଏପରିକି ଧର୍ମ ସଂସ୍କୃତି ଏହାର ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ପ୍ରାକୃତିକ ଭାବେ ଓଡ଼ିଶା ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଥିଲା, ଭାଷା-ସଂସ୍କୃତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ଥିଲା । କେବଳ ଅଭାବଥିଲା ରାଜନୈତିକ ଓ ପ୍ରସାଗନିକ ସଂହତି ଓ ଏକତ୍ୱ । ଏହି ଅଭାବକୁ ପୂରଣ କରିବାପାଇଁ ବରପୁତ୍ର ମାନକ ଉଦ୍ୟମ ଅତୁଳନୀୟ, ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଏମାନଙ୍କୁ ଏକମାତ୍ରରେ ଏକତ୍ରିତ କରିବା ପାଇଁ ଥିଲା ଏକ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଏହି କବିକୁଳ ତଥା ଏମାନଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜାତୀୟ-କବି ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଦେଶବନ୍ଦନା ବା ଜାତୀୟ ତଥା ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ସଂଗୀତ ଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ବାର୍ଷିକ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନମାନଙ୍କରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଗୀତି ରୂପେ ପରିବେଷିତ ହେବା ପାଇଁ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଏହାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ହୁଏ ।

ଉପରୂପ୍ୟ ସାମାନ୍ୟକଥନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଭୂମିକା ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ନନ୍ଦକିଶୋର ପୂର୍ବ ଜୀବନରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଉପାଧୀ ସଭ୍ୟଥିଲେ । ୧୯୦୩ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ମାସରେ ଖଲିକୋଟର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ରାଜା ସ୍ୱର୍ଗତଃ ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ ଏବଂ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂପାଦକ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଯେତେବେଳେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଗଜାମ ସମ୍ମିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା (ଯାହା ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ) ସେଥିରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନନ୍ଦକିଶୋର, ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ଏବଂ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ (ଛାତ୍ର) ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ବ୍ରହ୍ମପୁର ଠାରେ ଅନୁରୂପ ହୋଇ ସମ୍ମିଳନୀ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଗୀତ ରଚନା କଲେ ଏବଂ ତାହା କଟକର ସଙ୍ଗୀତ ବିଶାରଦ ଖାନ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହାରମୋନିୟମ୍ ସଂଯୋଗରେ ଗାନ ହୋଇଥିଲା । ତା’ର ପ୍ରଥମ ପଦ୍ଧତି “ଉଠଗୋ ଦୁଖ୍ୟନା ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ପାହିଛି ବିଷାଦ ଯାମିନୀ ତବ” । ସେତେବେଳକୁ କଟକ ଟାଉନ୍ ସ୍କୁଲଟି କଟକ ଟାଉନ୍ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲାଣି ଏବଂ ସେ ତହିଁର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ । ଏହି ସଂପର୍କରେ ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସହିତ ସେ ଯନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ଆଜୀବନ ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ସହାନୁଭୂତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଜାତୀୟ ଭାବରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ

ଜାତୀୟ ସଂଜ୍ଞାତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗରେ ସନ୍ନିବେଶ କରାଯାଇଛି ।

‘ଜନ୍ମଭୂମି’ ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ‘ସପ୍ତମ ଏଡ଼ବାର୍ଡ଼ଙ୍କୁ ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳମାତାର ପୁଅ’ ଶିରୋନାମାରେ ଲିଖିତ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟ ସଂପଦ ରୂପ ଚିରଦିନ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ବିରାଜିତ ହୋଇରହିଥିବ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ଵବିଶ୍ରୁତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗକୁ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ । କବି ତାହାର ୩୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ ଲେଖାରେ ଅତି ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଭାଷାରେ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଦ୍ଵାରା ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳ ସତୀନର ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ । ଜଣେ ସରକାରୀ ଚାକିରିଆ ଭାବରେ ଏପରି ଲେଖା ଅତୁଳନୀୟ । ଆଜି ଯୋଜନା କମିଶନଙ୍କ ଯୋଜନାରେ ମରୁଡ଼ି ଓ ଧୋଇର ପ୍ରତିକାର ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, କବି ଅତି ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ସହକାରେ ଏହି ଲେଖାରେ ସେସବୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର କୁଳତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ‘ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ ଭାଷା’ ଶୀର୍ଷକ ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହା ୧୯୦୦ ମସିହାରେ ଲିଖିତ । (ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ଜୀବନୀରୁ ଗୃହୀତ ।) ଏହା ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରାର୍ ପ୍ରସ୍ତୁତି ସମୟର ଲେଖା ।

‘ଜନ୍ମଭୂମି’ ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ ‘ଉତ୍ସର୍ଗ’ରେ ପ୍ରଣେତା ନିମ୍ନପ୍ରକାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି : “ସ୍ଵଦେଶ-ପ୍ରେମିକ, ଉତ୍କଳର ବିବିଧ ହିତାନୁଷ୍ଠାତା, ଚିର-ଜୀବନ ସ୍ଵଦେଶ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ, ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ସଭାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଓ ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ, ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ସି.ଆଇ.ଇ ମହୋଦୟଙ୍କ ଗୌରବାଦ୍ଵିତ ନାମରେ ଲେଖକ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅଯାଚିତ ସ୍ନେହ ନିମିତ୍ତ ଯତ୍ନକ୍ରିତ କୃତଜ୍ଞତାର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ଵରୂପ ଏହି ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ ପୁସ୍ତିକା ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହେଲା ।” ପୁନଶ୍ଚ ପୁସ୍ତିକାଟିର ଭୂମିକାରେ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି : “ଏଥିରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ୨୩ ଗୋଟି ପଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଗୁଡ଼ିକ ଗଜାମ ଜାତୀୟ ସମିତି, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ, ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ସଭା, କଟକର ସାରସ୍ଵତ ସମିତି, ଗଜାମ ଛାତ୍ର ସମିତି, ସାମନ୍ତରାୟର ଛାତ୍ର ସମିତି ପ୍ରଭୃତିକ ଅନୁରୋଧରେ ଉତ୍କଳର ନାନା ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ରଚିତ ହୋଇ ଏକାଧିକଥର ବ୍ୟବହୃତ ଏବଂ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ଓ ‘ମୁକୁର’ ପ୍ରଭୃତି ସାମୟିକ ପତ୍ରିକାଦିରେ ପ୍ରକାଶିତ

ହୋଇଥିଲା । ସମ୍ପ୍ରତି ଏକ ପ୍ରକାର ଭାବୋଦ୍ଘାତକ ଉକ୍ତ ବିଷୟ ପଦ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର ସମାବେଶ ପୂର୍ବକ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ କରି ସ୍ୱଦେଶବାସୀ ମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଛି ।”

ପଲ୍ଲୀ କବିତା ରଚନାର ବହୁଳତା ହେତୁ ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀକବି ଭାବେ ଆଖ୍ୟାୟିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅପରପକ୍ଷେ ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଜାତୀୟବାଦୀ ସ୍ୱଦେଶବନ୍ଧୁକ କବି ରୂପେ ଗୃହୀତ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଏବଂ ଏହାର ସତୀର୍ଥ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ସହ ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରମୁଖ ଲେଖକ ଓ କବି ମାନଙ୍କ ପରି ସେ ଥିଲେ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବେ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କର ଉତ୍କଳପ୍ରାଣତା ‘ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ’ କବିତାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିସ୍ପୃତ :

‘ଡାକନ୍ତି ଉତ୍କଳ ମାତା କୋଟି ସନ୍ତାନେ ତାଙ୍କର

କେ ରହିପାରିବ ଦୂରେ ଶୁଣି ଡାକ ମାତାଙ୍କର !

କହନ୍ତି ଡାକିଣ ମାତା ‘ମୋର ପ୍ରାଣ-ସୁତସୁତା

କିମ୍ପା ହେଲ ଅରକ୍ଷିତ ତେଜି ନିଜପ୍ରିୟ -ଘର !

ନଦୀ ହ୍ରଦ ଗିରିବନ ମୋ ତଳୁରେ ସୁଶୋଭନ

ନିରନ୍ତର ନିରବଧି ପଖାଳନ୍ତି ମୋ ପୟର ।

X X X X X X X X X

ମିଳିଲେ ସକଳ ଭାଇ ମୋ ଦୁଃଖ ରହିବ ନାହିଁ

ଭୁଲିଣ ସକଳ ଭେଦ ପୋଛ ମୋ ନୟନ ନୀର ।’

ପୁନଶ୍ଚ ‘ଉତ୍କଳ ବନ୍ଦନା’ରେ :

“ଜୟ ମା ଉତ୍କଳ ପୁରାଣ ପବିତ୍ର

ଜୟ ମା ଉତ୍କଳ ସୁନ୍ଦର ବିଚିତ୍ର,

ରଜା ଗୋଦାବରୀ ମହେନ୍ଦ୍ର-ନୀରଧି

ଚୌଦିଗେ କାହିଁ ତୋ ଘୋଷେ ନିରବଧି,

କଳ ନାଦିନୀ ତୋ ଶତ ସ୍ରୋତସ୍ବତୀ
 ପଦଧୌତ କରେ ତୋ ନାଳାମୁ ନିତି ।
 x x x x x x x x
 ଜୟମା ଜୟମା ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଜନନୀ
 ଉଠୁ କୋଟି କଷ୍ଟ ଜୟଗୀତି ଧ୍ବନି,
 ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ବର, କଟକ, ଗଞ୍ଜାମ
 କି ସମ୍ବଲପୁର ଗାଊ ମା ତୋ ନାମ,
 ସର୍ବ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ଗଡ଼ଜାତ ଦରୀ
 ପ୍ରତିଧ୍ବନି କରୁ ନାମ ମା ତୋହରି,
 କପିଳାସ ମାଲ୍ୟଗିରି ମେଘାସନ
 ଗନ୍ଧମାର୍ଦ୍ଦନରୁ ଉଠୁ ଏ ଗାୟନ ।’’
 x x x x x x x x

ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବାକୁ ବସିଲେ ସରିବ ନାହିଁ ।

‘ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ସମ୍ମିଳନୀ’ ଓ ‘ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ’କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ସେତେବେଳର
 କବିଗୋଷ୍ଠୀ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲେ । ଫକୀରମୋହନ, ରାଧାନାଥ, ମଧୁରାଓ, ମେହେର.... ସମସ୍ତେ ।
 ଏହି ଧାରା ଚାଲିଆସିଛି ସତ୍ୟବାଦୀ, ପଞ୍ଚସଖା, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର ଓ କାନ୍ତକବି
 ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ଜାତୀୟ ଉଦ୍‌ବୋଧନୀ ସଙ୍ଗୀତ ଦେଇ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତୁତିଗୁଡ଼ିକ ପାଠକଲା ପରେ ‘ପଲ୍ଲୀକବି’ ନନ୍ଦକିଶୋର ଯେ ଏପରି
 ଦେଶାତ୍ମକବୋଧକ ଗାନ ଲେଖୁଥିବେ, ବିଶ୍ବାସ ଆସୁଛି ତ ? □

ନନ୍ଦକିଶୋର : ଏକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ

□ ସଂଘମିତ୍ରା ମିଶ୍ର

ନନ୍ଦକିଶୋର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତର ଏକ ଦୀପ୍ତିମତ ଜ୍ୟୋତିଷ, ଯେ କି ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଆଲୋକରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ପରିବେଶକୁ ଆଲୋକିତ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ପଲ୍ଲୀର ଅପରୂପ ସୁଷମାରେ ମୁରୁଧ ଚଳିତ କବି ଶିକ୍ଷା ଅର୍ଜନ କାଳରେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ, କବିବର ରାଧାନାଥ, ପ୍ରକୃତି କବି ରଞ୍ଜାଧର ଓ ବାଲ୍ମୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ବ୍ୟାପକ କବି ଦୃଷ୍ଟିକୁ ମିଳିଥିଲା ଅସୀମ ରାମାୟଣ । ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ମାନବ ପ୍ରକୃତିକୁ ଚିହ୍ନିବାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସେ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ପଲ୍ଲୀର ସରଳ ଜୀବନଧାରା ମଧ୍ୟରୁ ସୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କର ବିମଳ କବିତ୍ୱ ବିଶ୍ୱତୋମୁଖୀ ହୋଇ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିଥିଲା ।

୧୮୭୫ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୨୨ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମ ଏହି ପ୍ରତିଭାଧର ସୁଷ୍ମା ଏକାଧାରରେ ଥିଲେ ଔପନ୍ୟାସିକ, ସମାଲୋଚକ, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ, ନାଟ୍ୟକାର, ଅନୁବାଦକ ତଥା କବି । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ‘କନକଲତା’ ଓଡ଼ିଆ ଜନଜୀବନର କଳାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରୂପାୟିତ କରିଛି । ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’, ‘ସୀତା ବନବାସ’ ଓ ‘କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ’ ହେଉଛି ତାଙ୍କ ରଚିତ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ । ଏକମାତ୍ର ନାଟକ ‘ମୋରାଲ ମହାନନ୍ଦକ’ର ସେ ନାଟ୍ୟକାର । ‘କବି ରାଧାନାଥ ଓ ତଦାୟ କବିତା’, ‘ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କବି ଫକୀରମୋହନ’, ‘ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ବାହାଦୁର’ ଭଳି ଅନେକ ସମାଲୋଚନାର ସେ ରଚୟିତା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବି ସେକ୍ସପିୟର, ଟେନିସନ୍, କିଟ୍ସ, ଶେଲି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିତାମାନଙ୍କର ସେ ଭାବାନୁବାଦ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ‘ନାନାବାୟା ଗୀତ’, ‘ବାୟାଚଢ଼େଇ’, ‘ବଣିଚଢ଼େଇ’, ‘ତୁଟିଆ ମୂଷା’ ଭଳି ଶିଶୁକବିତାର ରଚୟିତା ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିଚୟ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ରାଶି ରାଶି ପଲ୍ଲୀ କବିତା । ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାବ ସରଳ ଓ ଭାଷା ସାବଳୀଳ । ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଅସାଧାରଣ କଥା କହିବାର

କ୍ଷମତା ତାଙ୍କର ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଏକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆତ୍ମୀୟତାପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ !

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ସମୟଥିଲା ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଓ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦ୍ୟପାଦ । ନବଜାଗରଣର ସ୍ୱର ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରେ ଅନୁରଣିତ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଅନୁବାଦ, ଅନୁସରଣ, ଉପନ୍ୟାସ, ଶିଶୁ କବିତା, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ କବିତା, ଶିଶୁ କାବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଲେଖିବା କେବଳ ଭାବପ୍ରବଣତା ନଥିଲା, ଥିଲା ସମୟର ଆବଶ୍ୟକତା । ଏହି ଜାତୀୟ ଦୀକ୍ଷିତ ତତ୍କାଳୀନ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷମାନେ ଖୁବ୍ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ, ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ, ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶନ ଭଳି ସଂସ୍କାର ଦୃଷ୍ଟି ସହିତ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କଥିଲା । ତେଣୁ ଆଧୁନିକ ଜୀବନବୋଧ ଓ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କର ରଚନାକୁ ପରିବେଶ ଉପଯୋଗୀ କରିଥିଲା । ଶିକ୍ଷକ ଓ ପରିଦର୍ଶକ ଭାବରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିବା କବିଙ୍କ କୃତିରେ ଶିକ୍ଷକସୁଲଭ ଉପଦେଶ, ବଂଧୁସୁଲଭ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ଓ ଅଭିଭାବକସୁଲଭ ସତେଜନତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦରର ଉପାସକ କବି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଃଖ, ସୁଖ, ବିଷାଦବୋଧ ଓ ଭାବପ୍ରବଣତାରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠି ସମସ୍ତ ପାଇଁ ନିବେଦିତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ଜାତିପ୍ରୀତି ଓ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣତା ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କରିପାରିଛି । ଜାତିର ଉନ୍ନତି ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଯେ ଜୀବନର ଉନ୍ନତି ଏକଥା ତାଙ୍କର ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ କବିତାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ।

“ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତ ନୋହିଲେ

ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ନହୁଏ କେବେ

ସାହିତ୍ୟ ଜାତୀୟ ଜୀବନ-ଆଦର୍ଶ

ଉଠିଲେ ସେ ଜାତି ଉଠଇ ତେବେ ।”

ଅତୀତ ପ୍ରୀତି ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଗ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ବିଷାଦର ସମ୍ମିଶ୍ରିତ ଭାବନା ‘ଅତୀତ ଚିନ୍ତା’ କବିତାରେ ଲକ୍ଷକରିହେବ ।

“କି ଅପୂର୍ବ ପ୍ରହେଳିକା ମାନବ ଜୀବନ

କି ଗଭୀର ରହସ୍ୟ ଏ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ।

ବସିଥଛି ଏବେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚଳେ ନିର୍ଜନେ

କେତେ ଭାବେହୁଏ ଆହା ଉଠଇ ମୋ ମନେ !”

ତାଙ୍କର ପ୍ରେମ ଭାବନା ମଧ୍ୟ ବିକାର ବଢ଼ିତ, ଶୁଦ୍ଧ ପବିତ୍ର । ନିର୍ମଳ ପ୍ରେମ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସେ ବାରମ୍ବାର ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତି ପ୍ରଦାନ କରେ । ସେହି ଅନନ୍ୟ ପ୍ରେମରେ ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧନ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ଓ ସଂସାର ମଧୁମୟ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀ । ନାରୀ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନବୋଧ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କବିତାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟତା । ସତୀତ୍ୱ, ଦେବୀତ୍ୱ ଚିରଦିନ ନାରୀର ଜଳାତ ଲିଖନ ବୋଲି ଭକ୍ତକବି ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜରେ ଉଦାର ସ୍ୱରରେ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ପଲ୍ଲୀକବି ମଧ୍ୟ ପତିତା ନାରୀକୁ ସହାନୁଭୂତି ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି :

‘ଯେତେ ହୋ ପତିତା ନାରୀ ତୁ ମାନବ ମିତ୍ର

ପ୍ରବଞ୍ଚକ ନରଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୋ ଚରିତ୍ର ।’

(‘ବିଦେଶିନୀ’ - ଚଉଂଶିଶୀ)

ଏଇଭଳି ଏକାଧିକ ପଦରୁ ତାଙ୍କର ବିଚାର ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତକବିଙ୍କ ଅନୁରୂପ ବୋଲି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

‘ବାଲ୍ୟକାଳୁ ଧର୍ମଧନ ମୁଁ ସଂଚିବି

ଏ ଜୀବନ ଅନିଶ୍ଚିତ

କେଜାଣେ କାହାର ଆଜି ମୃତ୍ୟୁକାଳ

ହୋଇଯିବ ଉପସ୍ଥିତ ।’

ମଧୁସୂଦନ ଯେଉଁ ଭଳି ଶିଶୁଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ରଚିତ କବିତାରେ ଭକ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିଲେ, ସେହିଭଳି ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ’ କବିତାରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ୱସ୍ୱଭାବରେ କହନ୍ତି :

“ତାଳ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ନମି

କରିବା ଯେ ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ

ପ୍ରତି ପ୍ରଭାତରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସ୍ତୁତ୍ତି

ଶୈଶବ କାଳରୁ ସଂଚିବା ଧର୍ମ ।”

ତାଙ୍କର ଶଶୁର କୌଶସି ଧର୍ମୀୟ ନିଗଡ଼ରେ ବନ୍ଦୀ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଜୀବନ ଶେଷେ, ବିଶ୍ୱପତି । ବୁଦ୍ଧି, ଇଚ୍ଛା, ଭାବ, ବୃତ୍ତି ଓ ଆଦର୍ଶ ରୂପରେ ଶଶୁର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବର ଅନ୍ତରରେ ବିରାଜିତ । ସେ ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ ଓ ଭକ୍ତିର ଆକର । ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ତାଙ୍କର ବିଭୂତି ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ରଚନା ସମୂହରେ ଧର୍ମୀୟ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ନାହିଁ, ବରଂ ଅଛି ବିଶ୍ୱମାନବ ପାଇଁ ଉଦାର ଭ୍ରାତୃଭାବ ।

‘ହରି ହରି କୃଷ୍ଣ ତାକୁଅଛି କେହି

ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ ନାମ

କେହି ତାଙ୍କେ ଖୋଦା କେହି ତାଙ୍କେ ଗର୍ଭ

ସେହି ଜଣକର ନାମ ।’

(ସଂଧ୍ୟା ସଂଗୀତ)

ସୁଦୂରର ମୋହ ରୋମାଞ୍ଚିକ ଭାବପ୍ରବଣତାର ଏକ ବିଭାବ । ସବୁ ହାତଅପହଂତ ବ୍ରହ୍ମା ଚିରଦିନ ଆକର୍ଷଣୀୟ । ସେହିଭଳି ଏକ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବିଷାଦବୋଧ କବିତା ‘ଅଦିନ ମେଘ’ର ଅଂଶ ବିଶେଷ । ଅଦିନମେଘ ଦର୍ଶନରେ କବିଚିତ୍ତ ପୁଲକିତ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅଦର୍ଶନରେ ସେ ବିଷାଦିତ । ଅଦିନ ମେଘକୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧି ଏଭଳି :

‘କି ଅବା ଦୂରସ୍ଥ ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧୁ କେହି

ମନେକରେ କଥାମୋର

ଗୁପ୍ତତେ ମୋ ଆତ୍ମା ବିଦଗ୍ଧ କରୁଛି

ସେ ସୁଖି ଗୁପ୍ତତେ ତୋର ।

ଚିତ୍ତାର୍ଣ୍ଣବେ ବୁଡ଼େ ମନମାନ ମୋର

ତୋତେ ଦେଖୁ ନବଘନ

କାହିଁ ବସି କିଏ ଗାଉଛା ସଂଗୀତ

ଭାବରେ ବିଭୋର ମନ ।”

(ଅଦିନ ମେଘ)

ନବଘନକୁ ଦେଖୁ ବିଷାଦମୟ ରାଗିଣୀ ଶୁଣୁଥିବା କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ଜୀବନର ଅନନ୍ୟତା ସମ୍ପର୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଚେତନ । ତାଙ୍କର ‘ନଦୀ ପ୍ରତି’ ଗଳ୍ପ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଏକାନ୍ତ ଭାବମୟ ।

ପଲ୍ଲୀ ଗୀତଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକ୍ଷା ଚିରଦିନ ଦୃଷ୍ଟିର ଆକୃଷ୍ଟାଙ୍କରେ ରହିଯାଆନ୍ତି । ଚିରନ୍ତନତାର ମୂଲ୍ୟ ନେଇ ପଲ୍ଲୀ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଯୁଗପରେ ଯୁଗ ମୁହଁରୁ ମୁହଁକୁ ଗଢ଼ିଚାଲେ । କିନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରକ୍ଷା । ନିଜ କୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଚେତନ । ତାଙ୍କର ସରଳ ଭାଷା-ବିନ୍ୟାସ, ଗ୍ରାମ୍ୟଜୀବନର ନିଜ୍ଜଳ ଚିତ୍ର, ଅତୀତପ୍ରୀତି ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କୁ ଏକ ଅନନ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ସେ ସଚେତନ ଭାବରେ କାମନା କରିଛନ୍ତି :

‘ଅଗରୁ ଧୂପର ପରାଏ ନିରନ୍ତର ମୁଁ ଜଳି

ବିତରିବି ବାସ ଜଗତ ଜନେ ସ୍ଵାର୍ଥକୁ ବଳି ।

ଅତିକ୍ରମି ମୁଁ ଏ ଉଦର ଇରି ଶାଶ୍ଵତ ଧନ

ଲୋହ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ପାରିବି ମୁହଁ ହେଁମ ଜୀବନ ।’

ମାତ୍ର ୫୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏହି ପ୍ରକ୍ଷା ‘ହେଁମ ଜୀବନ’ର ଆଶାରେ ଶରୀର ତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ହୁଏତ ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନୂତନ ପୁସ୍ତ ଉଦ୍ଘୋଟନ କରିପାରିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶିଶୁମାନେ “ମେଘ ବରଷିଲା ଟପର ଟପର, କେଶୁର ମାଲୁଛା ଗଜା” ଗାଉଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ଇଚ୍ଛା କରି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ନିଜ କୃତିତ୍ଵ ବଳରେ ଚିର ଭାସ୍କର ରହିଥିବେ । □

ନବଯୁଗର ଚାରଣ : ନନ୍ଦକିଶୋର

□ ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶ

୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜମାନେ ପୂର୍ବ-ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କଲାପରେ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ କେତେକ ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଇଥିଲା । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆମର ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଐତିହାସିକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପୂର୍ବରୁଥାନ, କାଳାନ୍ତର ବା ନବଯୁଗ ଭାବରେ ଅଭିହିତ । ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏହି ନବଯୁଗ ଆଣିଥିବା ରୂପାନ୍ତରକୁ ସମକାଳୀନ ସ୍ଵଦେଶୀ ଚିନ୍ତାମାୟକମାନେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତକର ଇଟାଳୀରେ ଘଟିଥିବା ରେନେସାଂସ ହେଉଅଛି କହିଥିଲେ । ଏହି ତଥ୍ୟାଧିତ ନବଜାଗରଣର ଦୀପ୍ତି ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଜିନ; ଏହି ନବଜାଗରଣ ଫଳରେ ଘଟୁଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନର ଗତି ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଜ୍ଜର । ସମାଜର ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ଏଭଳି ନବଯୁଗରୁ ଲାଭବାନ ହୋଇଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଧିକାଂଶ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏହା କୌଣସି ଗୁଣାତ୍ମକ ଭୂମିକା ନେଇନଥିଲା । କବି, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ଵର ଆଦି ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନିକ କେନ୍ଦ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ମୁଖ୍ୟମେୟ ଅମଲା, ଶିକ୍ଷକ, ଓକିଲ ଓ ସେମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବ୍ୟବସାୟୀ ତଥା ନୂତନ ଶିକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷିତ ଗୋଷ୍ଠୀ ଔପକୀର୍ବେଶିକ ଶାସନର ସ୍ଵାର୍ଥ ଓ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଫଳରେ ପାରମ୍ପରିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ବିଶ୍ଵଦୃଷ୍ଟିକୁ କେତେକାଂଶରେ ଅସ୍ଥାବଳ କରିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ, ସାମ୍ବାଦିକ, ରାଜନୈତିକ-କର୍ମୀ ଭାବରେ ସେମାନେ ନୂଆ ଜୀବନବୋଧକୁ ଆପଣାର ନଜଲେ ବି ରଚନା ଓ ବୁଦ୍ଧିମାର୍ଗୀୟ ଚିନ୍ତାରେ ନୂଆ ନୂଆ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ । ଅଶିକ୍ଷା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅସ୍ଥିତା-ବିଲୁପ୍ତିକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଆଦରି ନେଇଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏଭଳି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ପରିଚର୍ଚ୍ଚା ଫଳରେ ଏସବୁ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଏହି ଅଶିକ୍ଷା ଆଦିର କାରଣ, ପ୍ରକାର ଓ ନିରାକରଣ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳର ଏଭଳି ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ସଚେତନ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପଲ୍ଲୀକବି ଭାବରେ ପରିଚିତ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ଅନ୍ୟତମ ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସମକାଳୀନ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଲା: ସେମାନେ ପୂର୍ବକଥୃତ ରୂପାନ୍ତର / କାଳାନ୍ତରର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନେଇ ଥିଲେ ଅତ୍ୟଧିକ ସଚେତନ ଓ ସଚର୍ଚ୍ଚ । ଏହି ସଚର୍ଚ୍ଚ ଦୃଷ୍ଟି ଫଳରେ ସେମାନେ ନିଜର ଅସ୍ଥିତା ଓ ଅବ୍ୟବହୃତ ପରିବେଶ ପ୍ରତି ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ ସ୍ପର୍ଶକାନ୍ତର । ଏହି ସ୍ପର୍ଶକାନ୍ତରରୁ ଓଡ଼ିଆ-ଜାତୀୟତାର ସୃଷ୍ଟି । ଭାରତର ସମକାଳୀନ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଇଂରେଜ ଅଧିକାର ଓ ଔପନିବେଶିକ ଶାସନକୁ କେବଳ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ନଥିଲେ; ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ଥିଲା ବିଧାତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ-ବିଶେଷ । ଓଡ଼ିଶାର ସମକାଳୀନ କବି ଓ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ, ମୋର ମନେହୁଏ, ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ହିଁ ଏହି ନବ ଯୁଗର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ଚରିତ୍ରକୁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ ଓ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ଏହି କାଳାନ୍ତରର ଜୟଗାନ ସବୁଠାରୁ ସୋଚାର ଓ ତାଙ୍କର ସଂପୃକ୍ତି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ।

ଇଂରେଜ ଅଧିକାର ଫଳରେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ, ବିଶେଷତଃ ବଙ୍ଗଳାରେ, ଯେଉଁ ଋତିରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅଗ୍ରଗତି ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା, ଓଡ଼ିଶାରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନଥିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆକାଂକ୍ଷୀ ମନ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଏଭଳି କୁଣ୍ଠିତ ପଦକ୍ଷେପ ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଛି, ପୁଣି କେତେବେଳେ ଏଥିନେଇ ଅବସାଦରେ ଅଭିମାନୀ ହୋଇଉଠିଛି । ଉଭୟ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ଅଭିମାନ, ତେଣୁ, ତାଙ୍କର ବହୁ କବିତାରେ ପରିକୀର୍ତ୍ତ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଏହି ନବଯୁଗ ଆସିଛି ବାରବେଶରେ । ହାତରେ ତା'ର ବିଜୟ ପତାକା । ସର୍ବମାନବର ଉନ୍ନତି ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଗୋଟାଏ କାଳରାତ୍ରି ପରେ ନବପ୍ରଭାତର ଅରୁଣାଲୋକ ଯେଉଁକି ନୂତନ ଜୀବନର ସଂଦେଶ ନେଇ ଆସିଥାଏ, ଏହି ନବଯୁଗ ସେଉଁକି ଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରାରୁର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋକ ସାଥରେ ନେଇ ଆସିଛି । ନବଯୁଗର ଅରୁଣାଲୋକ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ମନରେ ଆଣିଥିବା ପୂଜକ ତାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ କବିତା, ବିଶେଷତଃ ‘ନବ ଶତାବ୍ଦୀର ନିମନ୍ତ୍ରଣ’, ‘ନବଯୁଗ’ (ନିର୍ମାଳ୍ୟ), ‘ନବଯୁଗ’ (ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ) ଆଦିରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ । ଇଂରେଜ ଶାସନ କେବଳ ସାଧାରଣ ରାଜନୈତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବିଶେଷ ନୁହେଁ--ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଚାପରେ ଆମର ସଂସ୍କୃତି ମଧ୍ୟ

ନୂତନ ଭାବରେ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଛି, ଆମର ଐତିହ୍ୟକୁ ଆମେ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରିଛୁ :

ତାମସୀ ଯାମିନୀ ଏବେ ଯାଇଅଛି ପାହି
ପ୍ରାଚୀନ ବୈଷମ୍ୟ ଦ୍ବେଷ ଦେଖ ଆଉ ନାହିଁ ।
x x x x x x x x x
ପାଇଶ ପଶ୍ଚିମ ଦେଖୁଁ ନବ ନିମନ୍ତ୍ରଣ
ଭାରତ ଉନ୍ନତି-ପଥେ କରୁଛି ଗମନ ।
ପୂରୁଷ କାହାଣୀ ଏବେ ପଡ଼ିଅଛି ମନେ
ଭ୍ରାତା ହସ୍ତଧରି ଭ୍ରାତା ଉଦ୍ୟତେ ଗମନେ ।

(ନନ୍ଦକିଶୋର ଗୁପ୍ତାବଳୀ: ପୃ-୫୦୩)

‘ଏକ ଆର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ସମ୍ଭବ’ ଅଥଚ ‘ବିଜ୍ଞାନୋଜ୍ଞ’ ଓ ‘ଯୌବନ-ଉଦ୍‌ଘାସ୍ତ’ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ବୃଷ ‘ଭାରତବର୍ଷ’ ନବଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଉଲ୍ଲାସିତ; ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟ ତା’ର ପୂର୍ବ-ପରିଚୟ ଅନେକାଂଶରେ ଏହି ଇଂରେଜ ସମ୍ପର୍କ ଫଳରେ ହିଁ ପାଇପାରିଛି । ଅପଶାସନର ଅତ୍ୟାଚାର ହେତୁ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସ୍ମୃତି-ଭ୍ରମ ଘଟିଥିଲା; ସେମାନେ ଯେ ଏକ ଜାତି ଏ ଧାରଣା ସେମାନଙ୍କର ଗୋପ ପାଇଥିଲା । ନବଯୁଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ସ୍ପର୍ଶରେ ଓ ଇଂରେଜ ସୁଶାସନର ଚିକିତ୍ସା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ କ୍ରମଶଃ ଏଭଳି ଏକ ଅସାର ଅବସ୍ଥା ଓ ଅପସ୍ମାର ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବିଳମ୍ବରେ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରେଜ ସୁଶାସନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସ୍ମୃତିଶକ୍ତିର ଜାଗରଣ ଅତି ବିଳମ୍ବିତ ଓ ଏକ ଜାତି ହିସାବରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଗମନ ଅତି ମନ୍ଦର । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏହି ଅବସ୍ଥା ବହୁ ଓଡ଼ିଆ କବି, ଜନନାୟକଙ୍କୁ ଅସ୍ଥିର କରିଛି; କିନ୍ତୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ଯେଭଳି ଏହି ଅପସ୍ମାର ବ୍ୟାଧିରୁ ନିଦାନ କରିଛନ୍ତି ଓ ତା’ର ନିରାକରଣ ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧାନ କରିଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟମାନେ ତାହା କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀଜୀବନ ସହିତ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ସଂପୃକ୍ତି ଏହାର କାରଣ । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ‘ନବ ଶତାବ୍ଦୀର ନବ ନିମନ୍ତ୍ରଣ’କୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ନ କରିବା ପାଇଁ ସେ

ଯେଉଁକି ଆହ୍ୱାନ କରିଛନ୍ତି, ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ପଶ୍ଚାତବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାର କାରଣ ସେ ‘ଜ୍ଞ, ଭୂମି’ ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ‘ଉତ୍କଳମାତା’ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି । ଜାତୀୟ ଚେତନାର ବିକାଶ ସହ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ଯେ ସମାବେଶକ, ଏହା ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି :

ଜାତୀୟତା-ନାଶ ଅବନତି-ମାର୍ଗ
ଜାତୀୟ ମମତା ଉନ୍ନତି-ହେତୁ,
ପ୍ରାଚୀନ ଗୌରବ ଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ, ଶିଳ୍ପ
ଫେରାଇ ଉଡ଼ାଅ ବିଜୟ କେତୁ ।

(ନନ୍ଦକିଶୋରର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ : ପୃ-୩୧)

ଓଡ଼ିଶାରେ ଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ ଓ ଶିଳ୍ପର ବିଜୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ନନ୍ଦକିଶୋର ତ୍ରିଟିଶ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନିକଟରେ ସାତଟି ଗୁହାରି କରିଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା : ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସିରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଓ ପରସ୍ପର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଂଚଳ ଗୁଡ଼ିକର ଏକୀକରଣ, ବଂଶଜା ଚକ୍ରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ପ୍ରଚଳନ, କୃଷି ପାଇଁ ଜଳଭଣ୍ଡାର ସ୍ଥାପନ, ଲବଣ କର ବିଲୋପ, ‘ଓଡ଼ିଆକ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ’ ନୀତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଅର୍ଥାତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଓ କୃଷି ବ୍ୟାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଚାରଣ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଜୟଗାନ କଳାପରି, ନିଜର ଆନୁଗତ୍ୟକୁ ଦ୍ୱିଧାହୀନ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କଲାଭଳି, ନନ୍ଦକିଶୋର ନିଜର ଓ ନିଜ ଜାତିର ଇଂରେଜ ଆନୁଗତ୍ୟକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି :

ଚିରକାଳ ମୁହିଁ ଅଟେ ରାଜଭକ୍ତ
ରାଜ-ଅନୁଗ୍ରହ ମୋହର ବଳ
ଶୁଣିଲେ ଶୁଣନ୍ତୁ ନ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ
ମୋର ଏ ଗୁହାରି, ଥାନ୍ତୁ କୁଶଳ ।
ନୃପ ନରରୂପୀ ମହତୀ ଦେବତା
ସ୍ମୃତିକାର ମନୁ ଅଛନ୍ତି ଭାଷି,

ତେଣୁ ଦୁଃଖ ସୁଖେ ରାଜ-ଅନୁରକ୍ତ

ଚିର ରାଜରକ୍ତ ଭାରତବାସୀ ।

(ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ : ପୃ-୩୨୩)

ଔପନିବେଶିକ ଶାସନର ଅପଘାତରେ, ତାହା ସହ ସହଯୋଗ ଓ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରି
ଉନବିଂଶ ଶତକର ଭାରତବର୍ଷରେ ଜନ୍ମମାଟି ପ୍ରତି ମଣିଷର ଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ମମତାବୋଧ ଓ
ଗୋଷ୍ଠୀଚେତନା ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର ଜାତୀୟ ଚେତନାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିଲା । ଜାତୀୟତାବାଦ
ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀର ଭାବମୟ-କନ୍ଧନା ଉପରେ ଆଧାରିତ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର କଳ୍ପିତ ହୋଇଥିବା
ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତା ନିଜକୁ ବାସ୍ତବ ରୂପେ ପରିଚିତ କରିବା ପାଇଁ ଐତିହ୍ୟ-ଆବିଷ୍କାରରେ ନିଯୋଜିତ
ହୋଇଥିଲା । ଐତିହ୍ୟର ଆବିଷ୍କାର ଉଭାବନ ଚେଷ୍ଟା ସହ ବୀରପୂଜା ଘନିଷ୍ଠ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ ।
ତେଣୁ ଐତିହ୍ୟର ଅଂଶବିଶେଷ ଓ ସ୍ତମ୍ଭ ଭାବରେ ପ୍ରାଚୀନ କବି, ସନ୍ଥ, ପଣ୍ଡିତ ଓ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ
ପୂଜା ପାଇଥାନ୍ତି । ନନ୍ଦକିଶୋର ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାର ପ୍ରତୀକ ହିସାବରେ ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ,
ସାରଳା ଦାସ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ବନ୍ଦନା ଗାଇଛନ୍ତି । କେବଳ ପଣ୍ଡିତ ବା କବି ଭାବରେ
ଏମାନେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଚିରଭୂମିକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ପଣ୍ଡିତ ବା କବି
ହିସାବରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଅବଚେତନରେ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । କଳ୍ପିତ ଓଡ଼ିଆଜାତିକୁ
ଜାତୀୟତା ମନ୍ତ୍ରରେ ଅନୁପ୍ରେରିତ କରିବା ପାଇଁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସଂସ୍କୃତି-ଭାବ
ଜାଗ୍ରତ କରିବା ପାଇଁ କବି ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ମହିମାଦ୍ୱିତ ଐତିହ୍ୟର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ମର୍ଯ୍ୟାଦା
ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ବହୁ କାର୍ତ୍ତିରାଜିର ଆଲୋକରେ ଓଡ଼ିଆ-ଐତିହ୍ୟ ଭାସୁର :

କୋଟି କୋଟି ବୌଦ୍ଧ ଶିବ ବିଷ୍ଣୁ ତୀର୍ଥରାଜି

ପୁରୁଷ ଗୌରବ ତୋର ପଚାରନ୍ତି ଆଜି ।

କେତେ କର୍ମ ଧର୍ମବୀର ଜନମିଲେ କୋଳେ

କେତେ କବି ଗାଇଗଲେ କାବ୍ୟାବଳୀ ଭୋଳେ ।

(ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ : ପୃ-୩୪୩)

ଏହି କେତେ କବିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାରଳା ଦାସ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅଛନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳରାମ, ଅତ୍ୟୁତ, ଅନନ୍ତ, ଅରକ୍ଷିତ, ଦାନକୃଷ୍ଣ, ଯଶୋବନ୍ତ, ବୀର ସିଂହ ଓ କୃଷ୍ଣ ସିଂହ ପ୍ରମୁଖ । ଏହି ସିଦ୍ଧ ସାଧକମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ସଂଗଠିତ କରିଛନ୍ତି, ନୂଆ ଚକ୍ର ପ୍ରଚାର କରି ଓଡ଼ିଆ ଅସ୍ଥିତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଭଳି ତାଙ୍କ ସମୟର ଅତି ବିତର୍କିତ କବିଙ୍କର ବନ୍ଦନା ସେ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିଁ କରିଛନ୍ତି :

ତୁମ୍ଭ ଘେନି ମାତୃଭାଷା ସାହିତ୍ୟ-ଶାକ୍ତିନୀ
 ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ମାତୃଭାଷା ଆଜି ହେ ମାନିନୀ ।
 x x x x x x x x
 ତୁମ୍ଭ ବିନା ହଜିରାଶ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ
 ଉତ୍କଳ-ସନ୍ତାନେ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତେ ପତିତ ।
 ତୁମ୍ଭ ରକ୍ତ-ସିନ୍ଧୁ-ରୁମି-ଭଷ୍ମ-ତରୁ-ପତ୍ର
 ଖାଇଣ ଜୀବନ ଦାନ ପାଇଛି ଉତ୍କଳ ।

(ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ : ପୃ. ୩୫୩-୫୪)

ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ହୁଏତ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଭଳି ଜାତୀୟ ବୀରଙ୍କୁ ନେଇ ଗର୍ବିତ । କିନ୍ତୁ କେବଳ ସେମାନଙ୍କର ପୂଜା କଲେ ନବଯୁଗର ଆବାହନ ହେବନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁମାନେ ନୂଆଯୁଗର ଅଗ୍ରପଥକ, ସେହି ଗୁରୁ ସଖାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା-ନିବେଦନ ନ କଲେ ନବଯୁଗର ଚାରଣଗୀତି ପୂର୍ଣ୍ଣାଇ ହେବନାହିଁ । ନନ୍ଦକିଶୋର କେତେବେଳେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେବେଳେ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବରେ ସମକାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି, ଜନନାୟକ ଓ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା-ନିବେଦନ କରିଛନ୍ତି । ଉଭୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପୂଜାର ଅର୍ପଣ ନିବେଦିତ । ସୁଲକ୍ଷଣା ଦେବୀ, ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ପୂଜାରୀଙ୍କ ଭଳି ଅସ୍ପଷ୍ଟାତ କବୟିତ୍ରୀ ଓ ବଞ୍ଚିତବାକ ଠାରୁ ଅତି ପରିଚିତ କବି ମଧୁସୂଦନ, ରାଧାନାଥ ଓ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ସମକାଳୀନ ମନିଷୀଙ୍କୁ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ପରିଚିତ କରେଇଛନ୍ତି; ପୂଜ୍ୟପୂଜାର ପରଂପରାକୁ ଦୃଢ଼ କରିଛନ୍ତି ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଚୟ ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଗଂଗାଧରଙ୍କ ନାମେ କେଶନାକୁ ଚଳଚଂଚଳ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ 'ଇନ୍ଦୁମତୀ କାବ୍ୟପ୍ରଣେତା ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ପ୍ରତି' କବିତା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଶା-ହିତୈଷୀ ହୃଦୟ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ କବିତ-ଦୁଃଖ ବିଘ୍ନରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇ ବେଦନାରେ ଆହତ । ଏହି ବେଦନାହତ ସ୍ୱରର ଶବ୍ଦ ଉପରୋକ୍ତ କବିତାକୁ ସୁପରିଚିତ କରିଛି । ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ମିଷ୍ଟର ଦାସ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ପ୍ରମୁଖ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ । ସମକାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର କବି, ସାହିତ୍ୟକ, ଦେଶସେବକ ଓ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଭଳି ଏତେ କବିତା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବି ରଚନା କରିନାହାନ୍ତି । ଉପରୋକ୍ତ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନନ୍ଦକିଶୋର ଉନ୍ନତିଶୀଳ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ଓ ଆଦ୍ୟ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା ତାହାର ଚିତ୍ର ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଧୁନିକ କାଳର ଏହି ମନାସୀଗଣଙ୍କର ସାଧନା ଓଡ଼ିଶାକୁ ନବଜନ୍ମ ଦେଇଛି, ତାହାର ପ୍ରାଚୀନ ଗୌରବ କେତେକାଂଶରେ ଫେରାଇ ଆଣିଛି :

ରାଧାନାଥ, ମଧୁ, ଫକୀରମୋହନ

ରାମଶଙ୍କରାଦି କେଶକ କବି

ଫେରାଇ ଅଛନ୍ତି କିଛିତେ ମୋହର,

ପୁରାତନ ଯୁଗ ଗୌରବ-ରବି ।

(ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ : ପୃ-୩୧୪)

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଅନୁରୂପ କବିତାଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପରିଚୟ ନୁହେଁ । ଏଗୁଡ଼ିକ ନବ-ଉଦ୍ଭବ ଓ ନବଯୁଗର ଚାରଣ-ଗୀତି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରଗତି ଓ ମହିମା ଉକ୍ତ କବିତା ଗୁଡ଼ିକର ଯଥାର୍ଥ ବିଷୟ ।

ନନ୍ଦକିଶୋର ନବଯୁଗକୁ ନୂତନ ପରିଧେୟ ସହ ବୀରବେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇଛନ୍ତି । ଏହି ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ନବଯୁଗର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ତେଣୁ ବୀରୋଚିତ ହେବା ଉଚିତ । ବୀରମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିବାର ରୀତି ଆମ ଦେଶରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ । ବୀରର ମଙ୍ଗଳ କାମନା

କରିବା ଓ ମନ୍ତ୍ରଶକ୍ତିରେ ତାକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ତଥା ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ; ତାକୁ ରାଜସିଂହ ଭାବରେ ସଂଚାଳିତ କରି ପ୍ରାଣୋତ୍ସର୍ଗ ପ୍ରେରଣାରେ ଅନୁପ୍ରେରିତ କରିବା ପାଇଁ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ; ତା'ର ମୌରବକୁ ପ୍ରଚାର କରିବା ଲାଗି ଶୂଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣର ସୂତମାନେ ବୀରଗାଥା ଗାନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ତିନି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ରାୟକ ମାନକୁ କୁହାଯାଏ ଚାରଣ । ନନ୍ଦକିଶୋର ତାଙ୍କ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ବେଳେବେଳେ ନୂତନ ଯୁଗ ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ର ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚ ମଞ୍ଚରୁ ଜାତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି । ମାନ୍ସିକ ନନ୍ଦକିଶୋର ହେଉଛନ୍ତି ନୂତନ ଯୁଗର ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ, ଶିକ୍ଷକ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ପୁଣି କେତେବେଳେ ସେ ସମଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବନ୍ଦନା-ଗୀତି ରଚନା କରିଛନ୍ତି : ନବଯୁଗର ଅନ୍ୟତମ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେ କ୍ଷତ୍ରିୟ । ବେଳେବେଳେ ସେ ସୂତ-ଔପନିବେଶିକ-ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗୌରବ-ଗାଥାର ରାୟକ । ଏହି ତିନି ଜାତିର ଚାରଣ-ଭୂମିକା ସମକାଳରେ ନିର୍ବାହ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଚାରଣ-କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱ-ବିରୋଧରେ ଜଟିଳ । ଏହି ଜଟିଳତାର ଗ୍ରନ୍ଥ-ମୋଚନ ଅଭାବରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତାର ଯଥାର୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ ଅସମ୍ଭବ । □

ଉତ୍କଳୀୟ ନାରୀସମାଜ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର

□ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ

ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣତା ଓ ବର୍ଷାପ୍ରବଣତା ବ୍ୟତୀତ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଗ ହେଉଛି ନାରୀ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା । ଓଡ଼ିଆ ନାରୀର ବେଦନା ଓ ବ୍ୟଥାରେ ବ୍ୟଥିତ କରି ନନ୍ଦକିଶୋର ନିଜ ସାରସ୍ବତ ସୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁଠି ସାମାନ୍ୟ ଅବକାଶ ପାଇଛନ୍ତି ସେଇଠି ନାରୀର ଅସହାୟତା ଓ ହତାଶାର କରୁଣ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ‘ରାମରଥ କଥା’, ‘ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭାର ନିର୍ଜନା ଏକାଦଶୀ’, ‘ବାର ବିକାସିନୀ’, ‘ହିନ୍ଦୁ ବିଧବା’ ଆଦି କବିତା ଏବଂ ‘ରେବତୀ’, ‘ମାଧ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କନ୍ୟାସୁନୀ’ ଆଦି ଗଳ୍ପ, ଉତ୍କଳବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ‘ବସନ୍ତ ରାଧା’ର ‘ପତିତାରମଣୀ’ କବିତା ଏବଂ ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ‘ବୁଢ଼ାବର ପ୍ରହସନ’, ‘କାଞ୍ଚନମାଳା’ ଓ ‘ଲୀଳାବତୀ’ ନାଟକରେ ନାରୀ ସମାଜର କେତୋଟି ମୂଳ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଇଛି । ତେବେ ନନ୍ଦକିଶୋର ନାରୀସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ଯେପରି ବ୍ୟାପକ, ଆନ୍ତରିକ ଏବଂ ସ୍ପର୍ଶକାତରଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଯାଇଛନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଉ କୃତିତ ସ୍ଥଳରେ ସେପରି ହୋଇଛି ବୋଲି ମନେହୁଏ । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ସମ୍ଭବତଃ କୁତୁହାଳୁମାରୀ ଏକମାତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକ, ଯାହାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଉତ୍କଳୀୟ ନାରୀସମାଜ ଭିତ୍ତିକ ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଦାର ଓ ଓଜସ୍ବଳ । ସଂସ୍କାରକ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ଓ ସଂସ୍କାରକ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଓ ଅବଦାନ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ମରଣୀୟ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଅଧିକାଂଶସୃଷ୍ଟି ସାହିତ୍ୟ ନହୋଇ ସଂସ୍କାର ଷ୍ଟୋକ୍ରାବଳୀରେ ପରିଣତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ବାଦଦେଲେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ହେଉଛନ୍ତି ଏକମାତ୍ର ସଫଳ ସ୍ରଷ୍ଟା, ଯାହାଙ୍କ ଏକାଧିକ କୃତି ଏକାନ୍ତ ସଂସ୍କାର ଧର୍ମୀ ଓ ପ୍ରଚାର ସର୍ବସ୍ବ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟରେ ରସାଶିତ ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ

ମହାୟାନ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଏଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାଙ୍କର ‘ଜେମାଦେଇ’, ‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା’ ଆଦି କବିତା ଓ ‘କନକଲତା’ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ।

“ ୧୯୦୦ ମସିହାରେ କବି (ନନ୍ଦକିଶୋର)ଙ୍କର ‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା’ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା ‘ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକାରେ ‘ଶ୍ରୀ’ ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଘେନି ଶିକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମହଲରେ ଚାନ୍ଦିଲ୍ୟ ଖେଳି ଯାଇଥିଲା । କବି ରାଧାନାଥ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବିଚକିତ ହୋଇ ‘ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ’ ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କୁ ହରୁକୁଠାରୁ ଲେଖିଥିଲେ : ‘ଏପରି କବିତା ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବିଚ୍ଛତାର ପରିଚୟ ଦେଇନାହାନ୍ତି ।’ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ନାୟକ ‘କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଧୁନୀ’ ସଭା ପକ୍ଷରୁ ଓଡ଼ିଆ ନାରୀର ବେଶଭୂଷାର ନିନ୍ଦା କରାଯାଇଥିବାରୁ ପ୍ରତିବାଦ କରି ସାହିତ୍ୟ (ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ) ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିଲେ । ଶିକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆମାନେ ମନେ କରିଥିଲେ କେହି ବଙ୍ଗାଳି ଓଡ଼ିଆକୁ ବିତୃପ କରି ଏପରି ଲେଖିଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ଚୌଧୁରୀ, ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ଦାସ ଓକିଲମାନେ ମାନହାନି ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପାଦକଙ୍କଠାରୁ ଲେଖକଙ୍କ ନାମ ଜାଣିବାକୁ ଦାବୀ କରିଥିଲେ । ସମ୍ପାଦକ ସମ୍ପାଦକୀୟ ଶିକ୍ଷତା ରକ୍ଷାକରି ଲେଖକଙ୍କ ନାମ ଜଣାଇଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ନାମରେ ମାନହାନି ମୋକଦ୍ଦମା କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ପରେ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ, ଏ କବିତାର ଲେଖକ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ କବିତାଟି ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲିଖିତ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରତ ହେଲେ ।” (୧) ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇ କହିଛନ୍ତି :

“ କିଛିକାଳ ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ପ୍ରକାଶିତ ହେବାରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁ କହିଥିଲେ ‘ଆପଣଙ୍କ ଛଡ଼ା କୌଣସି ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ, ଏପରି କବିତା କଦାପି ପତ୍ରିକାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇନଥାନ୍ତା’..... ।” (୨)

(୧) ଜୀବନୀ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ. ପୃ-୧୨

(୨) ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ : କ୍ଷଷ୍ଟ ଭାଗ ଦ୍ୱତୀୟ ସଂଖ୍ୟା. ପୃ-୬୫

କବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଏହି ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା ‘‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା’’ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ଏପରି ବିରୂପ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ଯେ, ‘ଭଞ୍ଜ-ସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକାରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ, ଏକା ସପ୍ତାହରେ ସାହିତ୍ୟର ଗ୍ରାହକ ସଂଖ୍ୟା ୫୦ କମି ଯାଇଥିଲା । (୩)

‘ଓଡ଼ିଆ-ଲଳନା’ କବିତାଟି ପ୍ରକୃତରେ ‘ଭଞ୍ଜ-ସାହିତ୍ୟ’ ପଞ୍ଚମବର୍ଷ ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୯୦୧-ମେ)ରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ବସୁଦେବ ଏହାଦ୍ଵାରା ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରତି ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ଦୃଷ୍ଟି ବିଶେଷ ଭାବେ ଆକର୍ଷିତ ହେଲା । ପାଠକଙ୍କ କୌତୂହଳ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯୁବକ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସେହି ବହୁ ବିତର୍କିତ କବିତା ‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା’ର କିଛି ଅଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା :

‘କେ ଦେଖିବ ଦେଖ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଅବଳା

ଆଖିକୁଣ୍ଡଳ କାନଯାଏ ନାଲିଛି ସେ କଳା ।

ମଥାରେ ସିନ୍ଦୂର ଥୋପା ଅକ୍ଳେଷ କରିସି

କେତେକଷ୍ଟେ ନାଲିଛି ସେ ଦେଖିଣ ଆରିସି ।

x x x x x x x x

ହାତେ ତାଡ଼, ବାଜ ରୁଡ଼ି, ତାଳତ, ଆସିଆ

ପଇଞ୍ଚ, ମରର ମୁଣ୍ଡି, ଶଙ୍ଖା ତେଉଁରିଆ ।

ଦେହଯାକ ଗହଣାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଷୋଇକଳା

କେ ଦେଖିବ ଦେଖ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଅବଳା ।

x x x x x x x x

ମୋଟା ଶାଢ଼ୀ ଓହମୁଣ୍ଡିଆ ହଳଦୀ ଗରଗର

ମାସେ ଦୁଇମାସେ ଥରେ ଯାଏ ଧୋବାଘର ।

(୩) ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ : ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ମୃତି ପୂଜା-‘ଭଞ୍ଜ ସାହିତ୍ୟ’ : ୩୯ଶ ଭାଗ ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା. ପୃ-୨୧୮

ଶାଶୁଘରେ କଣେ ପଶି ଲାଜେ ସିକୁଥାଇ

ବାପଘରେ ପାନଖାଇ ବୁଲେ ସାଇ ସାଇ

ଏପରି ରମଣୀ ଯେବେ ନ ଦେଖୁଛ ନନା

ଦେଖ ଧାଇଁ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଜଳନା ।’

ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଲିଖିତ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ସଂଖ୍ୟାଧିକ କବିତାରେ ଉତ୍କଳୀୟ ନାରୀର ବେଦନାର ଲିପି ବିସ୍ମୃତଭାବେ ରୂପ ପାଇଛି । ‘ଉତ୍କଳ ଜଳନା’ (୪) କବିତାରେ ଏକଦା ବୀର ପ୍ରସବିନୀ ଉତ୍କଳ-ନାରୀର ‘ଦେଶାଚାର ଘୋର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିଗଡ଼େ’ ବିଷାଦ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି କବି ମିୟମାଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ‘ପଲ୍ଲୀର ବିଳାସୀ ଯୁବକ’ କବିତାରେ ପଲ୍ଲୀବହୁଳ ଉତ୍କଳର ବିଳାସୀ ଧନୀ ଯୁବକଗଣଙ୍କୁ ‘ସୁକୁମାର ପ୍ରାଣୀ ସରଳା ବାଳିକା’ର ସର୍ବନାଶ କରି କୁଳ କଳକିନୀ ନ କରିବା ପାଇଁ କବି ଚେତାବନୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ‘କଳକିନୀ’ (୫) କବିତାରେ କବି ମୁହୂର୍ତ୍ତକର ଉତ୍ତେଜନାର ଚାପରେ ଓ ଲମ୍ପଟ ପୁରୁଷର ଚାଟୁବାଣୀରେ ଆଗପଛ ନବିତାରି ଜାତିକୁଳ ବାପଭାଇ ହରାଇଥିବା କଳକିନୀ ନାରୀର ଅନୁତାପ ଅନୁଶୋଚନାର କରୁଣ କାହାଣୀ ଅତି ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଯାଇଛନ୍ତି । କ୍ଷଣିକ ଉଦ୍‌ଘାଟନା ଚାପରେ ଘଟିତ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ପାଇଁ ପୁରୁଷ ସମାଜ ଅନୁତପ୍ତା ନାରୀକୁ ସାମାନ୍ୟତମ ସୁଯୋଗ ଦିଏନା । ଫଳରେ ତା’ର :

‘ଆହାରେ ! ନିଅନ୍ତେ ଯେବେ ମୋତେ ସମାଜରେ

ଆଗାରେ ରହନ୍ତି ଯାଇଁ ପୁଣି ମୁହଁ ଘରେ ।

ଦିବସାନ୍ତେ ମୁହଁ ହବିଷାନ ଖାଇ

ସୁଜନ ସେବାରେ ପ୍ରାଣ ଦିଅନ୍ତି ଲଗାଇ ।

ପରମ ପୁରୁଷେ ଭଜି ପ୍ରତି ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ

ପରପୁରୁଷ-ମୁଖକୁ ନ ଅନାତି ବାରେ ।’

(୪) ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ : ଡ଼ାକ୍ତାୟତା : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ. ପୃ-୬୯

(୫) ‘ତରଙ୍ଗିଣୀ’ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ. ପୃ-୨୩୮

ଏ ସମସ୍ତ ଆତୁର ଆବେଦନ ନିବେଦନ ଅରଣ୍ୟରୋଦନରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ‘ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା’ (୬) କବିତାରେ କବି ଓଡ଼ିଶାର ସମଗ୍ର ପୁରୁଷ ସମାଜକୁ ଆକ୍ଷେପ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ପୁରୁଷ ତୀର୍ଥାଟନରେ ବା ଭ୍ରମଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରକୁ ଗଲାବେଳେ ସାଙ୍ଗରେ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନେବାରେ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ଉତ୍କଳ ନାରୀର ସାରା ଜୀବନ ବିତୁଥିଲା ଅନ୍ଧାର ଘରକୋଣ ଓ ଧୂମାୟିତ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ଏ କବିତାଟିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ।

‘ନାରୀଶିକ୍ଷା ଅସତୀତ୍ୱ-ବୈଧବ୍ୟ-କାରଣ’ ଏବଂ ‘ନାରୀଶିକ୍ଷା ଅତେ ମହା ଅଶୁଭ-ଆଗାର’ ଆଦି ସ୍ୱାର୍ଥପର ପୁରୁଷର ଅପପ୍ରଚାରରେ କବି ଖେଦ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଓ ‘ନାରୀଶିକ୍ଷା’ (୭) କବିତାରେ ତାହା ଭାବରେ ତାହା ଖଣ୍ଡନ କରିଛନ୍ତି । ଅବଳା ଦୁର୍ବଳା ନୁହେଁ । ସୁବିଧା, ସୁଯୋଗ ଓ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶରେ ନାରୀ ପୁରୁଷର ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ନିଜ ଜ୍ଞାନଗାରିମାର ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତା ଉଡ଼ାଇପାରେ । ତେଣୁ ସମାଜରେ ପୁରୁଷସହ ନାରୀର ସମ ଅଧିକାର ପ୍ରାପ୍ୟ ବୋଲି କବି ‘ନର-ନାରୀ’ (୮) କବିତାରେ ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିଛନ୍ତି । ସମାଜରେ ପୁରୁଷର ଏକାଧିପତ୍ୟକୁ କୌଣସିମତେ ମାନିନେବାକୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ । ସ୍ୱାର୍ଥପର ପୁରୁଷ ସମାଜ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ଅସନ୍ତୋଷ ଓ ପ୍ରତିବାଦର ସ୍ୱର ‘ନର-ନାରୀ’ କବିତାରେ ଅତି ତୀବ୍ର ହୋଇ ଉଠିଛି ।

‘ନର ଓ ନାରୀ’ (୯) ନାମକ ଅନ୍ୟଏକ କବିତାରେ ନାରୀ-ଦରଦୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ନାରୀ ମୁଖରେ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ତ ପୁରୁଷର ଅସଲ ସ୍ୱରୂପଟିକୁ ଅବିକୃତ ଭାବେ ଉଦ୍ଘାଟିତ କରି ଗାଇଛନ୍ତି :

(୬) ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଜୀତ’ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ. ପୃ-୫୧୧

(୭) ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ. ପୃ-୨୮୨

(୮) ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ. ପୃ-୨୮୧

(୯) ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଜୀତ’ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ.

‘ନର--ଆରୋ ନାରୀ ! ଅଟ ତୁମେ ଅତୀତ ଅଜ୍ଞାନୀ,

ନାରୀ--ତୁମ ଅତ୍ୟାଚାର ଫଳ ନୁହେଁ କି ତା ଜ୍ଞାନୀ ?

ନର--ନାରୀ ତୁମ ମଧ୍ୟେ ବହୁ ଅଛନ୍ତି ଅସତୀ

ନାରୀ--କିଏ ତାହା କରାଇଲା ଆହେ ଯତି-ଜାତି ?

X X X X X X X X

ନର--ନାରୀକୁ ବିଶ୍ୱାସ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ ଅବିହିତ

ନାରୀ-- ସେମଧ୍ୟେ ତୁମର ମାତୃଦେବୀ ଅଛନ୍ତି ତ ?....’

କୃଷ୍ଣାକ୍ଷର ପ୍ରସ୍ତ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ବାଲ୍ୟବିଧବା, ବୃଦ୍ଧ ବିବାହ ଆଦି ନିଷ୍ପର ପ୍ରଥା କବିକୁ ପ୍ରିୟମାଣ କରିଛି । ‘ବୃଦ୍ଧ ବିବାହ’, ‘ଉତ୍କଳ ଲଳନା’, ‘ବାଲ୍ୟବିଧବା’, ‘ଜେମାଦେଇ’, ‘ବାଳ ବିଧବା’ ଆଦି କବିତାରେ ଏ ଉଭୟ କୁପ୍ରଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ କବିଙ୍କର ପ୍ରତିବାଦର ସ୍ୱର ସ୍ପଷ୍ଟ । ଅର୍ଥଲୋଭ ପିତାମାତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନୃଶଂସ ଚୁମ୍ବିକା ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କ ସନ୍ଧାନୀ ଚକ୍ଷୁରୁ ବାଦ୍ ପଡ଼ିନି । ଏହି କରୁଣ ପରିବେଶକୁ ସବୁଠାରୁ ହୃଦ୍ୟ ଓ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଭାବେ ଡୋକ୍ରିଧରି ପାରିଛି ‘ଜେମା ଦେଇ’ (୧୦) କବିତା :

‘ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ି ଦେଲେ ପର

ଜେମା ଦେଇ ହରାଇଲେ ଆଜି ବୁଢ଼ାବର !

X X X X X X X X

ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ି ଦେଲେ ପର

ଜେମା ଦେଇ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଝୁରି ବୁଢ଼ାବର !

X X X X X X X X

ମୋର ବାପ ଭାଇ ମାଆ ଜନମ କ’ସେଇ

ଅକାତ ପାଣିରେ ମୋତେ ଦେଲେ ଗୋ ଭସାଇ !

(୧୦) ‘ବସନ୍ତକୋକିଳ’ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ.

ନିଷ୍ଠୁର ସମାଜ ତୋର କି ଦୋଷ ମୁଁ କଲି

ଏ ବୟସରେ ଏ ବେଶକୁ କିମ୍ପା ମୁଁ ବଢ଼ିଲି ?

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଲିଖିତ ଗଳ୍ପ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ସମାଜର କନ୍ୟାପଣ-ପ୍ରଥା ଚିତ୍ରରେ ଅଭିପ୍ରେତ ।

“କବିଙ୍କ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ଗଳ୍ପଟି ଗୋଟିଏ ବାସ୍ତବ ଘଟଣା ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । ଗଳ୍ପରେ ଥିବାବେଳେ କବି ଏହି ଘଟଣା ଶୁଣି ଆସି ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହି କଥାଶୁଣି ବ୍ୟାସକବି ‘ମାଧ୍ୟମହାନ୍ତିକ କନ୍ୟାସୁନୀ’ ଗଳ୍ପ ଲେଖିଲେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ଗଳ୍ପ ଲେଖିଲେ ।” (୧୧)

ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏହି ନାରକୀୟ ବାସ୍ତବ ଘଟଣା ସଂସ୍କାରକ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଏପରି ରୂପ ପାଇଛି : “ବଳରାମ ଗୋବ୍ରା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସମସ୍ତେ ଧନୀ । ଅନନ୍ତପୁର ଗ୍ରାମରେ ଦୁଃଖୀ ଖୁବ୍ ଉଣା । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଝିଅର ଯେତେ ବୟସ ଓ ସୁନ୍ଦର ପଣ, ତେତେ ଅଧିକ ଟଙ୍କାରେ ବିକାଯାଏ । ତେଣୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଭାଘରରେ ଏତେ ଢେରି । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ବାପ ଧନୀମିଶ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀର ବୟସ ଗଣି ୧୪୦୦ ଟଙ୍କା ହାକି ଅଛନ୍ତି । ଡାକ ଶୁଣି ଅନେକ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେଣି । କେହି ୩୦୦କେହି ୫୦୦ ଯାଏ ଗଲେ । ରୂପ, କୁଳ, ଗୁଣ : କିଛି ସାହୁଏ ପତ୍ରରେ ପକାଇଲେ ନାହିଁ । କେବଳ ଟଙ୍କା ଯେ ଦେବ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକି ନେବ ।” (୧୨) ମାସିକ ‘ମୁକୁର’ରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଏ ଗଳ୍ପଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ଏକବର୍ଷ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ବହୁ ପ୍ରଚାରିତ ଲୋକପ୍ରିୟ ସାପ୍ତାହିକ ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକାରେ କନ୍ୟାପଣ ଉପରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ବିବରଣୀରେ ପାଠକେ ଅନୁରୂପ ଦୟନୀୟ ଚିତ୍ରର ପ୍ରତିଫଳନ ପାଇବେ :

“ଯାଜପୁର ଓ ଭଦ୍ରକ ସର୍ବତ୍ତ୍ୱିଜନ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ମସ୍ତାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାସ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଛାତିରେ କନ୍ୟା ଅଳ୍ପହେତୁ ଏକ ଏକ କନ୍ୟା ସକାଶେ ବୟସ ଅନୁସାରେ ଟମ୍ବା ୦୦ଟା

(୧୧) ‘ଜୀବନୀ’ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ.

(୧୨) ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ. ପୃ-୯୩୯

ଠାରୁ ୮୫୦୦/୭୦୦୦ଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କନ୍ୟାସୁନା ନଦେଲେ କାହାରି ବିବାହ ଦେବାର ସାଧ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ମସ୍ତାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣର ୩/୪ଗୋଟି କନ୍ୟା ଅଛି ତାହାଠାରୁ ଭାଗ୍ୟବାନ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ବୋଲିଲେ ହୁଏ । ଅନେକ ମସ୍ତାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଟଙ୍କା ଆରାବେ ୪୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ ହୋଇ ପାରିନ୍ତି ନାହିଁ, ମଧ୍ୟ ଅନେକ କନ୍ୟାଙ୍କର ପିତା ପଣବୃଦ୍ଧି ଆଶାରେ ୧୭/୧୮ ବର୍ଷ ବୟସ ଯାଏ ଆପଣାର କନ୍ୟାକୁ ଅବିବାହିତା ଅବସ୍ଥାରେ ରଖି ବର ବୁଢ଼ାହେଉ ବା ଦରିଦ୍ର ହେଉ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ଯେ ଅଧିକ ପଣ ଦେବାକୁ ସକ୍ଷମ ତାହାକୁ ଉଚ୍ଚ ବୟୋଧିକ ପ୍ରୌଢ଼ାକନ୍ୟା ବିବାହ ଦିଅନ୍ତି ।” (୧୩)

ଏହି ସମୟରେ ସମାଜରେ କନ୍ୟାପଣ ପ୍ରଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜନମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । (୧୪) ଏଥିରେ ‘ଇନ୍ଦୁ’ ଓ ‘ମାଧ୍ୟମିକ କନ୍ୟାସୁନା’ ଗଳ୍ପରେ ଗାଳ୍ପିକ ଯାଆନ୍ତ୍ରମେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ ପକାରମୋହନଙ୍କ ଅବଦାନ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ।

(୧୩) ‘ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା’ : ୧୪ ମାର୍ଚ୍ଚ, ୧୯୧୪/ପୃ. ୪୨

(୧୪) ‘ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପରିଷଦ ସମିତିରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କନ୍ୟା ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରହଣ ନିଷେଧ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ଜାଣନ୍ତି । ଜଣେ ମଧୁପୁର ନିବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋଟିଏ ୬ ବର୍ଷ ବୟସ୍କା କନ୍ୟାକୁ ଏକଶତ ଟଙ୍କାରେ ଆଣି ଗୋଟିଏ ୩୨ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଯୁବକ ସହିତ ବିବାହ କରାଇବା ବିଷୟ ସମିତି ଜାଣେ । ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ମଧୁପୁରାଧୀଶ୍ୱର ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରେ ପ୍ରଜାବସ୍ଥଳ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜା ବାହାଦୁର ଉକ୍ତ ଟଙ୍କା ବରପକ୍ଷକୁ ପେରସ୍ତ କରାଇ ଦେଇ କନ୍ୟା ବିବାହ ଯୋଗ୍ୟା ନୋହିଥିବାରୁ ବିବାହ ବନ୍ଦରଖି ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ଅଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ହୋଇଅଛନ୍ତି ।”

(ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା : ୪ ତାରିଖ ଜୁଲାଇ, ୧୯୧୪/ ପୃ. ୧୦୭)

“କଟକର ମୋହାର ଶ୍ରୀବାବୁ ଦାମୋଦର ମହାପାତ୍ର ହାତରୁ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ବରଣେଇ, ଅମୃତାୟା, ବିରୁଷ, ଆଠଗଡ଼, ଭଣ୍ଡାରି ପୋଖରୀ ଆଦି ମସ୍ତାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଗସ୍ତକରି କନ୍ୟାଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଥାର ଅପକାରିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଭାଷଣ ଦେଇ ବିପୁଳ ଜନମତ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ।” (ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା : ୧୪ ମାର୍ଚ୍ଚ, ୧୯୧୪/ପୃ. ୪୨)

‘ବିଧବା ବିବାହ ଓ ସତୀତ୍ୱ’ (୧୫) ପ୍ରବନ୍ଧର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ସଂସ୍କାରକ ନନ୍ଦକିଶୋର ବୟସ୍କ ମୃତଦାନମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଧବା ବିବାହ ସପକ୍ଷରେ ଅତି ବଳିଷ୍ଠ ଓ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ।

‘କନକଲତା’ ଉପନ୍ୟାସରେ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ବାଳ ବିଧବା ଉମାକୁ ବିବାହ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବଂଶ ଓ ସମାଜ ଭୟରେ ଧନଜୟ ବାବୁ ବିରେଧ କଲାବେଳେ ସମାଜ ବିପ୍ଳବୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର କହିଛନ୍ତି : “ଛି ଧନଜୟ, ତୁମେ ବୟସରେ ବଡ଼ ହୋଇ ସଂସାର-ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରିବ, ଅଥଚ ତୁମର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ ଯେ କି ଅକ୍ଷତ ଯୌବନୀ, ବିବାହ କଣ ଜାଣେ ନାହିଁ, ତାହାକୁ ଚିର ବୈଧବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ବାନ୍ଧିତ କରାଇବ । ତୁମେ ତୁମର ପିତା ମାତାଙ୍କ ଭୟ ଦେଖାଉଅଛ । ସେମାନେ ଯୌବନର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ବିଷୟ ସୁଖରୁ ନିଜକୁ ନିବୃତ୍ତ କରିପାରୁନାହାନ୍ତି, ଅଥଚ ଅପରିଚିତ ମୃତ ପୁରୁଷ ନିମିତ୍ତ ଚିର ବୈଧବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ସରଜା ଯୁବତୀକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହୋଇଛନ୍ତି ।.... ତୁମେ ଶଶୁର ସୃଷ୍ଟି ମାନବ, ଏ ସେହି ହସ୍ତ-ସୃଷ୍ଟି ମାନବ । ତୁମେ ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ, ଏ ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁ ବାଳିକା । ତୁମେ ସହୋଦର ଭ୍ରାତା, ଏ ସହୋଦରୀ ଭଗିନୀ । ବନ୍ଧରେ ହସ୍ତଦେଇ ଶଶୁରଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ କରି ନିରପେକ୍ଷ ହୋଇ କହତ ଭାଇ ଧନଜୟ, ଏହାକୁ ଧର୍ମ ପଥରେ ରଖିବାର କେଉଁଟି ସଦୃଶ୍ୟ -- ମୁଁ ଏହାର ପ୍ରେମ ଭିକାରୀ, ଏ ମୋର ରୂପଗୁଣ ମୁଗ୍ଧା -- ମୋ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବା ଉଚିତ୍, ନା ନରକର ପଥରେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ୍.....?” (୧୬)

ଏ ସମସ୍ତ ଉକ୍ତି କେବଳ ରାଜେନ୍ଦ୍ରର ନୁହେଁ, ନାରୀ ସଂବେଦନାଶୀଳ ସଂସ୍କାରପ୍ରାଣୀ, ସ୍ୱୟଂ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ନିଜସ୍ୱ ମଧ୍ୟ । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ନିଜ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ, ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ଅଭୀପ୍ତ୍ୟା ହିଁ ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରିଛି ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଚରିତ୍ର କରିଆରେ । କନକଲତା ଉପନ୍ୟାସରେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ରାଜେନ୍ଦ୍ରର ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ ଶିକ୍ଷିତ ନନ୍ଦକିଶୋର ନିଜ ମନର ଭାବ ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବସିଛନ୍ତି :

(୧୫) ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ - ପୃ. ୧୦୫୫, (୧୬) କନକଲତା : ନ.ଗ୍ର.- ପୃ : ୯୨୯

“ସମାଜରେ ଅଜ୍ଞାନ, ଅଶିକ୍ଷା, ରୋଗ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ କେତେ ଶତ୍ରୁ କରାଇ ମୁଖ ବ୍ୟାଦାନ କରି ଭାର୍ଗବ ଶୋଣିତ ଶୋଷଣ କରୁଛନ୍ତି । ବିଧବା ବାଳିକା ଓ ଯୁବତୀ ମାନଙ୍କ ଅର୍ଜନାଦରେ ହିମାଳୟ, ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳ, ପଶ୍ଚିମଘାଟ, ପୂର୍ବଘାଟ, ମାଳ୍ୟଗିରି, ମେଘାସନର ଉଚ୍ଚତମ ଶୃଙ୍ଗମାନ ପ୍ରତିଧ୍ବନିତ ହେଉଅଛି । ସମାଜରେ ଜାତିଭେଦ, ପୌରୋହିତ୍ୟ ବିବାହପଣ, ବୃଦ୍ଧ ବିବାହ, ଶିଶୁ ବିବାହ, ବାଳିକାର ଚିର ବୈଧବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଦୁରତ ହେଉ ନରଣୋଣିତ ଶୋଷଣକାରୀ କୁସଂସ୍କାର ମାନର ଘୋର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ । ମୁଁ କୈଣସି ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନ ଅର୍ପଣ କରି ଚିର କୁମାର ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି । ଅତତଃ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଦଳ ସଂଗଠିତ ନ ହୋଇଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବିବାହିତ ରହିବି ।” (୧୭)

୧୮୭୦ - ୧୯୨୦ ସାଲ ମଧ୍ୟରେ ନବୋଦ୍ଧୃତ ନିର୍ମାଣରେ ବହୁ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସକ୍ରିୟ ଭୂମିକା ବାସ୍ତବରେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷାର ଶୈରବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ପ୍ରସାର, ନାରୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚଳନ, କୁସଂସ୍କାର ଦୂରୀକରଣ ଆଦି ଥିଲା ଏ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାନଙ୍କ ମୂଳ ଅଭିପ୍ରାୟ । ବହୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହ ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ର ଓ ଯୁବ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟ ସକ୍ରିୟ ଭାବେ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କେତେକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଯୁବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଛାତ୍ର ସଂଘ ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲା । ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମେ କେତୋଟିର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ -- କଟକ ଯଙ୍ଗ ମେନ୍ସ ଆସୋସିଏସନ୍ ବା କଟକ ବାଳକ ସମାଜ (୧୯୮୯), କଟକ କଲେଜ୍ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ (୧୮୮୨), ପୁରୀ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ (୧୮୮୨), ଓଡ଼ିଶା ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ଏବଂ ଅଣ୍ଡର ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ସଭା (୧୮୮୮), କଟକ କଲେଜ କାଉନ୍ସିଲ୍ (୧୮୯୨), ନୟାଗଡ଼ର ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ସୋସିଆଲ୍ କ୍ଲବ୍ (୧୮୯୬), ବାଲେଶ୍ବର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ରିଡିଂ କ୍ଲବ୍ (୧୮୯୬) ଇତ୍ୟାଦି । (୧୮) କେତେକ ଛାତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠନମୂଳକ କ୍ରିୟାକଳାପରେ ବାସ୍ତବରେ ସଚେତନ ଓ ତତ୍ପର ଥିଲେ । ଏହାର ସତ୍ୟଗଣ ଆଲୋଚନା ସଭାରେ ଭାଗ ନେଇ

(୧୭) ଜନକଜାତା : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ - ପୃ. ୮୫୫-୫୬

(୧୮) ତଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟଙ୍କ ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’ ପୃ. ୧୯୧-୯୨

ବା ଭାଷଣ ଦେଇ କେବଳ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହୁନଥିଲେ, ଦେଶ ଓ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କଳ୍ପେ ନିଜର ଅକୃଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହଯୋଗ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଶପଥ ନେଇଥିଲେ । ଏଠାରେ ପ୍ରବନ୍ଧର ଚର୍ଚ୍ଚିତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପରେ ଆଖି ରଖି ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର ସଂଘର ଶପଥ ଦିବସର ବିବରଣୀ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଉଛି :

“ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଅବଗତ ହେଲୁଁ ଯେ ଏଠା କଲେଜ ବୋର୍ଡ଼ର କେତେକ ଛାତ୍ର ଗତ ଗୁରୁବାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଅଚତଃ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜ ଶ୍ରେଣୀଶିକ୍ଷା ଓ ଗୃହକର୍ମ ପରିଚାଳନାର ବ୍ୟାବହାରିକ ଜ୍ଞାନ ଲାଭି ନଥିବା ବାଳିକାକୁ ବିବାହ କରିବେ ନାହିଁ ।” (୧୯)

ଯୁବକ ନନ୍ଦକିଶୋର କଲେଜ-ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରୁ ହିଁ ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ସଭା ମାନଙ୍କରେ ସକ୍ରିୟ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ । (୨୦) କଟକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ (୧୮୯୭-୯୯) ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ଅବଶ୍ୟମ୍ବାବୀ ପ୍ରଭାବରୁ ଦୂରରେ ରଖିବା ପାଇଁ ଦୂରଦ୍ରଷ୍ଟା ଅଗ୍ରଜ ଦୟାନିଧିଙ୍କ ତାପ ପଲରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ଅଗତ୍ୟା ବିବାହ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ବିବାହକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ, ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଆଜୀବନ ଅବିବାହିତ ରହିଥାନ୍ତେ, କି ସଂସ୍କାରପ୍ରବଣ ହୋଇ ବିଧବା ବିବାହ କରିଥାନ୍ତେ, କି ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଗ୍ରହଣକରି ବ୍ରାହ୍ମ ବିବାହ କରିଥାନ୍ତେ, ଆଜି ତାହା ଏକ ଅଭାବିତ ପ୍ରଶ୍ନ । ତେବେ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ପରିସ୍ଥିତି ତାପରେ ଯୁବକ ନନ୍ଦକିଶୋର କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଖ୍ୟାତ ବାଡ଼ଜାର ପଲ୍ଲୀବାଲା କୋକିଳ ଦେବୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବା ପଲରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଜୀବନୀକାର ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଜେନାଙ୍କ ମତରେ, “ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମାର୍ଗ ସ୍ଥିରାକୃତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏହି ସମୟଠାରୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୋକିଳ ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଛଦ୍ରେ ଛଦ୍ରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । କବି Reformed Hindu, ତଥାପି ପୌରଜିକ ହିନ୍ଦୁ କୋକିଳ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରଭାବରୁ ଆପଣାକୁ ମୁକ୍ତ କରିପାରିନଥିଲେ । ଏହିଠାରୁ ବସ୍ତୁତଃ ତାଙ୍କର କବି-ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ

(୧୯) ‘ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା’ : ୨୨ ଫେବୃଆରି, ୧୯୧୩

(୨୦) ନ.ଗ୍ର. ପୃ: ୧୯ ଓ ୧୧୧୬ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ

ହେଲା । ଯେପରିକି ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଭାବୋତ୍ସାହ ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୟମ୍ ଲାଭକରି କବିତାରେ ରୂପାୟିତ ହେଲା । ‘ନସତ କୋକିଳ’ର ଅଧିକାଂଶ କବିତା ଏହି ନବବିବାହିତ କଲେଜ ଜୀବନରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।’’ (୨୧) ଏବଂ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଯଥାର୍ଥ କାବ୍ୟିକ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ-କାଳ ସେଇ ବିବାହିତ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ୪/୫ଟି (୧୮୯୮ - ୧୯୦୨) ବର୍ଷ (୨୨) ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହୁଏ, ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ‘ଓଡ଼ିଆ ଲଳନା’ କବିତାରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ କଟାକ୍ଷପାତ କରାଯାଇଛି, ଅଖ୍ୟାତ ବାଚନା ପଲ୍ଲୀର ଅଣିକ୍ଷିତା ବାଳା କୋକିଳ ଦେବୀ କ’ଣ ତହିଁରୁ ବହିର୍ବୃତ୍ତ ? ବରଂ ଅନେକ ସମୟରେ ମନେହୁଏ, ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ‘ଓଡ଼ିଆ-ଲଳନା’ କବିତାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେରଣା ମୂଳରେ କୋକିଳ ଦେବୀ ହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ନାରୀ ଦୁଃଖରେ ସମଦୁଃଖୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ଚିର ଲକ୍ଷ୍ମୀତା, ଉତ୍ପାଦିତା ଉତ୍କଳ-ଲଳନାର ଅନ୍ତଃପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରି ତାର ଅକୁହା ବ୍ୟଥା ବେଦନାକୁ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ଦରଦୀ କବି କଣ୍ଠରେ ତା’ର କରୁଣ ରାଗିଣୀ ପାଠକ ମନରେ ଶିହାର ତୋଳେ :

‘କେତେ ଦୁଃଖ ସହେ ଉତ୍କଳ ଲଳନା

ସନ୍ଧ୍ୟାବତୀ ଏଣୁ ଜାଳି

କହେ ଭବିଷ୍ୟରେ ‘ବୃନ୍ଦାବତୀ ମାତା !

ନାରୀ ଜନ୍ମ କର ପାରି ।’ (୨୩)

‘The woman’s cause is man’s, they rise or sink together.’

ଚେନିସନ୍ଙ୍କ କଣ୍ଠସହ କଣ୍ଠ ମିଳାଇ ନାରୀ ଶୁଭଚିନ୍ତକ ନନ୍ଦକିଶୋର ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ସେହି ଚିରସତ୍ୟ ଶାଶ୍ୱତ ବାଣୀ ହିଁ ପ୍ରଚାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି :

(୨୧) ଜୀବନୀ : ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ - ପୃ. ୧

(୨୨) ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ : ‘ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା’ ପୃ. ୨୩

(୨୩) ଉତ୍କଳ ଲଳନା : ନ.ଗ୍ର. ପୃ. ୭୩

‘ନାରୀ-ମଙ୍ଗଳରେ ନରର ମଙ୍ଗଳ

ନାରୀ-ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ନର

ରମଣୀ-ପତନେ ପୁରୁଷ ପତନ

ବିଧାନ ବିଧାତାକର ।’ (୨୪) □

ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ

□ କୈଳାସ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ

କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ (୧୮୭୫-୧୯୨୮)ଙ୍କ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗର ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ତାଙ୍କ କାଳ ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ । ଭଜନ-ଶ୍ରୀ ଶତକର ଆଦ୍ୟ ଦଶଶତ୍ବିକ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୈତିକ-ସାମାଜିକ-ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନର ଏକ ସନ୍ଦେଶ । ସମାଜ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଉଗ୍ର ପ୍ରୟାସ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାବାଦର ବିକାଶ ଏ କାଳର ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ । ଏ ସବୁର ଅନ୍ତଃକ୍ରିୟା ସହିତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତ ଥିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଏହିକାଳର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ମାତ୍ର । ଏକ ଦିଗରେ ଏ ଜାତିର ଅସଲ ପରିଚୟକୁ ଖୋଲିଦେବା ପାଇଁ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଆପଣାର ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରବଣତାର ମୁକ୍ତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ସେ କାବ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଏବଂ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇପାରିଥିଲେ ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଏକ ସଫଳ ସୃଷ୍ଟି ଥିଲା ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ କବିତା ରଚନା କରି କଟକ ଜିଲ୍ଲା ବୋର୍ଡ଼ରୁ ସେ ପଦକ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲେ, ସେହି କବିତାକୁ ପରିବର୍ଷିତ କରି ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ’ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ଏହାକୁ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ହିତୈଷିଣୀରେ ପ୍ରକାଶ ପରେ ରାଧାନାଥକପରି ଉତ୍କଳୀୟ ସାହିତ୍ୟ ରସିକମାନେ କବିଙ୍କର ଶକ୍ତିମୟ ଓ ଚିନ୍ତାଶୀଳତାର ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ସରକ ଓ ସୁମଧୁର ଭାଷାରେ ପଲ୍ଲୀର ସକଳ ଦୃଶ୍ୟର ମନୋହର ବର୍ଣ୍ଣନା ସେ କରିଥିଲେ । କବି ଏହାକୁ ତାଳଚେରାଧିଶ୍ଵରଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ପାଠ କରି ପୁରୀର କାଶୀନାଥ ମହାପାତ୍ର ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ’ (ଏପ୍ରିଲ ୯, ୧୯୦୨)ରେ କବିଙ୍କର ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗର ପରିଚୟ ବାଢ଼ିଥିଲେ । ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ର ଆଠଗୋଟି ମଧ୍ୟମ-ପିତା ସରସ ଓ ଜୀବନ୍ତ । ନୈସର୍ଗିକ ଶୋଭାର ଅନୁଭବ ଓ ଚିନ୍ତଣ ସଂପର୍କରେ କବିଙ୍କର ଅସାଧାରଣ କ୍ଷମତା ଥିଲା । କବି ଗାବଳ ସରକ ଭାଷାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରିଥିଲେ । ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର କରିବାକୁ ଯାଇ କବି

ଜାତି ବିଶେଷକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ସଂଭବତଃ ନିଜକୁ ଜଣେ ସଂସ୍କାରକ ରୂପରେ ପରିଚିତ କରିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ କବି ସେଥିପାଇଁ ଲେଖିଛନ୍ତି :

କାହିଁ ତୋର ଚତୁର ଆଶ୍ରମ

କାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ସେ ନିୟମ

ଦାନ ଆଦି ଷଡ଼କ୍ରିୟା

ତେଜି ତୁତା ଦହିଖିଆ

ବ୍ରହ୍ମ ଜାନାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୁଏ ଯେବେ ସତ୍ୟ

ପ୍ରମାଣ କରିବି ଭାଇ ତୁମ୍ଭକୁ କେମନ୍ତ ?

କାଶୀନାଥ ବାବୁ ଏ ଉକ୍ତିରେ ଅସନ୍ନତ୍ୱ ହୋଇ ଲେଖିଥିଲେ, କବି ଯେବେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟପଥରେ ସଂଚରଣ କରି ସମସ୍ତଙ୍କିରେ ସକଳ ଜାତିକୁ ଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତେ, ବୋଧହୁଏ ଏପରି ଲେଖିବାକୁ ତାହାଙ୍କର ଲେଖନୀକୁ ପରିଚାଳିତ କରିନଥାନ୍ତେ । ‘ପଲ୍ଲୀକବି’ ଠାରୁ ଅଧିକ ସୁପରିଚିତ ଥିଲା ‘ନିର୍ଦ୍ଦେଶିଣୀ’ । କବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ଏହାର କେତୋଟି କବିତା ପଢ଼ି ଦିନେ ଲେଖିଥିଲେ, ‘ଦେଶୀୟ ଭାବମାଧୁରୀ - ସୁସ୍ମିରଣ, ସୁ-ଦେଶୀୟ, ଶତ ବାଲ୍ୟ ସ୍ମୃତି ପବିତ୍ରିତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଅକୃତ୍ରିମ ଜାନପଦ ଭାବୋଲ୍ଲାସ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଏପରି ମଧୁମୟ ମନସ୍ତର୍ଶୀ ବିଚିତ୍ର କର୍ମ ସଂଗୀତ ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳୀୟ ସାହିତ୍ୟ କୁଞ୍ଜରେ ଇତିପୂର୍ବେ କୃଜିତ ହୋଇନଥିଲା । ସରଳ ଭାଷା, ଭାବ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଓ ମନୋରମ ।’

ସେତେବେଳର ଏହି ନବ କବି ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସାରସ୍ୱତ ଧାମରେ ପୁଣ୍ୟ ଗୌରବମୟ ଅମୃତ ଯଶୋମାଳ୍ୟ ଧାରଣ କରି ସୁ-କବିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାସନରେ ବସି ବିଶେଷ ରୂପେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ମୁଖ ଉଦ୍ଭବ କରିଥିଲେ ।

କବିଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଅନୁରାଗ ସହିତ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ବାସନା ଏବଂ ଜାତୀୟବାଦୀ ଚିନ୍ତା କବିତା ମାନଙ୍କରେ ସଂଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ‘ବସନ୍ତ କୋକିଳ’ କବିତା ମାଳାରେ ‘ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର’ ତାଙ୍କର ଉଗ୍ର ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ସହିତ ଜାତୀୟତାବାଦୀ ମନୋଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କାବ୍ୟ ରଚନା କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ସାହିତ୍ୟ ରସିକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଚର ହେଲା । ସବୁଠାରୁ ଆଗ୍ରହର କଥା ହେଲା କବିଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ପୁରୀ ସୁନ୍ଦର ଛାତ୍ର ପଦ୍ମଚରଣ

ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପଦ୍ମଚରଣ ‘କଟକ ଜଗତ ଦର୍ଶନ’ ନାମକ କବିତା (ଅଗଷ୍ଟ ୨୭, ୧୯୦୨) ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ’ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ସେ ଲେଖିଥିଲେ :

‘କବିଗଣ ତୋର କୋଳରେ ରହି କାବ୍ୟ ଲେଖନ୍ତି

ମହାଯାତ୍ରା, ଛାନ୍ଦମାନ ଓ ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର ରଚନ୍ତି ।

ରାୟ, ରାଓ, ବଳ କବିଏ ଉତ୍କଳର ରଚନ

ତୋ କୋଳେ ରହିଣ ଦିଅନ୍ତି ଆହା କାବ୍ୟ କାଂଚନ ।’

ଏପରି ଜନପ୍ରିୟତା ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କିଛି ସାହିତ୍ୟ ସେବକଙ୍କୁ ନିରାନ୍ତରିତ କରିଥିଲା । ତେଣୁ ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ ଅକ୍ଟୋବର ୧, ୧୯୦୨ରେ ‘ପ୍ରତିବାଦ’ ଶୀର୍ଷକ ଆଲୋଚନାରେ କୁହାଗଲା : “‘ରାୟ, ରାଓ, ବଳ କବିଏ ଉତ୍କଳର ରଚନ’, ଏକାଠି ପଢ଼ିଲା ବିଷମ ସମସ୍ୟା । XXX ଲେଖକ ମହାଶୟ ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଲେଖନୀ ଧାରଣ କରିଥିଲେ କି ? ଭାରତୀ ବିହରାରଣ୍ୟ ସୁରଗିର ବସନ୍ତାନକ ତରୁଣ ପରଭୂତ ରାୟ କବିଙ୍କର ଏବଂ ବାଲଦେବୀ ପଦପକ୍ଷରେ ପୂତ ଗାବାନୁପ୍ରାଣିତ ରାଓ କବିଙ୍କର ସୁବିଗଳ ସ୍ମୃତି ଲେଖକ ଲେଖନୀର ସାର୍ଥକତା ସଂପାଦନ କରୁଅଛି । ଆକ୍ଷେପର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଲେଖକ ଅଦୂରଦର୍ଶିତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମନୋଞ୍ଜ ଶୂଳସାରାଳ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଦ୍ରୋଣ କାକଟିଏ ବସାଇଦେଲେ । XXX ମହାଯାତ୍ରାର ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତି ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର ଧୂଆଁ । ଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ ଛୁକୁଛୁକିଆ ଫୋକ । ବଜ୍ରସାର ସମ୍ବୁଦ୍ଧରେ କର୍କରା । XXX ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର ରୂପ କବିତା ମହାଯାତ୍ରାର ଛାୟାସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ କିନା ?”

ଏହି ‘ପ୍ରତିବାଦ’ର ଆଲୋଚନା କରି ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ’ (୨୯ ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୦୨)ରେ ସାଲେପୁରରୁ ଶ୍ରୀ ନାମକଟା ସିପାହୀ ଲେଖିଥିଲେ : “ବଳ କବିକୁ ରାୟ କବି ଓ ରାଓ କବିଙ୍କ ସହିତ ଏକାସନରେ ଆସାନ ରଖି ତଥା ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ରକୁ ମହାଯାତ୍ରାର ପାର୍ଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ କରି ପଟ୍ଟନାୟକ ଯେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଏହା କହିପାରିବି ନାହିଁ । XXX ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର, ନିର୍ଦ୍ଦେଶିଣୀ, ବସନ୍ତ କୋକିଳ ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର କବିତାମୟା ପୁସ୍ତକ ରୁଡ଼ିକ ପାଠକର ବଳ କବିଙ୍କୁ ଘୃଣା ଚୁକ୍ତ ଦେଖିବା ନିରାଶୟତାର ପରିଚାୟକ ।” ଏପରି ପ୍ରତିବାଦର ପ୍ରତିବାଦ ମଧ୍ୟ ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ’ର ୧୦ ଡିସେମ୍ବର, ୧୯୦୨ରେ ପଦ୍ମଚରଣ ନିଜେ ଦେଇଥିଲେ :

“ମହାଯାତ୍ରାର ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତି ସମ୍ମୁଖରେ ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର ଧୂଆଁ । ଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ କୁକୁକିଆ ପୋକ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ଲେଖକ ତ ତୁଳନା କରୁନଥିଲା ଯେ ବକ୍ତ୍ରସାର ପାଖେ କର୍କରାରଖି ନିହିତ ହେବ । ମହାଯାତ୍ରା ସହ ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ରର ତୁଳନା କରାହୋଇଥିବାର ମହାପାତ୍ରେ କେଉଁ ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ବଳରେ ଜାଣିଲେ କହିବେ କି ?”

ଏ ଆଲୋଚନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀକ୍ଷାମାନ ହୁଏ ଯେ ନନ୍ଦକିଶୋର ନବୀନ ଯୁଗର ଏକ ପ୍ରବକ୍ତା ହିସାବରେ ସେତେବେଳେ ପରିଚିତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ନେଇ ପୁଣି ନବୀନ-ପ୍ରବାଣ ବିବାଦର ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋର ଅବଶ୍ୟ କବି ହିସାବରେ ନିଜକୁ ବିଜ୍ଞପିତ କରିବାକୁ ଚାହିଁନଥିଲେ କି ସେଇଥିପାଇଁ କବିତା ଲେଖୁନଥିଲେ । ସେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ ତାଙ୍କ କାଳର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ମାତ୍ର । ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ହିସାବରେ ସେ ଏକ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଦେଖୁଥିଲେ, ଆଉ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ତାହାର ପ୍ରତିବାଦ, ସଂସ୍କାର ଓ ପୁନର୍ଗଠନର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଦୀର୍ଘ କର୍ମମୟ ଜୀବନରେ ସେ ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ ତାହା ଓଡ଼ିଶା ସାମାଜିକ ଇତିହାସର ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ ହୋଇରହିବ । ନିଜେ ସାହିତ୍ୟରସିକ ହୋଇ ଅନ୍ୟକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ଗୁଣ ଥିଲା । ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନନ୍ଦ ଏବଂ ସମ୍ବଲପୁରର କବିଭୂଷଣ ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର ଦାଶଙ୍କୁ ବହୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଇଥିଲେ । ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର ଦାଶ ‘ମାସଚିତ୍ର’ ନାମକ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ୧୨ ମାସର ପ୍ରାକୃତିକ ଘଟଣା ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଅତି ମନୋହର ଭାବରେ ରାଗରଗିଣୀରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ୧୯୧୨ରେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିବା ସମୟରେ ଏହି କାବ୍ୟର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବି ଜୀବନ ମଉକିବାକୁ ଲାଗିଲା ୧୯୨୪ ବେଳକୁ । ଏହା ଥିଲା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ପରୀକ୍ଷାର କାଳ । ପୁରୀରେ ସ୍କୁଲ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଚାରିପାଖରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଲାଗି ରହିଲା । ସରକାରୀ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ୧୯୨୪ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୪ରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଜି.ଇ.ଫକ୍ସ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ବାଲେଶ୍ୱର ସ୍କୁଲକୁ ବଦଳି କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ : ଅନୁମତି ନନେଇ

ବହୁଦିନ ହୁଡ଼ି ଗ୍ରହଣ, ବିନା କ୍ଷମତାରେ ସର୍ବ ଲବ୍ଧପେକ୍ତରମାନଙ୍କୁ ବଦଳି ଏବଂ ତାଙ୍କ ଉପର ଅଫିସର ଦିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ବଦଳିକୁ ବିନାକାରଣରେ ଅଟକ ପ୍ରଭୃତି, ଏପରିକି ସମୟେ ସମୟେ ସ୍ୱଳ୍ପ ଲାଞ୍ଜ ଗ୍ରହଣ ପରି ଅଭିଯୋଗ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ମାତ୍ର ଏସବୁ ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସମ୍ଭବତଃ ଗଣ୍ଡାଦ୍ୱିତ ହୋଇ ଡି.ପି.ଆଇ. ତାଙ୍କୁ ବଦଳି କରିଦେଇଥିଲେ । ପୁରୀରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥାନର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହିସାବରେ ସେ ୧୯୨୪ ଜାନୁୟାରୀ ୯ ତାରିଖରେ ଆଦେଶ ପାଇଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ଲବ୍ଧପେକ୍ତର ପଦପାଇଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରି ଡି.ପି.ଆଇ. ତାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନକୁ ବଦଳି କରିଦେଲେ । ଏହା ପରେ ମଧ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ କୋପ ଦୃଷ୍ଟି ବଦଳି ନଥିଲା । ଗୋପ ମିଡ଼ିଲ୍ ଗର୍ଷ୍ମାକୁଲର ସ୍ଥାନର ୬ ଜଣ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ କାରଜପତ୍ର ଏବଂ ଫିସ୍ ୧୯୨୪ ଅକ୍ଟୋବର ୨୮ ତାରିଖ ସୁଦ୍ଧା ହେଡ଼ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁରୀ ପରୀକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାୟ ସାହେବ ନନ୍ଦକିଶୋର ନରେନ୍ଦ୍ର ୧୭, ୧୯୨୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଜଣାଇନଥିଲେ । ତେଣୁ ସେହି ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ମାନେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ନଭେମ୍ବର ୧୭, ୧୯୨୪ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷାର ଦିବସ ।

ଏହାର କାରଣ ବନ୍ଧୁ ଜଣାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇ ତାହାଙ୍କର ‘ଇନ୍‌କ୍ୱିମେଣ୍ଟ’ ଚାରିବର୍ଷ ପାଇଁ ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଏପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଅସ୍ତରାଗ ଦେଖାଦେଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସେ ବହୁମୁଦ୍ର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କଠିନ ରୋଗରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭବେଳକୁ ଯେଉଁ ପୂଜିତ ପୁଟିଥିଲା ତାହା ମଉଜିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ୧୯୨୮ ଜୁଲାଇ ୧ ତାରିଖ ଦିନ ୪ ଟା ବେଳେ କଟକରେ ସେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟର ସମୀକ୍ଷା, ତାଙ୍କ କାଳର ଚର୍ଚ୍ଚା ଆମ୍ଭ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ । ସେ ଥିଲେ ନବଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଶାର ଅଭିନବ ପ୍ରବକ୍ତା । □

ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର କବି ନନ୍ଦକିଶୋର

□ ବସନ୍ତ କୁମାର ପଣ୍ଡା

ପୁରାତନ ପଲ୍ଲୀର ସେ ଦୃଶ୍ୟ ମନୋହର

ଚିତ୍ରି ପାରିବକି ଭାଇ ନବ ଚିତ୍ରକର ।

-- ନନ୍ଦକିଶୋର : 'ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର'

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବକ (୧୮୭୫-୧୯୨୮) ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟତମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନବଜାଗରଣକାମୀ କବି । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରୁ ଆଂଚଳିକ ସଂସ୍କୃତିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଯେଉଁ ନବଜାଗରଣ ଯୁରୋପରେ ଦେଖାଦେଇଥିଲା ତାହାର ଅନୁରୂପ ମନୋଭଙ୍ଗୀ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପାଖରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କେଲଟିକ୍ ରିଭାଇଭାଲ୍ ପ୍ରମୁଖ କବି ବର୍ଣ୍ଣସ୍ୱ ଓ ଯେତ୍ସ୍ୱଙ୍କ ପରି ଉତ୍କଳୀୟ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତି ଓ ଲୋକସଂସ୍କୃତିକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ଏକ ନବଧାରାର କାବ୍ୟସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକରିଛନ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋର । ତାଙ୍କର ଇତିହାସ ସଚେତନ କବିତ୍ୱସ୍ଥି ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଥିଲା ଆଗ୍ରହୀ । ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଓ ଅନୁଭୂତିଠାରୁ ପ୍ରକୃତି ଅଧ୍ୟୟନକୁ ସେ ବେଶୀ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି : “ଅନୁକରଣ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟୟନ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାହୁଏ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ନିର୍ଜନ ଚିନ୍ତାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତିରୂପ ମହାଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନାରୁ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାହୁଏ ।” ('କର୍ମ':ନ.ଗ୍ର. ପୃ/୧୦୬୪) ।

ଜୀବନରେ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ବହୁଭାବରେ ପ୍ରକୃତିକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଛନ୍ତି । ନାଗରିକ ସଭ୍ୟତାର ମୋହରୁ ମୁକ୍ତ କବି ସମାଜ ଭିତରେ ପଲ୍ଲୀପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ କବିତାରେ ଆକିର୍ଛନ୍ତି ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ସରଳ କମଳାୟତା, ପ୍ରଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ଜୀବନବୋଧ । କବିଗୁରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ପଲ୍ଲୀକୁ ସହର ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରକୃତି ଓ ଜୀବନର ଅଧିକ ନିକଟତର ବିଚାର କରି ଲେଖିଛନ୍ତି : “ପଲ୍ଲୀ ଠିକ୍ ନାରୀ ସଦୃଶ, ତା'ରି ସଂରକ୍ଷଣରେ ସମସ୍ତ ଜାତିର ଜ୍ଞାନନ ପାଳନ ବୋକା ନିହିତ, ତାହା ସହର ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରକୃତିର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଜୀବନ ନିର୍ଝର ସହିତ ତାହାର ସଂପର୍କ ନିବିଡ଼ ।” ସେହି ପଲ୍ଲୀର ସଜୀବ ଦୃଶ୍ୟ, ପ୍ରଭାତ ପ୍ରବୋଷ, ପଶୁପକ୍ଷୀ, ବୃକ୍ଷଲତା

ଓ ବିଭିନ୍ନ ଗତରେ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ପରବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ରୂପ ଅର୍ଥାତ୍ ସୃଷ୍ଟି ଓ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ରୂପକାନ୍ତ କରିଛି ନାମକିଶୋର କବିତାରେ ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବି ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ରାଧାନାଥ କାବ୍ୟ-ରୀତିର ଅନୁସରଣ ଭିତରେ । ‘ସୀତା-ବନବାସ’, ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’ ଓ ‘କୃଷ୍ଣ କୁମାରୀ’ କାବ୍ୟରଚନା ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ସୃଷ୍ଟି । କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ଧାରାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ କାବ୍ୟ-ରୀତିକୁ ଆପଣାର କରିଛନ୍ତି ଓ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’, ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’, ‘ବସନ୍ତ କୋକିଳ’, ‘ତରଙ୍ଗିଣୀ’, ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’, ‘ନିର୍ମାଲ୍ୟ’, ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ’, ‘ନାନାବାୟା ଗୀତ’ ଓ ‘କାକ-ବାରତା’ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତି ଓ ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ଲୌକିକ ଚିତ୍ରଣ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଏହି କବିତା ରୁଡ଼ିକୁ ଅନନ୍ୟ ମୌଳିକତା ଓ ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ପଲ୍ଲୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକ-ଗୀତିର ରାଗ-ରାଗିଣୀ ଓ ରୂପକଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗରେ କବିତାରୁଡ଼ିକ ମାର୍ମିକ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇ ପାରିଛି । ଶିଶୁର ଦରୋଟି ଭାଷାରେ ଓ ପଲ୍ଲୀରମଣୀର ନିତିବିନିଆ କଥାରେ ସେ କବିତା ରଚିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକର ସ୍ମୃତିରେ ସାଇତା ହୋଇ ରହିଛି ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରାଥମିକ କାବ୍ୟରୁଡ଼ିକରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଚିତ୍ରଣ ଅପେକ୍ଷା ନୀତି-କଥନ ବେଶୀ । ତାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଚେତନା ପଲ୍ଲୀ ଆଧାରିତ । କିନ୍ତୁ ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’, ‘କୃଷ୍ଣ-କୁମାରୀ’ ଓ ‘ସୀତା ବନବାସ’ରେ କବିପ୍ରତିଭାର ଏହି ଦିଗଟି ବିକାଶ ଲାଭକରିପାରି ନାହିଁ । ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’ କାବ୍ୟର ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦର ବର୍ଷାଚିତ୍ର ବ୍ୟତୀତ ଏହି କାବ୍ୟରୁଡ଼ିକରେ ଏହିଭାବ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ତେଣୁ ଆଲୋଚକଙ୍କ ଭାଷାରେ : “ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଓ କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ଭଳି ରଚନାରେ କବିଙ୍କର କୌଣସି ନିଜସ୍ବ ପ୍ରତିନାହିଁ । ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ କାବ୍ୟରଚନାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର । ଉକ୍ତ ରଚନା ଦ୍ବୟରେ ତାର ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ଏଠାରେ ସେ ହୋଇଛନ୍ତି ରାଧାନାଥ ସୌରଚକ୍ରର ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଗ୍ରହ । ତାର ଅସ୍ତିତ୍ବ ଅଛି, ଆଲୋକ ନାହିଁ ।” (ଶ୍ରୀମତ : ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ)

‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ଓ ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ ପ୍ରକାଶକରି ନନ୍ଦକିଶୋର ପ୍ରକୃତରେ ପଲ୍ଲୀକବି ଭାବେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳୀୟ ପଲ୍ଲୀର ସୁକାନ୍ତ କୋମଳ ଆତ୍ମା ଏଇ ଦୁଇ କାବ୍ୟରେ ପ୍ରତି ପଡ଼ିଥିଲା । ଉକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଭାଷାରେ : “ଓଡ଼ିଶାର ଅକୃତ୍ରିମ ଜାନପଦ ଭାବୋତ୍ସାହ

ସମ୍ବଳିତ ଏଭଳି ମଧୁମୟ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ବିଚିତ୍ର କଳ ସଂଗୀତ ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ କୁଳରେ ଇତିପୂର୍ବେ କୁଜିତ ହୋଇନଥିଲା ।’

(‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ରେ ମନ୍ତବ୍ୟ : ନ.ଗ୍ର. ପୃ-୧୦୦)

‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’କୁ କବି ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ପ୍ରଥମଭାଗରେ ପଲ୍ଲୀର ବିଦ୍ୟାକନ୍ୟା, ହାଟ, ଶୁଶାନ, ଦେବାକନ୍ୟା ଆଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର ; ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ ରତ୍ନରେ ପଲ୍ଲୀର ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ପ୍ରକୃତି ଓ ଶେଷ ଭାଗରେ ପଲ୍ଲୀର ଜନସମାଜର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଉତ୍କଳୀୟ ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ରକୁ ଆଧାର କରି ଲେଖିଥିବା ରଚନା ପୁରସ୍କୃତ ହେବାପରେ କବି ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ସରଳଭାଷାରେ ବିସ୍ତାରିତ ପଦ୍ୟାକାରେ ରଚନା କରିଥିବା କଥା ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ର ଭୂମିକାରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସମୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବେ ନଗର ଓ ପଲ୍ଲୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ କବିତାରେ ଚିତ୍ରଣକରି କବି ନଗରରେ କିପରି ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ ଓ ବିଲୟ ଘଟେ କିନ୍ତୁ ପଲ୍ଲୀକୋଳରେ କିପରି ସଭ୍ୟତାର ଉନ୍ନେଷ ହୋଇ ଚିରପ୍ରବହମାନ ସ୍ରୋତ ବହିତାଳିଥାଏ ତାହାର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । କବିଙ୍କର ବାଲ୍ୟସ୍ମୃତିରେ ଚିର ପବିତ୍ରିତ ପଲ୍ଲୀକୁ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନଦେଇ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି :

‘ଛାଡ଼ିବନ୍ତୁ ନଗର ଚହଳ

ଯିବାତାଳ ଯେଉଁଠାରେ

ଗୋପାଳ ବାଳକ ମାନେ

ଆନନ୍ଦେ କାଟନ୍ତି ଦିନ ସୁଖେନ୍ଦୁ ବିମଳ

ଯାହାକର ଚିତ୍ତାକାଶ ସର୍ବଦା ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ।’

ମନକୁ ସର୍ବଦା ନିର୍ମଳ ରଖୁଥିବା ଗୋପାଳ କିଶୋରମାନେ କେବଳ ନୁହଁନ୍ତି, ସରଳା କୁମାରୀ ମାନେ ମଧ୍ୟ କିପରି ବାଲୁକା ମନ୍ଦିର କରି ଶଙ୍କରକୁ ପୂଜି ଆପଣାମନର ଅଭିଳାଷକୁ କହନାରେ ସାକାର କରନ୍ତି, କବିଙ୍କୁ ସେହିସ୍ମୃତି ଅଧାର କରିଛି :

‘ନଦୀତୀରେ ସରୋବର ତୀରେ

ସରଳା କୁମାରୀ ଚନ୍ଦ୍ର

ତୋଳିନୀଳ କୁବଳୟ

ପୂଜିତ ଦେବଶଙ୍କର ବାଲୁକାମୟରେ
ଜଙ୍ଗୁ କୁଟଳ ଧୀରେ କମ୍ପଇ ସମୀରେ ।’

ପଲ୍ଲୀର ସ୍ମୃତି କବିଙ୍କର ପ୍ରାଣର ଦୋସର, କୈଶୋରର କ୍ରୀଡ଼ା ସଙ୍ଗୀ, ଯୌବନର
ପ୍ରିୟା ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ବାରାଣସୀ ।

‘ତେଣୁ ବନ୍ଧୁ ବାଲ୍ୟ ପଲ୍ଲୀ ଚିତ୍ରପୁଣି
ଆକିରି ତୁଳିକା ଧରି ।

ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁ ମରଣେ ସ୍ଥାବରକ
ହେବ ଏ ତୁମ୍ଭ ମୋହରି ।’

ଏହି ପ୍ରିୟତମ ପଲ୍ଲୀର ବିଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟ କବିଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଅପୂର୍ବ ରୂପଲୀଭ କରିଛି ।
କେଉଁଠି ପଲ୍ଲୀ ପୁଷ୍ପରିଣୀରେ ହଂସ ଓ ବକ ପଂକ୍ତିର ଶୋଭା, ଅନ୍ୟକେଉଁଠି ଗ୍ରାମସୀମାରେ ବହି
ଚାଲିଥିବା ନଦୀ, ପୁଣି କେଉଁଠି ବର୍ଷାଋତୁ ଗୋଧୂଳିରେ ପଲ୍ଲୀର କୁଂକୁମାୟିତ ଚିତ୍ରପଟ୍ଟର ବର୍ଣ୍ଣନା
ମନୋମୁଗ୍ଧକର ।

‘ସରସୀର ବିପରୀତ ତୀରେ
ପ୍ରତିଛାୟା ପକାଇଣ ନୀରେ ।

ବସି ହଂସ ବକରାଜି ପତି ପତି ଥାନ୍ତି ସାଜି
କୃତ୍ତେ ହିଲ୍ଲୋନିତ-ଜଳ-ମୃଦୁଳ ନାହରୀ
ଦେଖୁ ଚମକି ଉଠନ୍ତି ବକେ ଡରି ଡରି ।

x x x x x

ଗ୍ରାମସୀମା ଦେଇ ବହେ ନିର୍ଜନ ସରିତ,
ନଦୀ ବକ୍ଷେ ଭାସିଯାଏ ବିଦେଶୀ ବୋଇତ ।

x x x x x

ପଲ୍ଲୀ ଲଳାଟରେ ଗୋଧୂଳି ତାରକା
ପାଉଥାଏ କେଡ଼େ ଶୋଭା

କଞ୍ଚନା ପଟରେ ସେ ଅତୀତ ଚିତ୍ର

ଚିର ପ୍ରାଣ-ମନଲୋଭା ।’

ପଲ୍ଲୀର ରତ୍ନଚିତ୍ର କବିକର ଶୈଶବ ସ୍ମୃତି ବିଚ୍ଛଦିତ । କଞ୍ଚନାର କଞ୍ଚନେନ୍ଦ୍ରରେ ଚିତ୍ରକୁ ରୋମଞ୍ଚନକରି କବି ରତ୍ନ ଆବର୍ଣ୍ଣନ ଭିତରେ ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରକୃତି ଦେଖିଛନ୍ତି । ବର୍ଷାର ରୂପଦେବାପାଇଁ ରଚନା କରିଛନ୍ତି :

‘ନୀଳ ନରେ ଦେଖୁ ନବ ନୀରବ

ଉଡ଼େ ବହିଁ ଛାଡ଼େ ଷଡ଼ଜ ଶବ ।

ଉଡ଼-ପୁଛ-କଳାପ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱନ

ଶୁଣିଣ ମୟୂରୀ ହୁଏ ଉଛଳ ।

ଗହନ ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଶୋଭା

ସଂସାର ବିରାଗି ନୟନ ଲୋଭା ।’

ପଲ୍ଲୀର ଧୂଳିଧୂସରିତ ପଥ, ଶ୍ୟାମଳ କ୍ଷେତ, ସୁନ୍ଦର ସକାଳ ଓ ସଂଧ୍ୟା : ସବୁ ଦୃଶ୍ୟକୁ କବି ଅତି ଅତରଙ୍ଗ ଭାବେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ସର୍ବତ୍ର କର୍ମମୁଖର କୃଷକ, କ୍ରୀଡ଼ାରତ ଶିଶୁ, ନାଉରିଆ, ଶଗଡ଼ିଆଳ କଳରବରେ ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠିଛି ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ର କବିତାରାଜି । ଅତି ସାଧାରଣ ଭାବ ଓ ରୂପ କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହୋଇଉଠିଛି ଚିରସୁନ୍ଦର ଓ କବିତାରେ ନାବଣ୍ୟମୟ ଶବ୍ଦଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଫୁଟିଉଠିଛି । ନଗର ଓ ଯନ୍ତ୍ର ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରେତାୟିତ ଆକ୍ରମଣ କିପରି ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରକୃତି ଓ ସହଜ ଜୀବନଯାତ୍ରାକୁ ବିକଳାଙ୍ଗ କରିପକାଇଛି ତାହା କବିଙ୍କୁ ବ୍ୟଥିତ କରିଛି । ଅନେକତ୍ର ଇଂରାଜୀ କବି ଗୋଲ୍ଡ୍‌ସ୍ମିଥଙ୍କ ‘ଡେଜର୍ ଟେଲ୍ ଭିଲେଇ’ର ଅନୁଭୂତି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଚେତନାକୁ ମଧ୍ୟ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଓ ବିସ୍ମୟ କରିପକାଇଛି । ବାସି ଜହ୍ନପୁଲ ପରି ବା ଅସ୍ଥମିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରାକୃତିକ ରୂପ କିପରି ମଉଜି ପଡ଼ୁଛି, ତାହା କବି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଯେପରିଥିଲେ ଚିର ଶ୍ରାବଣର କବି, ବର୍ଷା ମଙ୍ଗଳର କବି ... ନନ୍ଦକିଶୋର ସେହିପରି ବର୍ଷାର କବି । ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ର ଅତରୁଣ ‘ନବବର୍ଷା ଭାବନା’, ‘ଅଦିନ ମେଘ’, ‘ବର୍ଷାମଙ୍ଗଳ’ ଆଦି କବିତାରେ କବି ପ୍ରକୃତିର ଧାରାପାତକୁ ଶତସହସ୍ର ଛନ୍ଦରେ ଛନ୍ଦାୟିତ କରି

ଏକଜି ଅନୁପମ ସ୍ୱର ମାଧୁରୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଯାହା ପାଠକଲୋ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ମଧ୍ୟ ଅଦିନ ଆସନ ବର୍ଷାର ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟି କରେ । କଳ୍ପନାର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଶୈଶବର ସ୍ମୃତିକୁ ଉଦ୍ଘୋଚନ କରି କବି ଶିଶୁର ଦରୋଟି ଭାଷାରେ ଯେଉଁ ପଦଟିକୁ ବାରମ୍ବାର ବୋହରାଇଛନ୍ତି, ତାହାଭିତରେ ତାଙ୍କର ସରଳ ଶିଶୁପ୍ରାଣର ଅକୂହା ଅପାସୋରା କାହାଣୀ ଅନୁରଣିତ ହୋଇଛି । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚନାକରି ସମାଲୋଚକ ଲେଖିଛନ୍ତି : “ ମେଘାନ୍ତନ ଅସ୍ତ୍ରୋନ୍ମୁଖୀ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଚିତ୍ର ଆମେ ଯେ ନ ଦେଖୁଛୁ ତାହାନ୍ତୁହେଁ, କାବ୍ୟରେ ତାହା ପଢ଼ିଅଛୁ ମଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ପଲ୍ଲୀବଧୂର ଅଣ୍ଟାରେ ଗରା, ନାଥ ହାତ କେନ୍ଦରାର କୁଉଁ କୁଉଁ ଶବ୍ଦ, ନୂଆ ବୋହୂଟିର ମିଟି ମିଟି ଆଖି ଓ ତାର ଜାଳେଣି ସଜା, ବାଡ଼ି ଉହାଡ଼ରେ କୁଆମଇତା ତୋଳା, କୁମାରୁଆର ହୁଉଁ ହୁଉଁ ଶବ୍ଦ, ଝିପ୍ ଝିପ୍ ବର୍ଷାର ଦୁର୍ ଦୁର୍ ଗତି : ଏସବୁ ଜୀବନର ନିତ୍ୟ ପରିଚିତ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଶବ୍ଦ ହେଲେହେଁ ଆମେ ଏସବୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁନଥୁ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର କି ମୁଗ୍ଧକର ଭାବରେ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇଛି ? ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ଏକ ସଂହତ ସୂକ୍ଷମା ଭିତରେ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ଝରଝର ନାଦ କଳ-କଲ୍ଲୋକ ପରି କବି ପ୍ରାଣରୁ କିପରି ସ୍ୱତଃ ପରିସ୍ଫୁରିତ ହୋଇଛି , ତାହା ପ୍ରଧାନତଃ ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବାର କଥା । ”

(ନବବର ସାମନ୍ତରାୟ : ‘ସମାକ୍ଷା ଓ ସଂଗ୍ରହ’ ପୃ. ୨୧୭)

‘ନବବର୍ଷା ଭାବନା’ କବିତାଟି ଗାତି କବିତା ହେଲେମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଏକ ମହାକାବ୍ୟିକ ଆବେଦନ ଓ ମହନୀୟତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ନିଜର ଅନୁଭୂତି ରସରେ ରଞ୍ଜିତ କେବଳ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବ ନୁହେଁ, ବିସ୍ମୃତ ସ୍ଥାନ ଓ କାଳରେ ବିଧୂତ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟରାଜି ଏଥିରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି । କବିକ ଅନ୍ତରର ନିଗୂଢ଼ କାରୁଣ୍ୟ, ବର୍ଷାରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର ବର୍ଷାଶୋଭା, ନବକିଶକନ୍ୟାର ସଜାବତାକୁ ଭେଦକରି ବିରହୀର ହୃଦୟ ଓ ବନ୍ୟାର୍ତ୍ତର ଉଦ୍‌ବେଗକୁ ଉପଲବ୍ଧ୍ୟ କରିଛି ଓ କବିତାରେ ତାହାକୁ ରୂପ ଦେଇଛି ।

ଏଥିରେ ସନ୍ନିହିତ ‘ଉପବନଭାବନା’, ‘ନିଶୀଥଶୋଭା’, ‘ନିର୍ଦ୍ଦିଶୀ’ ଓ ‘ଢାଆଣିଆଖରା’ ପ୍ରଭୃତି କବିତାରେ ପ୍ରକୃତିର ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଭାତ । ଏସବୁ ଯେତିକି ଚିତ୍ରାତ୍ମକ ବା ପଟୋ-ଗ୍ରାଫିକ୍ ସେତିକି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ।

‘ତାଆଣିଆ ଖରା ପଡ଼ିଛି ବେଳ ଯାଉଛି ବୁଡ଼ି

ଅସ୍ଥାବଳ-ଶିଖେ ତପନ ଯାଉଛନ୍ତି ବାହୁଡ଼ି ।

ଚିତିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣର ବୋଇତ ପ୍ରାୟେ ଶୋଭା ପ୍ରକାଶି

ବାରୁଣୀ ଗଗନ ବଉଦ କେତେ ଯାଉଛି ଭାସି ।’

ମାର୍କିନ୍ କବି ଏଭାର ଏକେନ୍‌ପୋ’ଙ୍କ ରାଭେନ୍ ପରି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ‘କାକବାରତା’ ଏକ ଐତିହାସିକ ସୃଷ୍ଟି । ଏଥିରେ ତାମରା କାଉ ମୁଁହରେ କବି ଜୀବନର ଏକ ସହଜ ଅଥଚ ଧ୍ରୁବସତ୍ୟ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ଅନୁମାନରେ ଖଣ୍ଡିତ ନହୋଇ ଏ ସତ୍ୟ ଅନୁଭବରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି । ନିସର୍ଗର ଚିତ୍ର ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ‘କାକବାରତା’ର ପ୍ରକୃତିର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ରଚିତ ଏକ ଅନୁପମ ସୃଷ୍ଟି ।

‘ଜନ୍ମଭୂମି’, ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’, ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ’ ଓ ‘ସଂଧ୍ୟା ସଂଗୀତ’ରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ରୂପଶୋଭା ପ୍ରାଣତା ଅନେକଦ୍ରୁ ପ୍ରକାଶିତ । ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ରେ ଜତୀୟତାର ଆବରଣ ତଳେ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଲୁଚିଯାଇଛି । ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’ ସଂକଳନରେ ‘ପ୍ରଭାତ’, ‘ସଂଧ୍ୟା’, ‘ମଧ୍ୟାହ୍ନ’, ‘ନିଶୀଥ’, ‘ଅକାଶ’ ଓ ‘ପୁଷ୍ପ’ ଆଦି କବିତାରେ ପ୍ରକୃତିର ଚିତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଚର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଅତି ସାଧାରଣ ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ବିରହିତ । ‘ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ’ରେ ଶୈଶବର ସ୍ମୃତି ଓ ‘ସଂଧ୍ୟା ସଂଗୀତ’ରେ ପ୍ରବାଣ ଭାବନାର ବିକାଶ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବିବସର ଦୁଇ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଭାତ ଓ ସଂଧ୍ୟା : ଜୀବନର ଦୁଇକୁଳ ଶୈଶବ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ପ୍ରତୀକ । ପ୍ରକୃତିର ରୂପକାର ପଲ୍ଲୀକବି ବେଳେବେଳେ ଜୀବନର ଦାର୍ଶନିକରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

‘ନାନାବାୟାଗୀତ’ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଅନ୍ୟଏକ ଅନନ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିପ୍ରାଣତାର ସ୍ବାକ୍ଷର ବହନ କରିଛି । ପରଂପରାନୁଗାମୀ କବି ଶିଶୁଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ଏଇ ଯେଉଁ ଗୀତ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଓ ଅଭିନବ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଭାଷାରେ : “ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରାଣର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ସ୍ତୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ନାନାବାୟାଗୀତ । ଖାଲି ପୁରପଲ୍ଲୀ କାହିଁକି ଓଡ଼ିଶାର ବନପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟ ଏ ଗୀତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏ

ସଂଗୀତମାନ ପ୍ରାଣର ଆଦି ଉପାଦାନ । ଏହା ସର୍ବତ୍ର ଅଛି । ମାତ୍ର ଖୋଜିଲେ ସହଜରେ ମିଳେନାହିଁ । ଏହା ସ୍ଵଭାବ ସୁନ୍ଦର । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ବର୍ଣ୍ଣବିଭବ ତଥା ଦୂରବ୍ୟାପୀ ଅନାସକ୍ତ ଧୂମ୍ର ନୀଳିମା ଭଳି କାବ୍ୟକଳାର ସ୍ଵାଭାବିକ ଉପାଦାନ ସଙ୍ଗେ ଏହାକୁ କଥାଟିରୁ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ ।”

(ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ-ମୁଖବନ୍ଧ)

ଏହିପରି ଭାବେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତାର ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ ଉତ୍କଳୀୟ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ରୂପଶୋଭା ବହୁ ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସ ଯେନି ପ୍ରତିଭାତ । ବହୁ ରୂପକ ଓ ଉପମାର ବିନିଯୋଗରେ ତାହା ବ୍ୟଞ୍ଜନାମୟ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ନହୋଇ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ । ତାଙ୍କ କବିତାର ଆତ୍ମା ଅମର । ତାହାର ଶବ୍ଦରେ ସଂଗୀତର ଅବିନଶ୍ଵର ଧ୍ଵନି ଶୁଣାଯାଏ । ସଂଧ୍ୟା ଦୀପାଳୋକରେ ଆଭାସିତ କନ୍ୟାଶ୍ରୀ ପଲ୍ଲୀବଧୂର ମୁଖଶ୍ରୀ ପରି ତାହାର ସହଜ ଶବ୍ଦସବୁ ଅପରୂପ ଓ ଅମଳିନ । ପାଠକର ପିପାସା ନୟନରେ ଏହା ଆଶାର ଆଲୋକ ଖେଳାଇଦିଏ । ତାଙ୍କ କବିତା ତେଣୁ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ଭାଷାରେ : ‘ମାନବୀୟ ରସରେ ଗଭୀର, ଶିଳ୍ପ ବିନ୍ୟାସରେ ଅନୁପମ, ଜୀବନ୍ତ ଓ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ।’ (‘ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟଧାରା’ : ନବଜାଗରଣ ଯୁଗ : ଡଃ ନରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମିଶ୍ର) । □

‘ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ’ରେ ଜୀବନାଲେଖ୍ୟ

□ ବିଜୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି

କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତି କବିତାର ଜଣେ ସଫଳ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଭାବେ ସ୍ୱୀକୃତ । ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରାଣତାର ଅପୂର୍ବ ଆଲେଖ୍ୟ ବହନ କରି ତାଙ୍କ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ମଧୁର ଏବଂ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ । ୧୯୦୦ ମସିହାରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିବା ତାଙ୍କର ‘ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ’ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ପଲ୍ଲୀଚେତନାର ଏକ ସାଞ୍ଚିକ ରୂପଟିହୁ । କବି ଜୀବନର କୈଶୋରୀୟ ସ୍ମୃତି ଭିତରେ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ଜୀବନ୍ତ କାବ୍ୟକଳା ଏହାର ଛଦ୍ମେ ଛଦ୍ମେ ପ୍ରକଟିତ ହେବା ସହିତ ଜୀବନ-ବୋଧର ନିବିଡ଼ ସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି ।

ପଲ୍ଲୀରେ କବିଙ୍କ ଜନ୍ମ । ପିଲାବେଳୁ ଧୂଳିମାଟିର ଜୀବନକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବାର ଭାବ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲା । ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଭଲମନ୍ଦ, ପାପପୁଣ୍ୟର ଫେଣା ଫେଣି ରୂପ କବିଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଛାପ ପକେଇ ଥିଲା, କୈଶୋରରେ ତାର ମାର୍ମିକ ଅନୁଶୀଳନ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି । କବି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଜଡ଼ିତ ମାତାଙ୍କୁ ହରେଇଥିଲେ । ମା’ କୋଳ ବିନା ଜୀବନର ଦୁର୍ବିସହ ଭାବ କବିଙ୍କୁ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଖୁବ୍ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇଛି । ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଭିତରେ ସେ ଅନେକ କିଛି ଶୂନ୍ୟତା ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । “ ଅତି ଶୈଶବରେ ଜନନୀ ମୋହର ଉଲ୍ଲେ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ମତେ ” --କରୁଣା ପ୍ରକାଶ ଭିତରେ କବି ବର୍ଷଣ ମୁଖର ଗମ୍ଭୀର ରାତ୍ରିରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ସୁମଧୁର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଜନନୀ କୋଳରେ କଟାଇଥିଲେ ତାର ସ୍ମୃତି କୈଶୋରରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇଛି :

‘ବରଷା କାଳରେ ଜନନୀ କୋଳରେ

ଶୋଇଥିଲି ସୁଖେ ଯେବେ

ଗମ୍ଭୀର ନିଶୀଥେ ଗୀତ ଶୁଭୁଥିଲା

ମନେପଡ଼େ ତାହା ଏବେ ।’ (ନବ ବର୍ଷା ଭାବନା)

କବିଙ୍କର ସେ ସୁଖକୁ ନିଷ୍ଠୁର କାଳ ଛଡ଼େଇନେଇଛି । କବି ତାକୁ ଝୁରି ହୋଇଛନ୍ତି ।
ରୁଣି ହୋଇ ଶୁଣି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ମା'ର ସ୍ନେହ ମମତା ଚିର ଅଭୁଲା ।
ଅପାଶୋରା । କାରଣ ମାତୃ ସ୍ନେହରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସ୍ୱାର୍ଥ କିମ୍ବା ଆବିଜ୍ଞତାର ସ୍ପର୍ଶ ନଥାଏ ।
ଏହା ନିର୍ମଳ, ବିମଳ, ଅମୃତସମ । ଅସରତି ସେ ସ୍ନେହଧାରା । ସତ୍ତାମ ପାଇଁ ତାହା ଅକ୍ଷୟ
ଭଣ୍ଡାର । ସଂସାରରେ ଅନ୍ୟସମସ୍ତ ସ୍ନେହ, ମମତା ଓ ପ୍ରୀତିର ସ୍ୱରୂପ କଳି ହୁଏ । ମାତ୍ର ଅତଳ
ସାରର ପରି ମାତୃସ୍ନେହ ସୀମାହୀନ । ଅକଳନ । ଅନ୍ୟକୌଣସି ସ୍ନେହ ମମତା ମାତୃସ୍ନେହ
ସହିତ ତୁଳନୀୟ ହୋଇପାରେନା । ସେ ଅତୁଳନୀୟ । ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ । କେବଳ ଏକ ଦିବ୍ୟ
ଅନୁଭବ । ମାତୃହରା କବି-ହୃଦୟ କୈଶୋରରେ ସେଇଥିପାଇଁ ବିକସି ଉଠିଛି ତାଙ୍କର
'ମାତୃମଙ୍ଗଳ' କବିତାର ପଢ଼ିତ୍ତିରେ :

‘ଅନନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ଅମୃତ ଭଣ୍ଡାର

ପାନେ ନ ମେଣ୍ଟଇ କ୍ଷୁଧା ।’

x   x   x   x   x

‘ନିର୍ମଳ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ମାତୃ ସ୍ନେହ ସରି

ଆଉ କେହି ନୁହେଁ ପରା ।’

x   x   x   x   x

‘ପ୍ରାବୃତ୍ତେ ନିଦାଘେ ସମାନ ସେ ସିନ୍ଧୁ

ନ ହୁଏ ତାର କଳନା ।’

ଶିଶୁ ନିଷ୍ଠାପ । ସାଂସାରିକ ମାୟା, ମୋହ, ଆବର୍ଜନା ତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରେନି ।
ଧୂଳିମାଟିର ଜୀବନ ତା’ର ପ୍ରକୃତିର ନୈସର୍ଗିକ ରୂପ ଶୋଭାରେ ହଜିଯାଏ । ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନରେ
ନବ ବର୍ଷା ଯେଉଁ ଅପାଶୋରା ଛବି ସୃଷ୍ଟି କରେ ତାରି ଭିତରେ ପ୍ରକୃତିର ଶିଶୁ ସେମାନଙ୍କର
ଚପଳ ଭାବକୁ ମନ୍ତ୍ର ମଧୁର କରି ସଜାଡ଼ି । କେତେବେଳେ ମାଆ କୋଳରେ, କେତେବେଳେ
ଆଗମା’ କୋଳରେ ଶୋଇ ଶୋଇ କିମ୍ବା ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଖେଳୁଥିବା ସମୟରେ ବର୍ଷାକୁ ଦେଖି
‘ମେଘ ବରଷିଲା ଚପର ଚପର କେଶୁର ମାଲିନୀ ରଜା’ ଗୀତ ଭିତରେ ନିଜକୁ ହଜେଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଭାତରୁ ଉଠି ପିଲାମାନେ ଛତୁ ତୋଳିବାର ଦୃଶ୍ୟ, କାଁଇତ ନିତାର ସାହାଡ଼ା ବୃକ୍ଷ ତଳେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଭୀମ, କୀଚକ ପ୍ରଭୃତି ଚିତ୍ରର ଅଭିନୟ ଅତୀତର ରୋମାଞ୍ଚନ ହେଲେ ବି ସରଳ ନିଷ୍ପାପ ଜୀବନଚିତ୍ର କବି ପ୍ରାଣରେ ସାଇତା ସୁତି ହୋଇ ରହିଛି । ପରିଣତ ଜୀବନରେ ସାଂସାରିକ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ଶୈଶବର ସେଇସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ ସୁତିରାଜି ସାରା ଜୀବନଯାକ୍ ଅପାଶୋରା ହୋଇ ରହେ । ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ । ଅମୃତର ଜୀବନ ।

କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିକୁ ଯେମିତି ନିରୀକ୍ଷଣ କରିଛନ୍ତି ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ଆତ୍ମାକୁ ସେଇଭଳି ଖୁବ୍ ନିକଟରୁ ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି । ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ର ଅନେକ କବିତାରେ ଏହାର ଚିତ୍ର ଖୁବ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ବର୍ଷା ଋତୁରେ କେଜାର ହାରୁଡ଼ା ଖେଳ, ଶବରୁଣୀ ମାନଙ୍କର ଜାମୁଡାଳି ନାଚ, ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷା, ଜହ୍ନିପୁଲ ଗାତ ପ୍ରଭୃତି କେବଳ ଯେ ପଲ୍ଲୀ ପରିବେଶକୁ ଆନନ୍ଦ ମୁଖର କରେ ତାହୁଁହେଁ, ଅଭାବ ଅନଟନ ଦୁଃଖ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ରହିଥିବା ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନକୁ ବିମଳ ଆହ୍ଲାଦର ସ୍ପର୍ଶ ଦେଇଥାଏ । ପଲ୍ଲୀ ଜନନୀର ଜୀବନ ଚିତ୍ରରେ ଆଭାସିତ ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ ଖୁବ୍ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ହୋଇ ପାରିଛି । ଟିକି ନୂଆ ବୋହୂଟି ଜଳ କଳସୀ ଧରି ଆସୁଆସୁ ଟିକି ପାଦରେ ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ନପାରି ପଡ଼ି ଯିବାର ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଟିକି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ହସର ଖୋରାକ ଯୋଗାଇଛି । ନୂଆବୋହୂଟିର ବିକଳ ଏବଂ କରୁଣ ରୂପକୁ ତଉଲି ଦେଖିବାର ବୟସ ସେମାନଙ୍କର ହୋଇନି । ତେଣୁ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସର ମଧୁର ଝରଣା ଝରି ଯାଇଛି ସେମାନଙ୍କର ଓଠରେ । କର ତାଳିରେ । ବର୍ଷା ଋତୁରେ ପଲ୍ଲୀ ବଧୂର କଷଣ ଅନେକ । ଶୁଖିଲା ଜାଳେଣୀ ସଂଗ୍ରହ ନକଲେ ରୋଷାଇବାସ ପାଇଁ ତାକୁ ଭାରି ହିନସ୍ତା ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦଙ୍କ ରଞ୍ଜଣା ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ବୋହୂଟିଏ ଘରକୁ ଆସିଲା ପରେ ତା’ ଉପରେ ସବୁ ବୋଝ ଜାତି ଦିଆଯାଏ । ପାଣି ଅଣାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜାଳେଣୀ ସଂଗ୍ରହ, ଶାଗ ମୁଗ ସଂଗ୍ରହ, ରୋଷାଇବାସ ସବୁ କିଛି କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ନୂଆବୋହୂଟିର ।

‘ମିତି ମିତି ଆଖି ନୂଆ ବୋହୂଟିଏ

ସଜାଡୁ ଥିଲା ଜାଳେଣି

ବାଡ଼ ଉହାଡ଼ରୁ କୁଆ ମଇତାଟି

ତୋକୁ ଥିଲା ତା ସଂଗିନୀ ।’ (ନବ ବର୍ଷା ଭାବନା)

ଏଇ ପଡ଼ିତି ଭିତରେ କବି ପଲ୍ଲୀର ଦୁଇ ନବବଧୂଙ୍କର ସମାନ ଜୀବନଧାରାର ଚିତ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି । ଏ କବିତାରେ ଶାଶୁ ତାର ସାନ ପିଲାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ରାଗବତ ଚୁଙ୍ଗାକୁ ଯାଏ ରାମାୟଣ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ସଂଧ୍ୟା ବେଳେ । ସେଠୁ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ବୋହୂ ରୋଷେଇ କାମରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ । ନଣନ୍ଦ ବା ଦିଅରଟି ବୋହୂ ପାଖକୁ ଯାଇ ‘ମେଘ ବରଷିଲା ତପଲ ତପଲ’ ବର୍ଷା ଗୀତଟି ଆନନ୍ଦରେ ଗାଏ । ପଲ୍ଲୀ ବଧୂମାନେ ଖୁବ୍ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ବର୍ଷାରତ୍ନରେ ଡିକିବୁଡ଼ି ଘର ପାଇଟି କରିବା ପରେ ନିଜର ନିତ୍ୟକର୍ମ କରିଥାନ୍ତି । ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ଜୀବନ ଚଳଣୀର ଦୁଃଖଦ ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ ତାଙ୍କର ବାହାରି ଆସେ ପୁଷ୍ପରିଣୀ କୂଳରେ ପିତୃଗୃହ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା ସମୟରେ । ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ସୁଖ ଶାନ୍ତିର ଦିନକୁ ସ୍ମରଣ କରିବାରେ :

‘ସରସୀ ତଟରୁ ଅନାଇ ସୁନ୍ଦରୀ

ପିତୃଗୃହ ଅଭିମୁଖେ

ବାଲ୍ୟ ନିବନ୍ଧର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଚିନ୍ତି

ନିଶ୍ବାସ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଦୁଃଖେ ।’ (ବର୍ଷା ମଙ୍ଗଳ)

ପଲ୍ଲୀବଧୂର ଜୀବନକ୍ଷଣ ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦଙ୍କ ଗଞ୍ଜଣାରେ ଯେତିକି ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ନହୁଏ : ପ୍ରବାସୀ ପତିର ଅବର୍ତ୍ତମାନରେ ତାର ବେଦନାବିଧୂର ପ୍ରାଣ ସେତିକି ହାହାକାର କରେ । ପତି ବିନା ଶୁଶୁରାକନ୍ଦ ତାପାଇଁ ଶୂନ୍ୟ ମନେ ହୁଏ । ‘ବର୍ଷା ମଙ୍ଗଳ’ରେ ବିଧବା ବଧୂର ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ, ଅଶୁଳ ଜୀବନ କାହାଣୀର ବାସ୍ତବ ରୂପଟିତ୍ର ପରି ‘କାଜବାରତା’ରେ ବିରହିଣୀ ନବବଧୂର ଜୀବନ ବୈକଲ୍ୟର ଚିତ୍ର ଖୁବ୍ ଜୀବନ୍ତ ଏବଂ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇପାରିଛି ।

ପଲ୍ଲୀବାସୀର ଜୀବନ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ କିମ୍ବା ଉପଭୋଗ ସର୍ବସ୍ୱ ଜୀବନ ନୁହେଁ । ଦୁଃଖ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ନିଷ୍ପେଷଣ ତାର ଚିର ସହଚର । ତଥାପି ସେ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଧାନ୍ତି । ପକାୟନ ପଢ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ । ମାଟି ସାଙ୍ଗରେ ମାଟି ହୋଇ, ପ୍ରକୃତିର ସବୁ କିଛି ଦାଉ ଧକା ସହି ସେ ତାର ଜୀବନ ଧରି ରଖେ । ପରିବାର ଚକାଏ । ଜୀବନର ରାହା ବାଢ଼େ । ଖରା ଶୀତକୁ ସେ

ଯେମିତି ଖାତିର କରେନି, ବର୍ଷାରତ୍ନର ପ୍ରବନ୍ଧତାକୁ ମଧ୍ୟ ସେମିତି ଭୟ କରେନି । ନିତିଦିନିଆ ଦୁଃଖୀର ଜୀବନ ତା'ର ରଥଚକ୍ର ଭଳି ଗଢ଼ି ଗଢ଼ି ଯାଏ । କବିକ ଭାଷାରେ :

‘ପ୍ରଭାତୁ ଉଠିଣ ଯାତି ଯେଝା ଦୁଃଖେ

ଦୁଃଖୀ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ।’ (ନବବର୍ଷା ଭାବନା)

କିନ୍ତୁ : ‘ପ୍ରଭାତୁ ଉଠିଣ ଯେ ଯାହା ଦୁଃଖରେ

ଖରେ କରନ୍ତି ରମନ

ତାଳ-ଆତପତ୍ର ମଞ୍ଚକେ ଧରିଣ

ଦୁଃଖୀ ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ ।’ (ବର୍ଷା ମଙ୍ଗଳ)

ଏ ବର୍ଷା ଆତି ଚମତ୍କାର । ପଲ୍ଲୀ କୃଷକ ତିର ଦୁଃଖୀ । ତା'ର ଦୁଃଖକୁ ବର୍ଷା ପ୍ରକୃତି ଆହୁରି ଦୁଃଖମୟ କରେ । ବନ୍ୟା, ବାତ୍ୟା ଏବଂ ଧୋଇ ପ୍ରଭୃତି ବିପ୍ଳବ ତାର ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗା ପରିଶ୍ରମକୁ ପଣ୍ଡ କରିଦିଏ । ପ୍ରକୃତିର ଏଇ ପ୍ରତିକୂଳ ଆଚରଣ କୃଷକର ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ଦୋହଲାଇ ଦିଏ । ତଥାପି ସେ ସବୁକିଛିକୁ ସହ୍ୟକରି ତାର ଜୀବନସଂଗ୍ରାମରେ ବ୍ରତୀ ହୁଏ । ଆଗେଇ ଯିବାର ସାହାସ ସଂଚୟ କରେ ।

କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାରେ କେବଳ ଯେ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି ତା' ନୁହେଁ--ଜୀବନର ଚିରନ୍ତନ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ସତ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘୋଷଣ କରି ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’କୁ ଆହୁରି ଜୀବନ-ସଂପର୍କିତ କରି ଗଢ଼ି ଡୋଳିଛନ୍ତି । ମଣିଷ ଜୀବନ ନଶ୍ୱର, କ୍ଷଣିକ, କ୍ଷୟଶୀଳ । ଏକଥା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ଏ ସଂସାରରେ ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛି । କୁର୍ଦ୍ଦୀରେ ଲିପ୍ତ ରହୁଛି । ଅହଂସର୍ବସ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିବାଦକୁ ଜୀବନର ପରମ ଏବଂ ଚରମ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଛି । ଷଡ଼ରିପୁର ବଣବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖକୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦ ବୋଲି ମନେ କରୁଛି । ଚଉଦ ଭୁବନକୁ ନିଜ ଶକ୍ତି ଭିତରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବାର ଗର୍ବ କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ଧନ, ଜମି, ଯୌବନ, ଗର୍ବ, ଅଭିମାନ ପ୍ରଭୃତି ଯେ ଜୀବନର ପରମ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ସେ କଥାକୁ ଚେତେଇ ଦେଇଛନ୍ତି କବି ତାଙ୍କର ‘ରିପୁ ବିପୁର’, ‘ନିୟତି ପାତଳ’, ‘ଜରାମରଣ’, ‘ତାଆଣିଆ ଖରା’, ‘ପ୍ରଭାତ ଅବକାଶ’ ପ୍ରଭୃତି କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ।

‘ଧନ ଯୌବନ ଜ୍ଞାନ ଗର୍ବରେ ଭରା

ଅଜ୍ଞାନ ନର ଧରା ମଣାଇ ସରା ।’

କିମ୍ବା : ‘ଧନ ଜନ ଯୌବନ ନାମରେ ମର

ଅକର୍ମେ ହୁଏ ନର ସତତ ରତ ।’

(ରିପୁ ବିପ୍ଳବ)

ଏଭଳି ଅନେକ ଉଦାହରଣ ମାଧ୍ୟମରେ କବି ଜୀବନ ପାଇଁ ସତର୍କ ଘଣ୍ଟି ବାରମ୍ବାର ବଜାଇଛନ୍ତି । ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଦୁନିଆରେ କିଛି ବି ଚିରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ । ‘ଆଜିର ମିତ୍ର କାଲି ବିଷମ ଅରି’ (ନିୟତି ପାତଳ) ହେବାଟା ଯେପରି ସାଧାରଣ, ସତ୍ୟ, ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ‘ଭାଇଗଳାରେ ଛୁରା ଦେଇଛି ଭାଇ’ (ଦୁଃଖର ସଂସାର) ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏକ ସାଧାରଣ ଘଟଣା । କବି ଏହିପରି ଅନେକ ପଦ୍ଧତିରେ ସଂସାରର ବିଚିତ୍ର ତଥା ବାସ୍ତବ ସତ୍ୟର ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ତଥା ପରମ ସତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ବିଭୁ ଚେତନା-ବୋଧର ଚିରନ୍ତନା ସ୍ୱାକ୍ଷର ‘ନିର୍ଝରିଣୀ’ର ପୃଷ୍ଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଯାହା ଜୀବନ ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ସାହାରା, ଦିବ୍ୟ ସଂଧାନ ।

ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତିର ଟିକିନିଖୁ ଜୀବନ୍ତ ଶୋଭାରାଶି ନୀରିକ୍ଷଣ କରିବାରେ କବିପ୍ରାଣ ଯେମିତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୀଳ ; ସମାଜ, ଜୀବନ ତଥା ସଂସାରର ପ୍ରତିଟି ରୂପ ସରା ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବାରେ କବି ଚକ୍ଷୁ ସେତିକି ମନନଶୀଳ କହିଲେ ସତ୍ୟର ଅପକାପ ହେବନାହିଁ । ରାତି କବିତାର ଭାବଧର୍ମ ଭିତରେ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ଭିତରେ ଅନେକ କିଛିର ଇସାରା ଦେଇ କବି ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ବାସ୍ତବ ଛବି ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ବେଶ୍ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି । □

ମାନବିକ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ : ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

□ ସୌରୀବନ୍ଧୁ କର

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ଲେଖିଛନ୍ତି, “ଉତ୍କଳର ପଲ୍ଲୀରହକରେ ଅଶିକ୍ଷିତ, ଅଜ୍ଞାତ, ସରଳ ଜନତାର ପ୍ରାଣରେ କି କବିତା, କି ମଧୁରତା ଅଛି, ତାର ଆସ୍ବାଦ ଆମେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ରଚ୍ୟରେ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପଦ୍ୟରେ କେବଳ ପାଉ ।” ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’ର ବିଶିଷ୍ଟ ଗବେଷକ ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ ଲେଖିଛନ୍ତି, “ଗୋଟିଏ ଅବହେଳିତ ଜୀବନଧାରୀକୁ ବଳିଷ୍ଠ ଲେଖନୀ ତାଙ୍କନାରେ ନୂତନ ଭାବେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ କରି ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ଜାତିର ମନ-ପ୍ରାଣକୁ ତା’ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଣିବାରେ ପରମ କୃତିତ୍ବ ହେଉଛି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳଙ୍କର : ତାହାହିଁ ତାଙ୍କ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି କର୍ମର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିଚୟ ମାତ୍ର ।”

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର କାବ୍ୟକୃତିକୁ ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଟି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରିବା । ନନ୍ଦକିଶୋର ଯଦିଓ ଗଦ୍ୟଶିଳ୍ପୀଭାବେ କିଛିଟା ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲେ ତଥାପି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରିବାବେଳେ ବା ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ବ ଉପରେ ଚିପ୍ପପଣୀ ଦେବାବେଳେ କେବଳ ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ମନକୁ ଆସେ, ବିଶେଷ କରି ତାଙ୍କ କବିତାର ପଲ୍ଲୀତିତ୍ର ।

ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୮୭୫ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୨୨ ତାରିଖ । ୧୮୯୯ରେ ସେ ପାଣ୍ଡୁ କରନ୍ତି ବି.ଏ. । ସେହି ସମୟ ପରାଧୀନତାର ସମୟ । ବ୍ରିଟିଶ ଦାସତ୍ବ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇଯାଇଥିଲା ଏ ଜାତି । ହରାଇଥିଲା ତାର ଆତ୍ମ ବିଶ୍ୱାସ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ଏକ ଭାଷା ନୁହେଁ ବୋଲି ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ଫକୀରମୋହନ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମ ଏଯାବତ୍ ଏଜାତି ଭୁଲି ପାରି ନାହିଁ । ସେହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ଚିତ୍ରକୁ ସାହିତ୍ୟମାଧ୍ୟମରେ ଜୀବନ୍ତ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ

କରି ପଲ୍ଲୀବାଟୀକର ଚେତନାରେ ନୂତନତା ଆଣିଦେଇଛନ୍ତି ।

ଯେକୌଣସି ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ତା'ର ଗଭୀରତମ ଅନୁଭବ ଓ ଭାବୋତ୍ସାହରୁ ଜଣାଯାଏ । ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ପରଂପରା ହେଉଛି ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସର ପରଂପରା । କବିତା ଜୀବନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧକୁ ଚିହ୍ନିତକରେ । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତାରେ ଜୀବନର ଆବର୍ଣ୍ଣବୋଧ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ସହିତ ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ସନ୍ନିଶ୍ଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ରାଧାନାଥଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳିତ ହେଉଥିବା ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଜାତୀୟ ଚେତନାର ତୀବ୍ରତାକୁ ସେ ଚିହ୍ନିତ ଭାବେ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ ।

‘ମୋ ବାଡ଼ି ଭିତରେ ଲୁଣର ଅମଳ

ଅଲଣା ଖାଆନ୍ତି ଦୁଃଖୀ ଓଡ଼ିଆ,

ଲୁଚାଇ ଖାଇଲେ ପକଡ଼ି ନିଅନ୍ତି

ଖୋଲୁଛି କହି ତାଙ୍କୁ ନୀଳ ପରଡ଼ିଆ ।’

(ନ.ଗ୍ର. : ପୃ. ୩୧୮)

ଲୁଣ ଥିଲା ସ୍ୱାଧୀନତାର ପ୍ରତୀକ । ରାଜ୍ୟକର ଆହ୍ୱାନରେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଏ ଜାତିର ଧମନୀରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ସନ୍ଦେହ ଓ ବ୍ରିଟିଶ ଉପନିବେଶବାଦ ଥରହର ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ବ୍ୟକ୍ତି ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣରୁ ସମାଜ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆବୋରି ନେବାର ସଚେତନ ପ୍ରୟାସ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର କବିତାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ । ଭାରତୀୟ ଭାବନା ଓ ଉତ୍କଳ ଚେତନାରେ ନିଜକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବାର ପ୍ରକାଶରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ସଫଳତା ପାଇଛନ୍ତି । ଏଇ କାବ୍ୟିକ ସଫଳତା ମୂଳରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇଛି ତାର ପ୍ରକାଶ ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ରେ ଏଇଭଳି :

‘ଆଜି ଥୋକେ ସୁତ

ହେଲେଣି ତେଲେଙ୍ଗା

ଥୋକାଏ ଖୋରଟ ଥୋକେ ବଙ୍ଗାଳୀ

ନିଜ ଘର ଛାଡ଼ି

ହୋଇ ନାରଖାର

ବୁଲନ୍ତି ଯେସନ ଦାସ କାଙ୍ଗାଳୀ ।

ଭଗିନୀସୁତ ମୋ

ବଡ଼ ବଡ଼ ଯେତେ

ରାଜକର୍ମଯାକ ବସନ୍ତି ମାଡ଼ି

କୋଟିପୁତ୍ର ମୋର

ଦୂରେ ଦୂରେ ଥାଇ

ମୂଲ ଲାଗୁଛନ୍ତି ଯେସନ ହାଡ଼ି ।’

ଭାରତୀୟ ପରାଧୀନତାର ମୂଳକାରଣ ଏ ଦେଶରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା କୁସଂସ୍କାର, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ଅନ୍ଧ ଅନୁକରଣ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ପ୍ରତି ବିତସ୍ତୁହ ମନୋଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରତି ନନ୍ଦକିଶୋର ଥିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଚେତନ । ତା’ ନହୋଇଥିଲେ ସେ ତାଙ୍କର ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ (ମାୟାଭାର)ର ‘ଉତ୍କଳ ଶିଳ୍ପୀ’, ‘ଉତ୍କଳ କୃଷକ’, ‘ଉତ୍କଳ ଲଜନୀ’, ‘ବାଲ୍ୟବିଧବା’, ‘ପଲ୍ଲୀର କ୍ଷୁଦ୍ରତା’, ‘ପଲ୍ଲୀର କୁସଂସ୍କାର’, ‘ପଲ୍ଲୀର ବିକାସୀ ଯୁବକ’ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପନା କରି ତାକୁ କଠୋର ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରିନଥାନ୍ତେ ।

‘ଅସାବଧାନରେ

କେହି ଯେବେ ଗାତା

ମାର୍ଜାର ମାରଇ ଗ୍ରାମେ

ଲୁଣ୍ଡି ବ୍ରାହ୍ମଣେ

ରକ ଗଣିଧନ

ପାପ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ନାମେ ।’

ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏ ପ୍ରକାର ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମୀ ଗଢ଼ି ତୋଳିବା ଓ ଜନତାକୁ ଏକାଠି କରିବାର ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ଏହା ଯେ ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ଆହ୍ୱାନ ଏହାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନପାରେ ।

ନନ୍ଦକିଶୋର ଥିଲେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଶିକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ଧାରଣା ଥିଲା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଜୀବନକୁ ସେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି, ସେ ସମାଜକୁ ନିରିଖେଇ ଓ ନିଠେଇ ଚାହିଁଥିଲେ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତାପାଇଁ ବ୍ୟାପକ ସଂଗ୍ରାମ ଗଢ଼ିତୋଳିବାକୁ ହେଲେ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲୋଡ଼ା ଏଥି ପ୍ରତି ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଚେତନ ହୋଇ ନାରୀଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ‘ଉତ୍କଳ ଲଜନୀ’ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏକ ମୁକ୍ତ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହିଁ ମଣିଷକୁ ଭଲରେ, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ବଞ୍ଚିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ସମାଜର

ଅଜ୍ଞ । ନାରୀକୁ ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନରେ ଶକ୍ତି ରୂପେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଛି । ‘ଶକ୍ତି’ ବିନା ଶିବ (ପୁରୁଷ) ଯାବ (ନିବାର୍ଯ୍ୟ) । ନନ୍ଦକିଶୋର ଏହାର ଗୁରୁତ୍ବକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି :

‘ଉଠିଲେ ରମଣୀ   ଉଠିବେ ପୁରୁଷ   ସମାଜର ଚକ୍ରବେନି
ଉଲଟି-ସ୍ୟନ୍ଦନ   ଚାଲିବ ନାହିଁଟି   ଏକ ନର ଚକ୍ର ଘେନି ।’

‘‘ନାରୀ ଶିକ୍ଷା ଅଟେ ମହା ମଙ୍ଗଳ-ନିଦାନ

‘ପାରିଜାତ ମାଳା’ ତା’ର କୁଳତ ପ୍ରମାଣ ।

ଏହାଦେଖୁ କେଉଁ ଅନ୍ଧ କରେ ଆନ୍ଧାକନ

ନାରୀ ଶିକ୍ଷା ଅସତୀତ୍ବ-ବୈଧବ୍ୟ କାରଣ ।’’

‘ସୁଶିକ୍ଷିତା ହେଲେ ମହିଳା ମଣ୍ଡଳୀ ଦିରବିଜୟୀ ସୁପଣ୍ଡିତ

ବୀରସୁତ ବର୍ଗେ ବୀରଜନାଗଣ କରି ପାରନ୍ତି ପାଳିତ ।’

ନାରୀ ପୁରୁଷର ସାଥୀକ ସହଧର୍ମିଣୀ ହେବା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେବାବେଳେ ସେ ନାରୀ ସମାଜ ଉପରେ ହେଉଥିବା ଅମାନବୀୟ ଅତ୍ୟାଚାରର ନିଖୁଣ ଚିତ୍ର ଡୋକିବାରେ ମଧ୍ୟ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ‘ଜେମାଦେଶ’ କବିତାରେ ଜେମାଦେଶକୁ ପ୍ରତୀକଭାବେ ନେଇ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପରେ ଆଘତ କରିବା ବେଳେ ଯେପରି ମାର୍ମିକ ଢଙ୍ଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକର ମନ ଓ ପ୍ରାଣକୁ ଆହୋଳିତ କରେ ।

‘ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ପର

ଜେମାଦେଶ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଦେଖୁ ବୁଢ଼ାବର ।

ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ପର

ଜେମାଦେଶକର ବର ଅଶି ବରଷର ।

ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ପର

ଜେମାଦେଶ ହରାଇଲେ ଆଜି ବୁଢ଼ାବର ।

ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ପର

ଜେମାଦେଶ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଝୁରି ବୁଢ଼ାବର ।’

ଯେକୌଣସି ଜଳା ସମଗ୍ର ମଣିଷ ସମାଜ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ନନ୍ଦକିଶୋର ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ଚିତ୍ର ଦେବାବେଳେ, ପଲ୍ଲୀ ସମାଜର ସଂସ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ଯେପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗଦେଇଥିବା ମୁକ୍ତିଯୋଦ୍ଧା ମାନଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ମଣିଷ ସମାଜସହ ସାମିଲ କରି ପାରିଛି କହିଲେ ଭୁଲ ହେବନି । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତା ସମାଜ ସହିତ ଓତଃପ୍ରୋତ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯାଇଛି । ଏହାହିଁ ତାଙ୍କର ସାର୍ଥକତା । ଜାତୀୟ ଚେତନାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ସମାଜର ସାମଗ୍ରିକ ଭିତ୍ତିଭୂମି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ସେ ଯେ ଜଣେ ନିଖୁଣ ବିକ୍ଷାଣୀ ଏହା ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରଚନାରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ତାଙ୍କର କବିତା ସାମାଜିକ ଅସ୍ଥ ଭାବେ ବାସ୍ତବତାକୁ ମୁକାବିଲା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିଛି । ପରିସ୍ଥିତି ଓ ପରିବେଶର ସ୍ୱୈରାଚାର ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟର ସାମଗ୍ରିକ ଏକତ୍ୱ ଓ ସଂଘର୍ଷର କଳାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ପଲ୍ଲୀ କବିତା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରଚନାରେ ବେଶ୍ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ । ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ସ୍ୱାଭାବିକ ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଭିତରେ ମାନବିକ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ ଓ ମୁକ୍ତିକାମୀ ଜନତା ପାଇଁ ଏକତ୍ୱର ଆହ୍ୱାନ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିକଳାର ସିଦ୍ଧି ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । □

ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାଳିଆ

□ ପ୍ରଦୀପ କୁମାର ଧଳ

ନନ୍ଦକିଶୋର ଜାଣିଜାଣି ଏମିତି କାମ କେମିତି କଲେ ? ଆମ ଜେମାଦେଉଳ ପାଇଁ ଅଣି ବରଷର ବୁଢ଼ା ବରଟିଏ ଠିକ୍ କଲେ ତ କଲେ; ଶେଷକୁ ପୁଣି କୋଉଠି ପରି ଦ୍ଵିପଥ କଲା । କଥା ଅଛି ପରା : କନ୍ୟା ବରଯତେ ରୂପ । କନ୍ୟା ସବୁବେଳେ ରୂପକୁ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦିଏ । ଇଏ ସତ କଥା । ଦେହର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବା ଅଙ୍ଗ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରେ । ତା' ପରେ ଅନ୍ତଃସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ଗିତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବା ଅନ୍ତଃସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଯାହାକୁ ଆମେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୁଣଗତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କହିଥାଉ, ତାହା ସାଧାରଣତଃ ଚିରନ୍ତନ ଏବଂ ଶାଶ୍ଵତ । ଅଙ୍ଗ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷଣିକ । ତଥାପି ତା'ର ଲୋଭ ମଣିଷକୁ ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ କରେ । କାରଣ ମଣିଷ ବିଷୟବାସନା ପ୍ରିୟ । ଏଥିପାଇଁ ମଣିଷର ସବୁ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ଵ ଦେବା ଗିତରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଜେମାଦେଉଳ ପ୍ରତି ଏ ଅବିଚାର କଲେ କାହିଁକି ? ଏଥିପାଇଁ ନନ୍ଦକିଶୋରକୁ ଦୋଷ ନ ଦେଇ ଜେମାଦେଉଳର ବାପା ମାଆକୁ ଦୋଷ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ଯେଉଁଥିପାଇଁ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର କବି କଲମ ଲେଖିଗଲା :

‘ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାଳିଆ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ପର

ଜେମାଦେଉଳର ବର ଅଣି ବରଷର ।

ଝାଡ଼ିଦେଲେ ପର ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାଳିଆ

ଜେମାଦେଉଳର ବର କୋଉଠି କାନ୍ଦିଆ ।’

ବାପାମାଆ ଜାଣି ଜାଣି ଏ କାମ କେମିତି କରୁଥିଲେ ? ଜେମାଦେଉଳ ନିଶ୍ଚୟ ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥିବେ । ନଚେତ୍ କାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ତାଙ୍କ ମନରେ ବିରକ୍ତି କାହିଁକି ? ମଣିଷ ଗତେବେଳେ ତା'ର ଇଚ୍ଛାକୁଯାଆଁ ଜିନିଷ ପାଇନପାରେ, ସେତେବେଳେ କଷ୍ଟ ପାଏ । କାନ୍ଦେ ବା ହତାଶ ବୋଧ କରେ । ଏସବୁ ପାଇଁ ଭୁଲ କାହାର ? ମୁଁ କହିବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର । ନନ୍ଦକିଶୋର ଗାଆଁ

ମାଟିର କବି । ବଣୁଆ ନର, ଦଳୁଆ କଇଁଚର ପୋଖରୀ, ସତସନ୍ଧିଆ ଗାଆଁଗୋହିରୀର କିଆବଣ ବାଟ, ଚଉଁରା ମୂଳର ସଂଜକୁ ଦେଖି ଗୀତ ଲେଖୁଥିବା କବି ଇଆଡ଼କୁ ଝୁଟିଲେ କାହିଁକି ? ଆସ୍ଥା କବିତୁଣ.... ମେଣ୍ଟାମୁଣ୍ଡ । କବି ଯାହା ଭାବିଲା ଲେଖିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋର ମୂଳ ଭିତରେ ସବୁ ଠିକ୍ କରି ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । କେଉଁ ବଣମୂଳକରୁ ହତାଳି ଆଣିଛନ୍ତି ଏଇ ଲୋକକଥାଟି : ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାକିଆ ଝାଡ଼ିଦେଇ ପର । ଇଏ ଲୋକ ମାନକର କଥା । ଅତି ନିପଟ ଗାଆଁବାଲା ଏଇ କଥା କହିଛନ୍ତି । ତାକୁ ଧରି ରଖୁଛି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କାନ । ଇଏ କାନ ତ ଟେପ୍ ରେକର୍ଡର । ସାଂଗେ ସାଂଗେ ଗୀତ ଲେଖା ହେଲା । ଗେଣ୍ଡାକିଆ ପର ଝାଡ଼ିଦେଲା ? ତା'ର କେତେ ସାହସ ! ତାଆ ଡେଣା ଆଜି କଟାଯିବ । ଯେମିତି ରାବଣ ଜଟାୟୁର ଡେଣା କାଟିଥିଲା । ଡେଣା ଥିଲେ ସିନା ପର ଝାଡ଼ିବ । ଜେମାଦେଇ କାନ୍ଦିବେ ?

ନା ଜେମାଦେଇ.. ତୁମକୁ କାନ୍ଦିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ନନ୍ଦକିଶୋର କିଛି ଭୁଲ କରି ନାହାନ୍ତି । ଗେଣ୍ଡାକିଆ ନିଶ୍ଚୟ ଡେଣା ଝାଡ଼ିବ । ଇଏ ସମୟ ସୁଅର କଥା । ସବୁ ଏଠି ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ସମ୍ଭବ ଓ ଅସମ୍ଭବ ଭିତରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବହୁତ କମ୍ । ତୁମେ ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇ ପାର । ତଥାପି ସମୟ ଆଗରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇବାକୁ ତୁମେ ବାଧ୍ୟ । କାରଣ ଦୁଃଖ ଯାହାର କପାଳରେ ଲେଖାଅଛି, ତାକୁ କିଏ ଜିତେଇଦେବ ? ଭାଗ୍ୟକୁ ତୁମେ କ'ଣ ବଦଳେଇ ଦେଇପାରିବ ଜେମାଦେଇ ! ତୁମରି ବାପାମାଆ ପରା ତୁମର କପାଳ, ଭାଗ୍ୟ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ସୀମାରେଖା ଟାଣିଦେଇଗଲେ । ନଚେତ୍ କାହିଁକି କହିଥାନ୍ତେ ବାପାମାଆ ପୁଅ ଏକତ୍ର ମିଳିମିଶି :

‘ବାପା ବୋଇଲେ ଝିଅ ମୋର

ବାର ବରଷର

ମାଆ ବୋଇଲେ ଝିଅ ମୋର

କୋଠାକୁ ସୁନ୍ଦର ।

ଭାଇ ବୋଇଲେ ଭଉଣୀ ମୋର

ଅତି ପାଶେ ଥାଇ

ମାଟିର କବି । ବଣୁଆ ନଈ, ଦଳୁଆ କଇଁଛର ପୋଖରୀ, ସତସତ୍ତା ଗାଆଁଗୋହିରୀର କଥାବଣ ବାଟ, ଚଉଁରା ମୂଳର ସଞ୍ଜକୁ ଦେଖୁ ଗୀତ ଲେଖୁଥିବା କବି ଇଆଡ଼କୁ ଝୁଙ୍କିଲେ କାହିଁକି ? ଆଜ୍ଞା କବିତୁଣ୍ଡ.... ମେଣ୍ଟାମୁଣ୍ଡ । କବି ଯାହା ଭାବିଲା ଲେଖିଲା । ନନ୍ଦକିଶୋର ଗୁଲ ଭିତରେ ସବୁ ଠିକ୍ କରି ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । କେଉଁ ବଣମୂଳକରୁ ହଠାତ୍ ଆଣିଛନ୍ତି ଏଇ ଲୋକକଥାଟି : ଉଡ଼ିଗଲେ ରେଣୁକିଆ ଝାଡ଼ିଦେଇ ପର । ଇଏ ଲୋକ ମାନକର କଥା । ଅତି ନିପଟ ଗାଆଁବାଲା ଏଇ କଥା କହିଛନ୍ତି । ତାକୁ ଧରି ରଖି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କାନ । ଇଏ କାନ ତ ଟେପ୍ ରେକର୍ଡର । ସାଂରେ ସାଂରେ ଗୀତ ଲେଖା ହେଲା । ରେଣୁକିଆ ପର ଝାଡ଼ିଦେଲା ? ତା'ର କେତେ ସାହସ ! ତାଆ ଡେଶା ଆଜି କଟାଯିବ । ଯେମିତି ରାବଣ ଜଟାୟୁର ଡେଶା କାଟିଥିଲା । ଡେଶା ଥିଲେ ସିନା ପର ଝାଡ଼ିବ । ଜେମାଦେଇ କାହିଁବେ ?

ନା ଜେମାଦେଇ.. ତୁମକୁ କାହିଁବାକୁ ହିଁ ହେବ । ନନ୍ଦକିଶୋର କିଛି ଭୁଲ କରି ନାହାନ୍ତି । ରେଣୁକିଆ ନିଶ୍ଚୟ ଡେଶା ଝାଡ଼ିବ । ଇଏ ସମୟ ସୁଅର କଥା । ସବୁ ଏଠି ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ସମ୍ଭବ ଓ ଅସମ୍ଭବ ଭିତରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବହୁତ କମ୍ । ତୁମେ ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇ ପାର । ତଥାପି ସମୟ ଆଗରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇବାକୁ ତୁମେ ବାଧ୍ୟ । କାରଣ ଦୁଃଖ ଯାହାର କପାଳରେ ଲେଖାଅଛି, ତାକୁ କିଏ ଜିଭେଇଦେବ ? ଭାର୍ଯ୍ୟକୁ ତୁମେ କ'ଣ ବଦଳେଇ ଦେଇପାରିବ ଜେମାଦେଇ ! ତୁମରି ବାପାମାଆ ପରା ତୁମର କପାଳ, ଭାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ସାମାରେଖା ଟାଣିଦେଇଗଲେ । ନଚେତ୍ କାହିଁକି କହିଥାନ୍ତେ ବାପାମାଆ ପୁଅ ଏକତ୍ର ମିଳମିଶି :

‘ବାପା ବୋଇଲେ ଝିଅ ମୋର

ବାର ବରଷର

ମାଆ ବୋଇଲେ ଝିଅ ମୋର

କୋଠାକୁ ସୁନ୍ଦର ।

ଭାଇ ବୋଇଲେ ଭଉଣୀ ମୋର

ଅତି ପାଶେ ଥାଇ

ହିଂସିକି ଭାଉଜ କହେ

ଦୂରଦେଶେ ଯାଉ ।'

ଏ ସମସ୍ତକର ପଦକ୍ଷେପ ଓ ଚିନ୍ତା ଭିତରେ, ମଙ୍ଗଳମୟ ଆକର୍ଷିତ ଭିତରେ ତଥାପି ଜେମାଦେଶ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । କେଉଁ ବାପା, ମାଆ, ଭାଇ ଓ ଭାଉଜ ଚାହାଣିନାହିଁ ତାଙ୍କର ନିଜର ମଣିଷତା ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ ରହୁ ? ସମସ୍ତେ ଚାହିଁବା ଭିତରେ ଯଦି ଉପର ବାଲା ନଚାହିଁଲା, ତେବେ ସବୁ ସରିଗଲା ଯେ । ଭାଉଜ କଥାଟିକେ ଭାବନ୍ତୁ । ଭାଉଜ ହିଂସିକି । ସେ ଚାହେଁ ତା ନଶାଦ ଦୂରଦେଶକୁ ଯାଉ । ପାଖରେ ଥିଲେ ସିନା ବାପ ଘରକୁ ଆସିବ । ଭାଇଠାରୁ ସ୍ନେହ ଦାବା କରିବ । ଯେଉଁ ସ୍ନେହ ଭାଉଜ ପାଇବାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତ୍ରୀ ଚାହାଣି ତାଙ୍କ ସ୍ବାମୀ ତାଙ୍କର ଗୋଟାପଣେ ହୋଇ ରହୁ । ସବୁ ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ ଓ ମମତା ତା'ଠି ଅଜାଡ଼ିପଡ଼ୁ । କିନ୍ତୁ ଜେମାଦେଶର ବାରବର୍ଷ । ବୁଢ଼ାବରର ବୟସ ଅଣି ବର୍ଷ । କେତେ ଅସଂଗତ କଥା । ଆଜ୍ଞା ଇଏ ମିଛ କଥା । ମିଛକଥାର ପାଶ ବସେଇ ଗେଣ୍ଡାକିଆର ପର ଭିତରେ ଜେମାଦେଶକୁ ପଟେଇବାକୁ ଚାହାଣି ନନ୍ଦକିଶୋର । ଇଏ କେବେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ; ବାରବର୍ଷର ଝିଅକୁ ଅଣିବର୍ଷର ବୁଢ଼ାବର ! କଣ କରାଯିବ ? ଇଏ ସବୁ କଥାର ନଥା ମାତ୍ର । କଥାରେ ସର ପକାଇବାରେ କବି ମାନେ ଓଷା ।

ତଥାପି କବିତା ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ ମୁଣ୍ଡଟା ଗୋଳମାଳ ହୋଇଯାଏ । ଅସମ୍ଭବକୁ ଟିକେ ସମ୍ଭବ ରୂପଦେଇ, ସମୟ ଆଗରେ ଟିକେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ଭାବିଲେ ଦେହଟା ତାତିଯାଏ, କଳିଜା ଥରିଉଠେ । ସତେ ଯେମିତି ଏବେକି ଜେମାଦେଶ ୦୯ ୦୯ ଲୁହ ନିଗାଡ଼ି କାନ୍ଦୁଛି ! ଗେଣ୍ଡାକିଆ ତେଣାଝାଡ଼ି ଉଡ଼ିଯାଉଛି । ସମସ୍ତେ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଛନ୍ତି : ଗେଣ୍ଡାକିଆ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଗଲା ? ଜେମାଦେଶକର କାନ୍ଦ କେବେ ବନ୍ଦ ହେବ ? ଏ ଲୁହ ନନ୍ଦକିଶୋର କାହିଁକି ଜେମାଦେଶକ ପ୍ରତି କରିବସିଲେ ? ଏଥିପାଇଁ ବାୟା କିଏ ? □

ପୃଷ୍ଠଲେଖ

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଏଇଥିପାଇଁ ଯେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଫଳରେ ‘ଆଧୁନିକତା’ ଯେତେବେଳେ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରତ୍ୟାମାନଙ୍କର ଭାବଜଗତ ଓ ଆଜ୍ଞିକତାକୁ ପରୋକ୍ଷଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରୁଥିଲା, ସେତିକିବେଳେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରାମ୍ୟଜୀବନର ସାହିତ୍ୟପ୍ରତ୍ୟା ଭାବରେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ । ତାହାପୁଣି ଜଣେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଥାଇ । ବୋଧହୁଏ ସେ କାଳରେ ସରକାରୀ ଚାକିରୀରେ ଥାଇ ସାହିତ୍ୟିକ ତା’ର ‘ସୃଷ୍ଟିର୍ମର’ ‘ସ୍ୱରାଜ୍’ ରକ୍ଷା କରିପାରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ‘ନନ୍ଦକିଶୋର’ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଇ ନଥିଲେ ।

କାଳକ୍ରମେ ଯେତେବେଳେ ସମାଜୋଚ୍ଚଳମାନେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର କଳନା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭକଲେ, ସେତେବେଳେ ଏହାର ସୀମା ସରହଦ ପୁଣି ସେଇ ‘ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ର’ ଆବଶ୍ୟକତା ଭିତ୍ତିକ ପରିଧି ଭିତରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଗଲା । ତେଣୁ ଶର୍ମିଷ୍ଠା, କନକଲତା ବା ନାନାବାୟାଗୀତର ଆଲୋଚନା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଲା, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ‘ସାମଗ୍ରିକ ସୃଷ୍ଟି’ର ବଳୟକୁ ଉନ୍ମୋଚନ କରିବା ଦିଗରେ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବା ସମାଜୋଚ୍ଚଳୀୟ ଦିଗର ବିସ୍ତୃତି ଲାଭ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏପରିକି ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ରଚନା ଏବେ ବି ଏକତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ‘ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ’ ନାମରେ ୨/୩ ଥର ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠକୀୟ ବଜାରରେ ଉପଲବ୍ଧ, ତାହା ତାଙ୍କର ସମଗ୍ର ରଚନାର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ଏକ ପ୍ରତ୍ୟାକର ‘ସମସ୍ତ ରଚନାକୁ’ ଏକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିତ୍ତିଭୂମିରେ ସଂପାଦନ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏଯାବତ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ହୋଇନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆରେ ‘ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ’ କହିଲେ, କେବଳ ଯେନତେନ ପ୍ରକାରେଣ ଏକ ସଂକଳନକୁ ହିଁ ବୁଝାଇ ଆସିଛି । ଫଳରେ ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’ ରଚନା ଏବେବି ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ “ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ଫାଉଣ୍ଡେସନ୍”ର ସୃଷ୍ଟିହେଲା ୧୯୯୨ ମସିହାରେ । ଏହି ସଂସ୍ଥାର ସଭାପତିଭାବରେ ଛ’ବର୍ଷ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାର ଛ’ଜଣ ନନ୍ଦକିଶୋର ଆଲୋଚକଙ୍କୁ ଫାଉଣ୍ଡେସନ୍ ପକ୍ଷରୁ ‘ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ସମ୍ମାନ’ ଦିଆ ସରିଛି । ସେମାନେ ହେଲେ : ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ଅସିତ କବି, ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ,

ନବକିଶୋର ଦାସ ଓ ମଧୁସୂଦନ ପତି । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ବାଜ)ଙ୍କ ସମେତ ୫ ଯତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ, କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା, ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶ, ବୀରେନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଓ ଯୁଗଳ କିଶୋର ଚାନ୍ଦ ‘ସ୍ଵାରଜ୍ୟା ବଲ୍ଲଭା ମାଳା’ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଏହି ଛ’ବର୍ଷ ଭିତରେ ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ଫୁଟିବାର କାହାଣୀ (ମୟୂର ପବ୍ଲିକେସନ୍), ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ଵାରଜ୍ୟା ବଲ୍ଲଭା (ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଞ୍ଚେସବନ୍), ଅଗ୍ନି ଭାଷଣ (ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଞ୍ଚେସବନ୍) ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ସାରଜା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ପକ୍ଷରୁ ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟ ଚିନ୍ତନ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ।

‘ପ୍ରଗତିବାଦୀ’ ପ୍ରତ୍ୟେକବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ୨୨ରେ ଏକ ‘ପଲ୍ଲୀକବି ବିଶେଷାଙ୍କ’ ପ୍ରକାଶ କରି ଆସୁଥିବାରୁ ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ନିୟମିତ ଚର୍ଚ୍ଚାର ଏକ ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ି ପାରିଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ଦିଗରେ ଯେତିକି ଅଗ୍ରସର ହେବା କଥା ତାହା ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ଏବେ ‘ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ରଚନା ସମଗ୍ର’ ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାପାଇଁ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇସାରିଛି । ମୋ ତତ୍ତ୍ଵାବଧାନରେ ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶଙ୍କ ସଂପାଦନାରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପନ୍ନ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ତିନିବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ଵ ସମୟ ବିତିଛି । ଏବେକି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ବଂଶଜାରୁ ଅନୁଦିତ ‘ଭାରତ ଇତିହାସ’ ପୁସ୍ତକ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ତେଣୁ ତାହା ରଚନା ସମଗ୍ର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଜଣେ କବି ଓ ପଲ୍ଲୀକବି ଭାବରେ ଆମେ ବିଚାର କରି ଆସିଛୁ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ରଚନା ସମଗ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ଆମେ ଦେଖି ପାରିବା ଯେ ଏହି ରଚନା ସମଗ୍ରର ଗୋଟିଏ ଭାଗ (ପ୍ରାୟ ୬୦୦ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ଵ) କେବଳ ଗଦ୍ୟରଚନା । ତେଣୁ ଯେଉଁମାନେ ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’ର ପୁନର୍ଲିଖନ କରିବେ, ସେମାନେ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ପୁଣିଥରେ ବିଚାରକୁ ନେଲାବେଳେ, ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଅନନ୍ୟ ସଂଗ୍ରାମୀ ସ୍ରଷ୍ଟା ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ‘ପ୍ରାଥମିକ ସମ୍ବଳ’ ଏହି ‘ରଚନା ସମଗ୍ର’ରେ ରହିଛି । ଏଥିପାଇଁ ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶଙ୍କର ନିଷ୍ଠା, ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋଭାବ ଓ ଗବେଷକୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ ମୁଁ ପ୍ରଶଂସା କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁନାହିଁ ।

ମୋଡ଼ପରେ ଏହି ଛ’ବର୍ଷର ଅଭିଜ୍ଞତା, ଅନୁରୂପି, ବାଧକତା, ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଆଦିକୁ ସବୁ ମିଳେଇ ଦେଖିଲେ ସମାଜୋଚ୍ଚର ଆଦ୍ୟ କୃତିତ୍ଵ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ୧୯୬୪ରେ । ଏବେ ପୁଣି ସେହି ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର

ମହାତ୍ମିକ ସଂପାଦନାରେ ପଲ୍ଲୀକବି ସୃଷ୍ଟି ପରିଧି (୧୯୯୭) ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି- ପ୍ରାୟ ୩୩ ବର୍ଷ ପରେ । ଏହି ଦୀର୍ଘକାଳ ଭିତରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଅନାଲୋଚିତ ପ୍ରତିଭା ଯେପରି ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ହେବା କଥା ତାହା ହୋଇ ନାହିଁ । ଏ ଦିଗରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନେ ଯେଉଁ ନେତୃତ୍ୱ ନେବାକଥା ନେଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଞ୍ଚଶେଷନ୍ ସହାୟତାରେ ପଲ୍ଲୀକବି ସୃଷ୍ଟିପରିଧି ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲେ ବି ଏ ଦିଗରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାନେ ଯେଭଳି ଉଦ୍‌ଘାଟନା ଦେଖାଇବାର କଥା ଦେଖାଇପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ଏବେ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରୁ ଅବସର ନେଉଥିବାରୁ, ଭବିଷ୍ୟତର ଆଲୋଚକ ମାନେ ଓ ‘ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଞ୍ଚଶେଷନ’ ଏଦିଗରେ କରି ଆସିଥିବା ପ୍ରଚେଷ୍ଟାକୁ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ କରିବେ ବୋଲି ଅଶା । କାରଣ ମୋ ବିଚାରରେ ମାତ୍ର ଆଠବର୍ଷର ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ଭିତରେ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ସାଧନା ପ୍ରସୂତ ‘ରଚନା ସମଗ୍ରକୁ’ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ, କହିବାକୁ ମନେ ହେଉଛି ଯେ ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’ରେ ନନ୍ଦକିଶୋର ଏକ ସାର୍ଥକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ଏହାହିଁ ଯୁବପାତ୍ରିକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରୁ ବୋଲି କାମନା କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅଭିଳାଷ ।

ଜୟ ସର୍ବୋଦୟ ॥

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ

ସଭାପତି :

ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପାଞ୍ଚଶେଷନ,
ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟ : ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

୧. ମାୟାଧର ମାନସିଂହ - “ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : କବି ଓ କବିତା, ଭାରତୀ ବିହାର, କଟକ, ୧୯୪୮
୨. ନନ୍ଦକିଶୋର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ - ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୫୫
୩. ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ବରଦ୍ୱାଜ) - “ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : ସୃଷ୍ଟି ଓ ସମୀକ୍ଷା, ଦାସ ବ୍ରହ୍ମସୂର୍ଯ୍ୟ, କଟକ ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁର, ୧୯୫୬
୪. ଅସିତ କବି - ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ନନ୍ଦକିଶୋର, ୧୯୫୬
୫. ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ - “ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ମୌଳିକତା” : ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ, ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷୋର, କଟକ, ୧୯୫୮
୬. ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ - ନନ୍ଦକିଶୋର ସାହିତ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୬୪
୭. ଗଂଗାଧର ବଳ - “ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀ କବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ୧୯୬୫
୮. କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ - “ଗଣକବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : ସାହିତ୍ୟିକ, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ୧୯୬୬
୯. ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି - “ଆଦ୍ୟ ବିଂଶ ଶତକର କାବ୍ୟରୀତି ଓ ପଲ୍ଲୀ କବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବିଚିତ୍ରା, ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ, କଟକ, ୧୯୬୭
୧୦. ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି - “ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : ନବଯୁଗର କବି ଓ କାବ୍ୟଧାରା, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ୧୯୭୧
୧୧. ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ମାରକ ଗ୍ରନ୍ଥ - ଡଃ. ମହାପାତ୍ର ଏଣ୍ଡ କୋ., କଟକ, ୧୯୭୬
୧୨. ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ - “ମେଘ ବରଷିଲା ଚପର ଚପର” : ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କାଳ ଓ କଳା, ପ୍ରକାଶିକା : ଶ୍ରୀମତି ଗଂଗାବାଇ ସାମନ୍ତରାୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୭୭
୧୩. ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ - “ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସମୀକ୍ଷା ଓ ସଂଗ୍ରହ, ପ୍ରକାଶିକା : ଶ୍ରୀମତି ଗଂଗାବାଇ ସାମନ୍ତରାୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୭୭

୧୪. ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ - “ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମୀକ୍ଷା, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, କଟକ, ୧୯୭୮
୧୫. ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିଶ୍ର - “ନନ୍ଦକିଶୋର ଚକ୍ର” : ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟଧାରା, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତି ନିକେତନନ, ୧୯୭୮
୧୬. ମଧୁସୂଦନ ପତି - “ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ କାକବାରତା - ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ” : ଅନୁଶୀଳନ, ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ, ୧୯୭୯
୧୭. ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ - “ଉତ୍କଳୀୟ ନାରୀସମାଜ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର” : ସ୍ୱର ଓ ସ୍ୱରୂପ : ସମାଲୋଚନା, ତାରାତାରିଣୀ ବୁକ୍‌ଷୋର, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ୧୯୮୦
୧୮. ଦାଶରଥ ଦାସ - “ବର୍ଷାର କବି ନନ୍ଦକିଶୋର” : ବିବିଧ ସମାଲୋଚନା, ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ, ୧୯୮୧
୧୯. ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ - “ରୋମାଣିକ୍ କବି ନନ୍ଦ କିଶୋର” : କଳ୍ପନାର ଅଭିଷେକ, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍‌ଷୋର, କଟକ, ୧୯୮୨
୨୦. ଜଗବନ୍ଧୁ ସାହୁ - “ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତାରେ ସମାଜ ଓ ଜୀବନ ଦର୍ଶନ” : ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଭୂମି ଓ ଭୂମିକା, ସଂକଳକ : କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୮୬
୨୧. ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ମୂଲ୍ୟାୟନ - ସଂପାଦକ : ଗାବଗ୍ରାହୀ ମିଶ୍ର, ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପ୍ରାଫେସର, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୯୩
୨୨. ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶ - ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ଫୁଟିବାର କାହାଣୀ : ମୟୂର ପବ୍ଲିକେସନ୍ସ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୯୩
୨୩. କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା - ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ସ୍ମାରକୀ ବକ୍ତୃତା : ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ପ୍ରାଫେସର, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୯୩

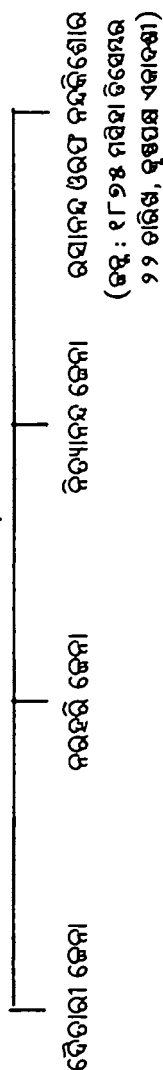

ପରିଶିଷ୍ଟ

ବଂଶଲତା (କଳ୍ପିତ)

ଅନନ୍ତ ଜେନା

ରଞ୍ଜନାନନ୍ଦ ଜେନା
(ସ୍ତ୍ରୀ : ହାରା ଦେବୀ)

(ପଲ୍ଲୀ କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବନ୍ଦୁକର ବୟସ ଯେତେବେଳେ ମାତ୍ର ୧ବର୍ଷ ୨ମାସ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ମାତା ହାରାଦେବୀ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ପିତା ରଞ୍ଜନାନନ୍ଦଙ୍କ ଭଉଣୀ ଜାନକୀ ଦେବୀ କୁସୁପୁରୁ ବ୍ରାମ ସଂଗ୍ରହ ନାନ୍ଦପୁର ବ୍ରାମର ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ବନ୍ଦୁକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ବିବାହର ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କ ୧ ଥୁ ହେବାରୁ ଜାନକୀ କଠୋର ବୈଧବ୍ୟ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ରଞ୍ଜନାନନ୍ଦ ଭଉଣୀ ଜାନକୀଙ୍କ କୋଳରେ ରସାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଜାନକୀ ପିତୃତର ‘ରସାନନ୍ଦ’ ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଶିଶୁଟିର ନୂଆନାମ ‘ନନ୍ଦକିଶୋର’ ରଖିଥିଲେ ଓ ଆପଣା ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ପରି ସ୍ନେହ ଦେଇ ଲାଳନ ପାଳନ କରିଥିଲେ ।)

ବଂଶଲତା (ସାହିତ)

ରାଧାକାନ୍ତ ବେ

ପଦାୟୁଜ ବେ

ଭିକାରୀ ବେ
ସ୍ତ୍ରୀ : ଇନ୍ଦ୍ରାଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବେ
ସ୍ତ୍ରୀ : ପିତେଇ

କରୁଣାକର ବେ

ଗୁରୁଚରଣ ବେ

ପାର୍ବତୀ

କୃଷ୍ଣକିଶୋର ସରସ୍ୱତୀ

ହେମଚନ୍ଦ୍ରକିଶୋର

ବସନ୍ତ ଶୋର

ଇନ୍ଦ୍ରା

ସଦାନନ୍ଦ ବେ

ସ୍ତ୍ରୀ : ଶାଳଦୀ (ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପିତ୍ରସୀ)

ନନ୍ଦକିଶୋର ବେ (ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର)
ସ୍ତ୍ରୀ : କୋକିଳ ଦେବ

ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ : ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜୀବନ ପଞ୍ଜି

- ୧୮୭୫ : କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କୁସୁପୁର ଗ୍ରାମରେ ଡିସେମ୍ବର ୨୨ ତାରିଖ ବୃଧାବାର ଦିନ ଜନ୍ମ । ପିତା ଭଜନାନନ୍ଦ ଜେନା ଓ ମାତା ହିରଣ୍ମୟାଙ୍କର ଚତୁର୍ଥ ପୁତ୍ର । ପିଲାଦିନରୁ ନାମ ରସାନନ୍ଦ ।
- ୧୮୭୭ : ଫେବୃଆରି ମାସରେ ମାତା ହିରଣ୍ମୟାଙ୍କ ପରଲୋକ । ବିଧବା ପିତୃସୀ ଜାନକୀ ଦେବିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନନ୍ଦକିଶୋର ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଭାବେ ଗୃହୀତ । ଫଳରେ ନାମପୁରର ‘ସଦାନନ୍ଦ ବଳକ ପୁତ୍ର ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ’ ଭାବେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପରିଚିତ ।
- ୧୮୮୦ : ପାରଂପରିକ ଚାଟଶାଳାରେ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ, ୧୮୮୪ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
- ୧୮୮୫ : ସ୍ଥାନୀୟ ଜମିଦାରଙ୍କ କଚେରିରେ ସିରକ୍ତା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏକବର୍ଷ ତାଜିମ ।
- ୧୮୮୬ : କୁସୁପୁରରେ ଏକ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଥାପନ ଓ ଏଠାରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଲାଭ । ଡବଲ ପ୍ରମୋସନ ଲାଭକରି ୧୮୮୯ରେ ଉଚ୍ଚ ପାଥମିକ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ଲାଗି ମନୋନୀତ ।
- ୧୮୮୯ : ଉ.ପ୍ରା. ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ବୃତ୍ତିଲାଭ । ଏହି ସମୟରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ କବିତ୍ଵ ଶକ୍ତିର ଉଦ୍ଘୋଷ । ମାଉନର ପଢ଼ିବା ଲାଗି କଟକ ‘ଟାଉନ୍ ଡିକ୍ଟେଟୋରିଆ ସ୍କୁଲ’ରେ ଯୋଗଦାନ ।
- ୧୮୯୧ : ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀରେ ମାଉନର ପାସ୍ ଓ ବୃତ୍ତିଲାଭ । ଉଚ୍ଚଭିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ପାଇଁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ଯୋଗଦାନ ।
- ୧୮୯୩ : ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବାଲାଗି ଇଟାପ୍ରକାଶ । ଏହା ଜାଣିପାରି ଅଭିଭାବକମାନେ କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରୁ ନେଇଆସିବାକୁ ତା ୬/୧/୯୩ ରିଖରରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ହାଇସ୍କୁଲରେ ଭର୍ତ୍ତି କରାଇଲେ ।
- ୧୮୯୫ : ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ । ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ‘ଆଲୋଚନା ସଭା’ରେ ନିୟମିତ ଯୋଗଦାନ । ବିଧିବଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ସହ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ । ‘କର୍ମ’ ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ ‘ଆଲୋଚନା ସଭା’ରେ ଉପସ୍ଥାପନ । ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିଟେଷିଣା’ରେ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ପ୍ରକାଶନ । ଏହା ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ରଚନା ।

- ୧୮୯୬ : ବାରବର୍ଷ ବୟସ୍କା କୋକିଳ ଦେବାଙ୍କ ସହ ବିବାହ ।
- ୧୮୯୭ : ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଅଭିନିବେଶ ହେତୁ ଏପ୍. ୪. ପରୀକ୍ଷାରେ ନୂତନ ଶ୍ରେଣୀ ଲାଭ । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ବି. ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗଦାନ । ପ୍ରଥମ କବିତା ‘ପୁଷ୍ପ’ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ (ମେ, ୧୮୯୭) ରେ ପ୍ରକାଶିତ । ‘ମେଘ ବରଷିଲା ଟପର ଟପର’ କବିତା (ପରେ ‘ନବବର୍ଷା ଭାବନା’ ନାମରେ ପରିଚିତ) ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଶିକ୍ଷା ଓ ଦୀକ୍ଷା ଗୁରୁ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସମେତ ସୁଧାଜନକ ଦ୍ଵାରା କବିତାଟି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ ।
- ୧୮୯୮ : ଇଂରାଜୀରେ ଉତ୍କଳର ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନ ଉପରେ ଲେଖିଥିବା ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଇଁ ‘ତାଳଚେର ପଦକ’ ଲାଭ । ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଏହାକୁ କବିତାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ‘ଉତ୍କଳ ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ଶୀର୍ଷକରେ ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିଟେସିଣୀ’ରେ ପ୍ରକାଶ । ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକାରେ ‘କାକଦାରତା’ କବିତା ପ୍ରକାଶିତ ।
- ୧୮୯୯ : ବିନା ଅନର୍ସରେ ବି. ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ । ପିତୃବିଯୋଗ ଦୁଃଖ ।
- ୧୯୦୦ : ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତକ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ପ୍ରକାଶିତ । ଟାଉନ ଡିକ୍ଟେଟୋରିଆ ସ୍କୁଲରେ ଡିରିକ୍ଟରଙ୍କା ମାସିକ ବେତନରେ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ଯୋଗଦାନ । କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ନିର୍ଦ୍ଦେଶିଣୀ’ ପ୍ରକାଶିତ ।
- ୧୯୦୧ : ‘ସାତା ବନବାସ’ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ‘ବସନ୍ତ କୋକିଳ’ କବିତା ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶିତ । ‘କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ’ ଐତିହାସିକ କାବ୍ୟର ପ୍ରକାଶ ।
- ୧୯୦୨ : ‘ସାମାଜିକ ଯତ୍ନକ୍ରିତି (୭) : ସମାଜ ସଂସ୍କାର’ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ ଓ ଏଥିକାରି ବ୍ରାହ୍ମ ମାନଙ୍କସହ ତାଙ୍କର ସଂପର୍କ ତିବ୍ଧ । ‘ଚାରୁଚିତ୍ର’ ଓ ‘କମଳ କୋଇଲି’ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶ ।
- ୧୯୦୩ : ବ୍ରାହ୍ମ ମାନଙ୍କସହ ସଂପର୍କ ତିବ୍ଧ ହେତୁ ଟାଉନ ଡିକ୍ଟେଟୋରିଆ ସ୍କୁଲର ଚାକିରି ତ୍ୟାଗକରି କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ଅଧୀନରେ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ସ୍କୁଲ ବିଭାଗର ସର୍ବ୍ଭକ୍ତିସପେକ୍ଟର ଚାକିରିରେ ଯୋଗଦାନ । ‘ନିର୍ମାଲ୍ୟ’ କବିତା ସଂକଳନ ପ୍ରକାଶିତ ।
- ୧୯୦୪ : ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ ପ୍ରଥମଭାଗ ଓ ‘କୃଷ୍ଣକୋଇଲି’ କବିତା ପୁସ୍ତିକାର ପ୍ରକାଶ ।
- ୧୯୦୫ : ସତ୍ୟାନ ହାନୀ ନେଇ ମାନସିକ ଅସ୍ଥିରତା ଓ ମର୍ମବେଦନା ।

- ୧୯୦୬ : କନ୍ୟା ପାର୍ବତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଜନ୍ମ ।
- ୧୯୦୬ : କଟକ ନିର୍ମାଳ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲରେ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ଯୋଗଦାନ । ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ପ୍ରବେଶ ।
- ୧୯୦୮ : ଓଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷକୁ ବିଷୟ ଭାବେ ନେଇ ‘ଅକାଳ କୋଇଲି’ ପୁସ୍ତକ ରଚନା । ‘ମୁକୁର’ରେ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗର ଧାରାବାହିକ ପ୍ରକାଶ ।
- ୧୯୦୯ : ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର କୃଷକିଶୋରଙ୍କ ଜନ୍ମ । ‘ଜନ୍ମଭୂମି’ ୨ୟ ଭାଗ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ।
- ୧୯୧୦ : କଳିକତାର ଡେଭିଡ୍ ହେୟାର୍ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜର ଶିକ୍ଷକପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଛାତ୍ରଭାବେ ଯୋଗଦାନ ।
- ୧୯୧୧ : ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜରୁ ବି.ଟି. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ । ସମ୍ବଲପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ଯୋଗଦାନ । ସେଠାରେ କବି ଗଂଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ସହ ଘନିଷ୍ଠ ଆତ୍ମୀୟତା ।
- ୧୯୧୨ : କଟକ ନିର୍ମାଳ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲକୁ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକଭାବେ ବଦଳି । ତିନି ମାସପରେ ବାଲେଶ୍ଵର ହାଇସ୍କୁଲକୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ବଦଳି ।
- ୧୯୧୩ : ପୁଣି ବଦଳି । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ସ୍କୁଲ ସମୂହର ଡେପୁଟି ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଭାବେ ଅବସ୍ଥାପିତ ।
- ୧୯୧୪ : ଦ୍ଵିତୀୟ ପୁତ୍ର ହେମନ୍ତ କିଶୋରଙ୍କ ଜନ୍ମ । ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ବଦଳି ହୋଇ କଟକରେ ସ୍କୁଲ ସମୂହର ଡେପୁଟି ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଭାବେ ଅବସ୍ଥାପିତ ।
- ୧୯୧୫ : ପଦୋନ୍ନତି ପାଇ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଭାବେ କଟକରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ।
- ୧୯୧୬ : କାର୍ଯ୍ୟନିବାହୀ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ । ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’ କାବ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ।
- ୧୯୧୭ : ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ କୁସୁପୁର ଉ. ପ୍ରା. ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ନତ ।
- ୧୯୨୦ : ନୂତନ ଭାବେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ସ୍କୁଲ ସମୂହର ଜିଲ୍ଲା ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ପଦବୀରେ ପୁରୀଠାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ । ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ବସନ୍ତ କିଶୋରଙ୍କ ଜନ୍ମ ।
- ୧୯୨୨ : ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ‘Primary Teacher’s Manual’ ଓ ତା’ର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ‘ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ସହଚର ’ ପୁସ୍ତକଦ୍ଵୟ ପ୍ରକାଶିତ ।

- ୧୯୨୩ : ‘ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କୃତିତ୍ୱ’ ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଠାରୁ ‘ରାୟ ସାହେବ’ ଉପାଧି
ଲାଭ ।
- ୧୯୨୪ : ନାରୀକବି କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ସହ ଆତ୍ମୀୟତା । ଉଚ୍ଚତର କର୍ମକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସହ
ମନୋମାନିନ୍ୟ ହେତୁ ଚାକିରିରେ ପଦୋନ୍ନତି ନାମଂଜୁର ।
- ୧୯୨୫ : ୧୯୧୩ ମସିହାରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଅସମାପ୍ତ ରହିଥିବା ‘କନକଲତା’
ଉପନ୍ୟାସରେ ରଚନା ସମାପ୍ତି ଓ ପ୍ରକାଶ । ବହୁମୁଦ୍ର ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ । ଖଡ଼ଗପୁର
ନିକଟରେ ଏକ ଜମିଦାରୀ କ୍ରୟ ।
- ୧୯୨୬ : ବାଲେଶ୍ୱର ହାଇସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ସ୍ଥାନାନ୍ତର । ‘ତରଂଗିଣୀ’ ର
ପ୍ରକାଶ ।
- ୧୯୨୭ : ବହୁମୁଦ୍ର ଓ ମଧୁମେହ ରୋଗହେତୁ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିର କ୍ରମ-ହ୍ରାସ । ଗନ୍ଧସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ
ଚାକିରି ନେଇ ହତାଶାବୋଧରୁ ସରକାରୀ କର୍ମରୁ ମାତ୍ର ଏକାବଳବର୍ଷ ବୟସରେ
ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଅବସର ।
- ୧୯୨୮ : ଜୁଲାଇ ଏକ ତାରିଖରେ କଟକରେ ତିରୋଭାବ । ସତୀଚଉରୀ ଠାରେ
ଶେଷକୃତ୍ୟ ସଂପନ୍ନ ।

□ ପ୍ରସ୍ତୁତି : ଦେବବ୍ରତ □

ଏହି ସଂକଳନର ଲେଖା ଓ ଲେଖକ :

୧. 'ଗଛ ଓ କାଠୁରିଆ' ଗୀତ : ଏକ ଅନୁଶୀଳନ - ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ ।
'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୨୨/୧୨/୧୯୯୫ରିଖରେ ଲେଖାଟି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ।
ଗବେଷକ, ସମାଲୋଚକ ଓ ସାହିତ୍ୟ-ଐତିହାସିକ । ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ ।
ଠିକଣା : ବାଣୀଗବନ, ସାମନ୍ତରାୟପୁର, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୨
୨. ପଲ୍ଲୀକବି ନୟକିଶୋର - ଡଃ ଜ୍ଞାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ୱାଜ) । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ
ତା ୨୦/୧୨/୧୯୯୨ ରିଖରେ ଲେଖାଟି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । କବି, ସମାଲୋଚକ ଓ
ଗବେଷକ । ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଫେସର । ଠିକଣା : 'ଗୀତିକା', ନାଗେଶ୍ୱର ଚାଙ୍ଗି,
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୨
୩. ପଲ୍ଲୀକବିଙ୍କର 'ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର' : ଏକ କଳନା - ଡଃ ବାସୁଦେବ ସାହୁ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୧୮/
୧୨/୧୯୯୪ ରିଖରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରାତ୍ମବିଦ୍ । ଠିକଣା : ପ୍ରଫେସର,
ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୪
୪. ନୟକିଶୋରଙ୍କ କଥାକ୍ଷିପ୍ତ : 'କନକଲତା' - ଡଃ ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ
ପ୍ରଥମେ ତା ୨୦/୧୨/୯୨ ରିଖରେ ପ୍ରକାଶିତ । କଥାକ୍ଷିପ୍ତ, ସମାଲୋଚକ ଓ ସଂପାଦକ ।
ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ । ଠିକଣା : ୩ ଏବ୍, ଲୁଭ୍ ରୋଡ୍, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୨
୫. ପଲ୍ଲୀକାବନର ଦାର୍ଶନିକ : ନୟକିଶୋର ଓ ରବର୍ଟ ଟ୍ରଷ୍ଟ - ଡଃ ବନମାଳୀ ବାରିକ ।
'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୨୩/୧୨/୧୯୯୬ ରିଖରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ଗବେଷକ ।
ଠିକଣା : ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ରାଜଧାନୀ କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୬. ବର୍ଷା ଓ ବିଷାଦ : କବି ନୟକିଶୋର - ଡଃ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ପ୍ରଥମେ
ତା ୨୨/୧୨/୧୯୯୫ ରିଖରେ ପ୍ରକାଶିତ । କବି ଓ ସମାଲୋଚିକା । ଠିକଣା : ପ୍ରାଧ୍ୟାପିକା,
ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ରମାଦେବୀ ମହିଳା କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୭. ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ କବି ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ପଲ୍ଲୀ କବି ନୟକିଶୋର - ଡଃ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୨୨/୧୨/୯୬ ରିଖରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ
ଅତିରିକ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗ । ଗବେଷକ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସଂଗଠକ । ଠିକଣା : ଏନ୍/୩-
୨୮୭, ନୂଆପଲ୍ଲୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୧୫
୮. ନୟକିଶୋର : ଏକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ - ଡଃ ସଂଘମିତ୍ରା ମିଶ୍ର । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୧୯/

- ୧୨/୯୩ ରିଖରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । କବି, ସମାଲୋଚକ । ଠିକଣା : ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାଣାବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୪
୯. ନବଯୁଗର ଗାରଣ : ନନ୍ଦକିଶୋର - ଶ୍ରୀ ଦେବେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାଶ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୨୨/୧୨/୧୯୯୪ ରିଖରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । ଗବେଷକ ଓ ସମାଲୋଚକ । ଠିକଣା : ଅଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍ କଲେଜ, ରାଉରକେଲା ।
୧୦. ଉତ୍କଳୀୟ ନାରୀ ସମାଜ ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର - ଡଃ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ । 'ସପ୍ତର୍ଷି'ରେ ଜାନୁଆରି ୧୯୭୭ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଡଃ ନାୟକ ଏବେ ଦିବଙ୍ଗତ ।
୧୧. ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ - ଡଃ ଜ୍ଞେଳାଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୨୪।୧୨।୧୯୯୬ ରିଖରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ । ଗବେଷକ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ । ଠିକଣା-ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ, ଇତିହାସ ବିଭାଗ, ଡ଼େଙ୍କାନାଳ କଲେଜ ।
୧୨. ରତୁବର୍ଣ୍ଣନ ପରମ୍ପରାରେ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ରୂପକୀୟ ଶକ୍ତି-ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନୁମୟ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ପ୍ରଥମେ ତା ୨୨।୧୨।୧୯୯୬ ରିଖରେ ପ୍ରକାଶିତ । ପୂର୍ବନାମ ଡଃ ରାବନ୍ଦ୍ରାହା ମିଶ୍ର । ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ, ସଂଗଠକ । ଠିକଣା : ସି-୫, ଖାରବେଳ ନଗର, ଯୁନିଟ - ୩, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୧
୧୩. ପଲ୍ଲୀପ୍ରକୃତିର କବି ନନ୍ଦକିଶୋର - ଡଃ ବସନ୍ତ କୁମାର ପଣ୍ଡା । ଗବେଷକ ଓ ସମାଲୋଚକ । ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ନିମାପଡ଼ା କଲେଜ, ନିମାପଡ଼ା, ପୁରୀ ।
୧୪. ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ ନନ୍ଦକିଶୋର - ଡଃ ହରପ୍ରସାଦ ପରିଜା ପଟ୍ଟନାୟକ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୨୨/୧୨/୧୯୯୬ ରିଖରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । ଇଂରାଜୀ ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, କବି । ଠିକଣା : ଭି.ଆର୍ - ୫୫, ଯୁନିଟ୍ - ୬, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୫. 'ନିର୍ଝରିଣୀ'ରେ ଜୀବନାଲେଖ୍ୟ - ଡଃ ବିଜୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ଗାଳ୍ପିକ । ଠିକଣା : ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ବିଜେବି କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୧୪
୧୬. ମାନବିକ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ : ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ - ଶ୍ରୀ ସୌରୀବନ୍ଧୁ କର । କାନାଡା ବ୍ୟାଂକର ଅଫିସର । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ଗାଳ୍ପିକ । ଠିକଣା : ପୁଟ ନଂ. ୫୦୧୨/୫୮୫୩, ଗଜପତିନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୫
୧୭. ଉଡ଼ିଗଲେ ଗେଣ୍ଡାନିଆ - ଡଃ ପ୍ରଦୀପ କୁମାର ଧଳ । 'ପ୍ରଗତିବାଦୀ'ରେ ତା ୧୮/୧୨/୧୯୯୪ ରିଖରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । ଆଲୋଚକ ଓ କବି । ଠିକଣା : ଅଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜ, କଟକ - ୧ □